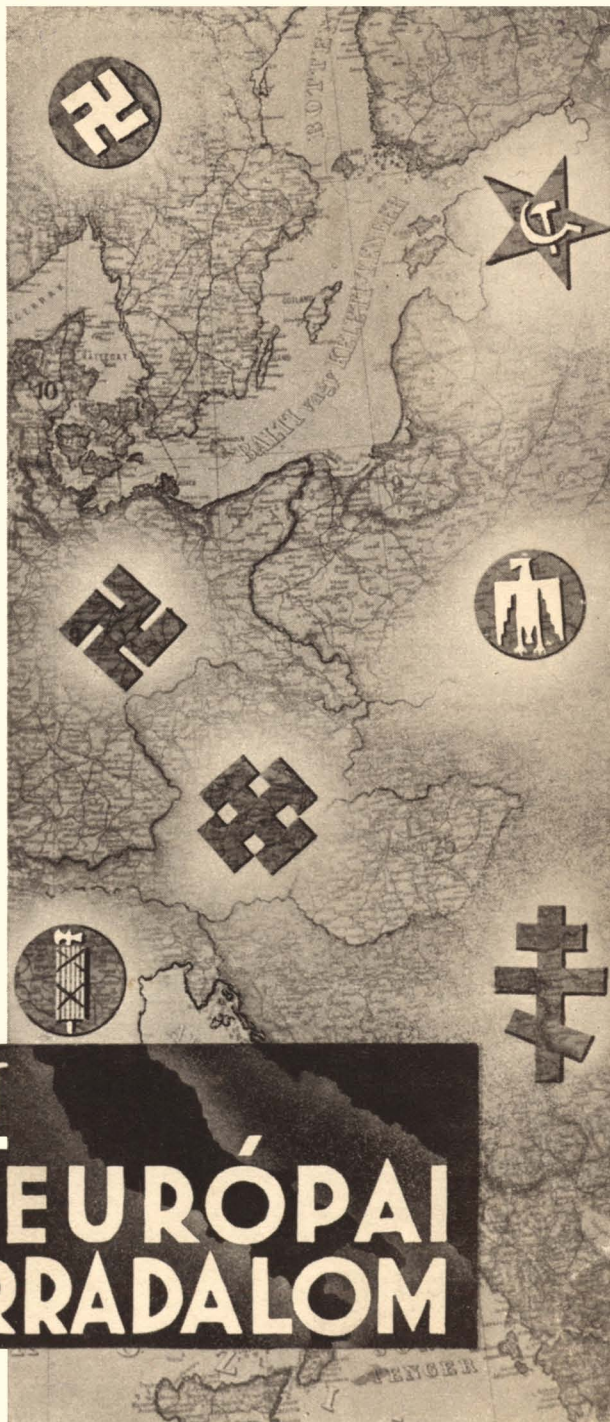

**MAGYAR
KULTURA
KÖNYVTÁR
4-5 SZÁM**

ARADI ZSOLT

AZ EURÓPAI FORRADALOM

MAGYAR KULTÚRA KÖNYVTÁR
4—5 SZÁM

ARADI ZSOLT:

AZ EURÓPAI
FORRADALOM

MAGYAR KULTÚRA KÖNYVTÁR
4—5 SZÁM

B U D A P E S T, 1 9 3 4.
PÁZMÁNY PÉTER IROD. TÁRS. KIAD.
KIADÁSÉRT FELELŐS:
DR. NYISZTOR ZOLTÁN

ARADI ZSOLT

AZ EURÓPAI FORRADALOM

**B U D A P E S T, 1 9 3 4.
PÁZMÁNY PÉTER IROD. TÁRS. KIAD.**

NYOMATOTT: KORDA R. T. NYOMDÁJÁBAN, BUDAPEST, VIII., MÁRIA-UTCA 42. SZ.

KELET NÉPE ÉS AZ EURÓPAI FORRADALOM

KELET NÉPE ÉS AZ EURÓPAI FORRADALOM

1934 március 15-én egyedül Magyarországon gyújtottak mécseseket a liberalizmusnak. Valójában ezeknek a mécseseknek egy halottat kellene elpárentálniuk s az iskolákban, tereken a *Talpra magyar* helyett valami mást, gyászódákat kellett volna intonálniuk. 1934 március 15-én Magyarország ünnepelt egyedül egy olyan letűnt korszakot, amely voltaképp nálunk soha meg nem valósult. A halvaszületett nagypapa és a fából vaskarika immár nem tréfa, nem szólásmondás többé, hanem megvalósult tény. 1848-ban egy eszme indult hódító útjára Európában. Mindent ledöntött, ami útjában állott, nem kímélte a legszentebb érzéseket sem. Kutatott, feltalált, magára ébresztette az embert, büszkévé és öntudatosá tette, segített megvalósítani az ősbűnt: legyetek olyanok, mint az Isten. A liberalizmus végső konzekvenciája ugyanis ez. Hagyjuk el azonban e vonalat s figyeljük meg, nem volt-e ebben az eszmében olyan is, amely kongruált az örök emberi ideálokkal és a kereszténység legmélyebb tartalmával. Nem kell sokáig mennünk, hogy ne jelentkezzék előttünk az emberi méltóság, az emberi érték és politikai síkon a népiesség, mint olyan összetevő, amelyekért nyugodtan küzdhet bárki. Nem védőbeszédet tartok a liberalizmus fölött, éppen ellenkezőleg, halálharangját kongatom, de ha már halálán van, ne tagadjuk meg tőle a jót, melyet hiába tagadnánk, úgysem titkolható el.

Ez a liberalizmus sok, gyökeréig rosszat hozott magával. Önmagában véve, következményeiben aligha

számítható másnak, mint félrelépésnek az emberi szellem történetében. De még a félrelépéseknek is van hasznuk. Így volt a liberalizmussal is. Az ő számára *Isten volt az ember*, de annyit elért vele, hogy ezentúl az embert jobban megbecsüljék és ne kasztok, osztályok, egyének érdeke legyen a fontos, hanem a közé. A liberalizmus nem tudta végleg valóra váltani elveit, mert a kiinduló pont volt a hibás. De ő ilyesvalamit akart és a modern államok történetében, az új alkotmányokban mindenütt érezteti hatását. A parlamenti demokrácia sem indult ilyen romlott, enervált aggastyánnak, amivé napjainkban vénült. Megindult egy periodus, az emberi szellem kiélte magát a liberalizmusban és demokráciában, helyet adott a rossz ösztönöknek is, megteremtette a kapitalizmust, de megteremtette a szociáldemokráciát, de megteremtette a szociális szakszervezeteket, az állami élet kontrollját és egy emberibb légkört. Utána önmagába roskadt s ma egész Európában únosuntalan halljuk, hogy a liberalizmus halott.

Legtöbbit halljuk e jelszót Magyarországon, 1919 óta folyóiratok, napilapok, gyűlések, parlamentek csak ezt zengik s most mégis mi voltunk az egyedüliek, akik ünnepeltünk. Nem groteszk, nem furcsa dolog? Mi a tizenkét pontnál tartunk s a népjogoknál, az „Egy gondolat bánt engemet”-nél s azt hisszük, hogy mert a „Rabok legyünk, vagy szabadok”-nak nacionalista íze van, az nem világpolgári liberalizmust rejt magában. 1848 óta mi csak ünnepelünk egy ideát, amelyet soha meg nem valósítottunk, amely soha nem volt a miénk s most, amikor Európa letért arról az útról, amelyet ennek az eszmének fényszórója világított be, mi elszajkózzuk a régi költeményt és nem tudjuk, mit érzünk. Pedig ennek a gépies recitálásnak, a gyűléstermek, az iskolafalak dörgő éljenjének igen mély tragikus értelme van. Március 15-ike csak konvenció már, legfeljebb egy-két igen nyakas 48-as idézeti a függetlenségi harcokat, amikor ezek a szavatok nemzeti mentsvárként hatottak az „átkos” Béccsel szemben. Bármilyen komikusan hangzik, nekünk van valójában egyedül jogunk liberalizmust

és demokráciát ünnepelni egész Európában, azt a liberalizmust és demokráciát, melynek csillaga 1848-ban felrémlt előttünk s amelyből nem lett semmi. Mi vagyunk Európában az egyedüli forradalmárok 1848 szerint. Nem szabad nevetni az eleműskölák szavatain, mert mi még mindig ott tartunk annál a bizonyos tizenkét pontnál. Az európai forradalom, amely úgy kavarg ma Bukaresttől Trondjemig és Vlnától Cadizig, mint soha az emberiség történetében, nem a mi forradalmunk. Mi még nem intéztük el a mi saját házi ügyünket. *Kelet népe ma is értetlenül néz Nyugat felé.*

1848-ban újabb alkalmunk volt, hogy bekapcsolódjunk a nyugati kultúrközösségbe. El is indultunk a liberalizmus és demokrácia útján, de hatvanhét szelleme, mint óriási bacillus, megfertőzött bennünket, s azóta állunk, nyugodtak vagyunk és különösek, mint a Holt tenger, ez az egyedülálló víz a világon. Nem a liberalizmust és demokráciát akarom védeni, amikor azt mondom, hogy legnagyobb tragédiánk ebből az áramlatból való kimaradás. A nemesség megcsinálta a forradalmat 48-ban, de nem adta tovább. Az eredményeket 67-ben konzerválta a maga számára s a szociális előnyöket az a kaszt akarta megtartani, amelynek a megváltozásból valami haszna volt. Ez a réteg igen kevés emberből áll. Mindent megmagyarázunk vele, ha elhiszszük, hogy 1867 óta a Károlyi-forradalom volt az első igazi kormányválság Magyarországon, addig nem volt rendszerváltozás s ma is mindenekfölött Tisza Kálmán szelleme lebeg. Mi az általános titkos követelésénél tartunk, nálunk nincs törvénybe iktatott nyolcórás munkaidő. Feudalizmusunk a középkorból itt maradt csodabogár. Kétszázezer holdas birtokosaink modern másai őseiknek. A mezőgazdasági munkásság helyzete nem jobb, mint évtizedekkel annakelőtte. A gyáripár észrevétlenül suhant el a szakszervezetek követelése fölött. Legtöbbször a munkásjogot „egyéni” alapon kezeli, parlamentünk pedig családi intézmény. Az arra érdemes „megbízható” családok között osztja ki az ülőhelyeket az álmunkra vigyázó felsőbb hatalom.

Hogy másutt mi volt? A német császárság megdőlt például s a demokrácia keresztül járta az egész birodalmat. A politikai berendezkedésekről folyhatott még vita, de az természetessé vált, hogy többé az elmúlt idők vissza nem térhetnek s ha fogat csikorgatva is, de mindig több és több „jog” jutott a népnek. E jog alatt nemcsak efemer politikai jogokat értek, de a szellem szabadságának kifejlődését is. Milyen szükség volt erre Németországban, hiszen ha nem növekszenek ezek a szabadságjogok, nem születik meg a centrum s az egész német katolicizmus gettóban él és ma nincs nemzeti szocializmus. Franciaország és Anglia, ha a kapitalizmus szemszögéből nézzük az egész fél évszázadot, gazdaságilag fellendültek és nem tagadjuk meg a kapitalizmustól, hogy volt jó oldala is: kibontotta az igényeket, kinyitotta az ember szemét, friss vállalkozó kedvet adott. Egyszóval világnézeti, gazdasági és államjogi téren kiélhette magát mindenütt az új irány, melyet el lehet ítélni, meg lehet kritizálni, de egy tagadhatatlan: Európában mindenütt virágbafakadt és nem álltak útjába. Amit a liberalizmus jót alkotott, azon s fascizmus és nemzeti szocializmus sem fog és nem is akar változtatni. A társadalmi demokrácia például ilyen . . .

Magyarországon ál-liberalizmus uralkodott. Először világnézeti téren próbált érvényesülni, de itt visszaverték. A gazdasági téren a magyar faj javára nem éreztette hatását, mert a gazdasági ügyek intézését egy kisebbség vette kezei közé. Államjogilag (ez a legfontosabb része a letűnt liberális korszaknak,) a liberalizmus megcsúfolása, ami Magyarországon történt. Külföldön az eredők együtt haladtak. Idehaza szétváltak s úgy élt vele a hatalmon ülő osztály, ahogy akart. Sem Kossuth, sem Batthyány „szabadságelve” nem valósult meg és a montalamberti katoliko-liberális Eötvös József csodálkozna, ha felébredne halotti álmából. Osztrák házastársunk is ellenünk való példa. Ott is volt nemeség, arisztokrácia, sőt ott volt a császár. És sikerült mégis olyan kompromisszumot kötni a liberalizmussal,

hogy világnézeti attitűdjei elhalványultak *s a nép megkapta a demokráciát.*

Az egész világ ma újból ünnepel. Egy új ideára esküszik éppenúgy, mint annakelőtte a szabadelvűségre. A liberalizmus csalódott a világban. Azt hitte, hogy nyugodtan apellálhat az ember jó ösztöneire, jóságára, de elfelejtette, hogy az áteredő bűn terheli emberi természetünket és nem való nekünk a korlátlan szabadság. A világ nyugodtan mondhatja ezt, mert kipróbálta a szabadelvűséget, *végigjátszott az egész skálán.* Kiábrándult ő is belőle. De mit szólnak mi?

Rendi államról hallunk, magyar fascizmusról, sőt magyar nemzeti szocializmusról és kormányférfiaink kijelentik, hogy nem azokat az időkét éljük, amikor a szabadságjogokat ki lehetne terjeszteni. *Pedig ezen fordul meg Magyarország sorsa.* A történelmi fejlődés ettapjait nem lehet átugorni. *Nálunk egy periódus kiesett.* Ne mondja senki, milyen jó nekünk, legalább nem éreztük a liberalizmus rossz hatásait s így észrevétlenül suhanunk át az új időkbe. Mert mi *csak a* rosszat éreztük belőle, a gazdasági kizsákmányolást, de nem a szabaddabb légkört, a bornirt egyház-ellenességet, de nem a nagy szellemek lelkét, akik a kutatás végén *célhoz találtak.* Egész Európa kiábrándult ebből az életformából, de nekünk úgy kellene átmenni a másikba, hogy meg se ismertük légyen az előbbit. A liberalizmusból Magyarországon a zsidóságnak, a nagyiparosoknak, az arisztokrácia és a gentry egy részének volt haszna. De ez csak nem az egész nép? A nép annyit élvezett belőle, hogy bizonyos körökben büszkén szoktak hivatkozni Csernoch Jánosra, aki suszterfiúból lett Magyarország hercegprimása. De tévednek. Ez sem a magyar liberalizmus érdeme, hanem az egyházé.

Igy mi itt ülünk Európa keleti részében és vacillálhatunk, mit tegyünk. Örülünk az örvendezőkkel, hurrázunk a minden oldalról diadalmasan előretörő korporatív elvnek, vagy csináljuk meg előbb gyorsan a magunk kis forradalmát, essünk át hamar a magunk elmaradott ügyén és loholjunk a többi után? De az,

ami ma van, nem maradhat sokáig. *Értelmet kell adni, vagy be kell szüntetni a Talpra Magyarok szavalgatását.* Vagy álljon fel minden Kossuth-szobor előtt és minden tanteremben egy szónok és jelentse ki: mi azt a liberalizmust ünnepeljük, amelyet 1867-ben elsikkasztottak, jelentsék ki nyíltan, hogy mielőtt bevonulunk az európai kollektív kaszárnyába, még ki kell tombolnunk magunkat s erre való a március 15, vagypedig töröljék el ezt az ünnepet, szállítsák le tradicionális értékére, ne akarjanak aktuális hangokat belekeverni, mert az úgy sem igaz.

Az új európai forradalom győzedelmes szekere elé minden nemzet tud adni egy-egy váltott lovat. Csak mi nem. Nehéz idők várnak az európai emberiségre, kaszárnyákba lökik, de Európa szívesen fogadja el egyidőre a priccset és a prófuntot, mert tudja, hogy ez a büntetés a korlátlan liberalizmusért. És a kaszárnyaudvar fölött az égen úgyis új világ hajnala dereng s a hadoszlopok új csaták felé indulnak. Lehet, hogy most is hamis istenek vezérlik őket, de mégis van értelme a harcnak.

Vajjon hol lesz a mi helyünk? Kis konfliktusunkat párbajsegédeink: az idő s a kormányon lévő hatalmak hogyan fogják elintézni?

A DEMOKRÁCIA ÁRULÁSA

HARC AZ IMPERIALIZMUSSEL

Amikor a német hadsereg összeroppant, akkor született meg a demokratikus német köztársaság. Ezt a tényt, maga a birodalmi vizsgálóbizottság állapította meg, az összeomlás okainak keresése közben. Nem a német haderő vereségéről van szó, hanem arról a kaszt-szerűen zárt testületről, amit a porosz szellemű ármádia jelentett, amely külön társadalom és külön hatalom volt a Reich területén, sőt szellemi életében is. Az európai forradalom végeláthatatlan eseményei ezzel az összeomlással kezdődnek. Származhatott volna belőle áldás is, épp úgy, ahogy Európának végzete lett.

A világháborút még sokfajta szempontból fogják megvilágítani s ezek közül semmiesetre sem hiányzik majd a Chesterton-féle magyarázat. Csak ezzel érthető meg, miért oly nagyfontosságú a német hadsereg szellemének tökéletes megsemmisülése. A szövetséges hatalmak, a leendő kisantant-államok képviselőivel és agitátoraival együtt, a demokrácia és a humanizmus harcának látszatát igyekeztek felkelteni a maguk oldalán s ennek a szólamnak igen komoly értéke lett Amerika közbelépése, amely nélkül talán nem úgy fordul a kocka, ahogy történt. A propagandának azonban mélyebb értelme is volt, sokkal mélyebb, mint gondolnók. Mivelünk szemben, akik beleestünk a háboruba, természetesen igazságtalan az ilyen megállapítás. A monarchia és különösen Magyarország nem képviselt sem német, sem egyéb imperialista érdeket s hogy beleesett a háboruba, azután pedig elesett, ez legfeljebb politikai félrelépés volt, de semmiesetre sem számítható az entente által „porosz szellem” címszó

alá rubrikázott bűnnek. Chesterton egy félig-meddig katolikus és egy nemkatolikus elvet lát konturjaiban, durván felvázolva a világháború küzdőfeleinél. A katolikus elvet eszerint (— nehéz elképzelni —) a protestáns Anglia, a szabadkőműves Franciaország, a wilsoni puritanizmus, a libertá Olaszországa s a praeimperialista Japán képviselték volna. Az osztrák-magyar monarchia a maga évezredes katolikus tradíciójával, apostoli királyával szinte az Anti-Krisztus szolgája lenne? És Oroszország, az abszolutista cári uralom, mint keresztény hősi sereg? Erőszakoltnak látszik, ha így állítjuk be a dolgot.

Azonban nem a küzdőfelek lakosságának, vezéreinek külön-külön vágyai azok, amik e feltevésben szerepelnek. Arról az elvről van szó, amelyet a porosz szellem képviselt, melynek exponziójáról, imperialista céljairól annyit írtak s beszéltek, hogy legalább el kell fogadnunk azok jóhiszeműségét, akik ezt a szellemet tették felelőssé a világháborúért. Még tulságosan közel voltak 1871 árnyai s ekkor kezdődött meg Európában az a félelemszihózis, amely mindenre képes, még arra is, hogy ijedtében háborút indítson.

A német császárság különben is régóta fájt a többi nagyhatalomnak. Rejtély volt előttük (úgy érezzük, mindig az marad) a német nép. Nem tudták, kit okoljanak a Drang nach Ostenért, az antidemokratikus berendezkedésért. A minisztereket, kik alig felelősek, a császárt, a népet, a parlamentet? Egész Európában előretört a „felvilágosodás”, mely az emberi jogok jegyében állott. Németországot is átfárta, de ő nem akart lemondani egy luxusról: a terjeszkedésről és Nyugat hatalmai összefogtak volna az ördöggel is, hogy ezt a hetvenkedő gárdistát megrendszabályozzák. Már akkor Nietzsche állott ennek a „germán veszélynek” hátterében, mint ahogy szellemiség tekintetében Hitlernek is ő a táplálója. Amikor tehát egy bizonyos katolikus elvről van szó, mely a szövetséges hatalmak oldalán állott volna, ennek az imperialista szellemnek ellenpólusát gondoljuk mi is, melynek gyakorlati képviselője.

lője a német hadsereg volt családias, kemény fegyelmű, elszánt atmoszférájával, nemkeresztény heroizmusával, barbár hősiességével és legfőképpen egy olyan államszervezés közepén, mely nem felelt meg az akkori Európa egyes gondolkodóinak a demokráciáról alkotott nézeteikkel kapcsolatban. Bernhardit idézzük? Nem. Inkább álljon egy-két mondat erről a heroikus nihilizmusról, ahogy ma fejezte ki egy német publicista: „Az értelmetlen véráldozat tragikus hősiességét hirdetik ezek és öncéllá teszik a háborús kalandokat. A béke, az észszerűen szervezett együttműködés, a szellemi kultúra szolgálata ennek a szemléletnek keretében vérszegény „civil dolog”. Ez a tradicionálküli patétikus nacional-bolsevizmus tudja csak azt hirdetni, hogy minden szellemi kultúra a félrevezetés kezdete.”

Ez volt körülbelül az a szellem, amelytől Nyugat undorodott, lett légyen kapitalista és szocialista, ágyúgyáros, katolikus, vagy a Low-Church tagja. *Nem a német szellemet, nem a német nemzetet, hanem egy bizonyos imperialista szemléletet akartak megőrizni*, amelynek megtestesítője a porosz hadsereg volt. Nos, itt volt az alkalom a békebontó megveréshez, az európai demokrácia együttműködéséhez. A puritanizmusában elvakult, pszeudopacifista Wilson is ez elv mellé állott. Ő más megfontolásból, mint a többiek. Ő képviselte a mindenféle hősiességtől, nemcsak ettől a torz fajtától, való irtózást. Neki csak azt kellett mondani, hogy a németek hősök s máris remegett dühében, hiszen ez a szemérmes polgári quaker-mentalitás csak nyugalmat, sikert és papucsot akart. A többi résztvevők megoszlottak. Ki-ki meg akarta sütni a maga pecsenyéjét. Oroszország tengert s a szociális feszültség levezetését, a kis nemzetiségek nemzeti államot, Olaszország nagyobb hatalmat a Duna völgyében és a gyarmatokon, Japán kereskedelmi bázisokat. De mindez nem változtat a tételen: volt egy imperialista és egy demokratikus elv s az imperialistát térdre kényszerítet-

ték. Szabad volt tehát az út egy — szerintük — jobb, boldogabb, igazságosabb Európa felépítéséhez. A „furor teutonicus” megsemmisült. A XX. század elejének nagy politikai problémája meg volt oldva. Nagy ára volt, de remélni lehetett, hogy nyomába a szociális, gazdasági és társadalmi problémák felismerése következik. Fehér lapot kaptak 1918 államférfiai. Hogy jól használták-e fel, vagy visszaéltek vele, ne feleljünk egyelőre rá. Nem vádolunk. De vessünk egy pillantást Európa térképére, milyen volt a nagy tabula rasa idején.

1918: FEHÉR LAP

Röviden végezzünk a szövetséges hatalmakkal. Minden problémájuk egyelőre elintézettnek látszott, a szociális kérdés pár percre elaludt és egy sohasem látott, sohasem várt fellendülés indult meg Franciaországban, Angliában és Amerikában. Mintha kikapcsolódtak volna az európai atmoszférából, őket nem érdekelte semmi olyan irányzat, amely vészesen ködlött fel a kontinens egén. 1931-ig tartott a nyugalom. Franciaország nem ismert munkanélküli kérdést. Az angol krízisnek is, amely ugyan már előbb elkezdődött, az általános okokon kívül sajátos magyarázata is volt: a dominiumokkal való kapcsolatban. Olaszország kivétel a győztesek közül. Hiába tartozott a győzők táborába, nem kapta meg azt, amiért a háborút az entente-hatalmak oldalán kockáztatta. Dél-Tirol nem jelentett enyhülést, csak stratégiai bázisokat, Észak-Afrikáról nem esett szó, a Duna völgyébe való bekapcsolódást politikusai elmulasztották s abban élték ki magukat, hogy mindenkinél élesebben tiltakoztak egy Habsburg-restauráció ellen; a jóvátétel nem elégítette ki őket, az Adria kérdése megoldatlan maradt, mert a túlsó oldalon új aspiráns, új nagyhatalom jelentkezett s a kevés anyagi előny nem volt arányban azzal a sok veszteséggel, amit Olaszország is szenvedett. Jórésze hadszíntér volt, a szegénység közben megnőtt s a szocializmus állandó erősödése bolsevizmussal fenyegetett. Vörös nap volt felkelőben Itália egén.

Bennünket azonban legjobban Németország érdekelt. A francia-német rivalizálás megszüntetése a legveszedelmesebb gyújtóanyag kiküszöböltét jelentette

volna és nem egy német hazafi, akit ma hazaárulónak neveznek, örült a szó szoros értelmében, hogy a béke akadályának szelleme megsemmisült. Akik a furor teutonicusról beszélnek, azok úgy állítják be a dolgot, mintha az egész német nemzet volna mindig a hibás. Pedig mit csinált ez a német nép? Naivan, szinte hőiesen belátta tévedését és leszámolt durva ideáljaival. A történelem még igazságot fog szolgáltatni 1918 német mérsékelt szocialistáinak, a centrumnak és a Stresemannoknak, hiszen ők arra törekedtek, hogy mint egyenrangú fél álljanak szemközt a „demokratikus” Franciaországgal. Elűzték a császárt, de épp így vérbefojtották a Spartakusz-kísérletet is. Szabadjára engedték a demokráciát, leépítették a hadsereget, összerombolták hajóikat, tankjaikat és ágyúikat, az izgága generálisoknak lakatot tettek szájára és a miniszterek a pacifista egyesületek gyűlésein vettek részt s nem a gárdistáknak, hanem a felvonuló rendőrségnek tapsoltak. Ki mert volna beszélni porosz csizmáról, amikor polgárok ültek a Reichstagban, polgárok látták el a rendőri teendőket. Ma már, tizenöt évvel ez események után, könnyen megfelelkeznek ezekről a tényekről. Ez a Németország nyílt kártya volt a világ kezében. Nem lehet sablonokkal elintézni azt sem, hogy az oly nagy politikai iskolázottsággal és tradícióval rendelkező Centrum miért támogatta a tízenyolcas német rendszert. Egyszerűen azért, mert meglátta benne, hogy felhasználhatja az európai béke érdekében. Nem törődött liberális, atheista, laikus szemléletével. Különben egész Európában ez uralkodott akkor. S a centrum megacélosodott a jobbra-balra való küzdelmekben. Volt konzervatív szárnya, de volt egy Erzbergerje is, akinek a béke érdekében tett munkáját semmiféle propaganda nem tudja elhomályosítani. Az egész német nép emberséges nyugalmat várt. Unta a császárságot, a lövészárokban meglátta a drill másik oldalát, és szociális reformokra áhítozott a hazatérő tömeg. S hogy mindezek helyébe mit kapott, arról szólunk később.

Szögezzünk csak annyit le, hogy a Birodalom

kezét nyújtotta megfontolás, hátsó gondolat, előítélet nélkül.

Leterítve feküdt Európa másik „bűnöse” is, az osztrák-magyar monarchia. Ha nem keveredik bele a háborúba, akkor is belekeverték volna, mert ebben a nagy játszmában ő csak másodrendű szerepet kapott. Ő volt; Németország szövetségese. Ha nem jut ehhez a megtisztelő feladathoz, amelyet valóban „Schulter an Schulter” teljesített, hiábavaló lett volna a nemzetiségek bármilyen izgatása, a keleteurópai nemzetiségi kérdést nem így oldották volna meg, mint ahogy történt. Egyszóval az osztrák-magyar monarchia is földön hevert. Játékszere lehetett volna bárkinek. A két „megbűntetett” állam a kétségbeesés óráit élte. Bécs és Budapest a forradalmárok kezén volt. S hogy Ausztriában nem jött uralomra ugyanaz a vörös csillag, mint amely a mi égboltozatunkat ijesztette, csak annak köszönhető, hogy az osztrák atmoszféra a császár alatt is demokratikusabb volt, mint a magyar. Az elkeseredésnek gyúanyaga nem halmozódott fel oly mértékben, mint nálunk. De a nyomor mindkét helyen nőtt. A hadifoglyok és a frontkatonák tódultak hazafelé. A szociáldemokrácia igazolva látta önmagát s a tömegek szemében megnövekedett. A győztessé deklarált utódállamok sem voltak kivételek. De még el sem érkezünk ahhoz, hogy utódállamokról beszélhessünk. A szét-töredezés vonalai már látszóttak, de a részek még nem váltak le az egésztől. Egy ügyes kéz, egy avatott mester összeragaszthatta volna még a repedéseket.

Északon egy új sas kelt fel poraiból: Lengyelország. Vele senki sem törődött s mint friss állam, a maga lábán akart élni. Kiderült, hogy ért is hozzá. Később önmaga végzett hatalmas ellenfelével, a még forradalmi tűzű Oroszországgal. Itt sem lehetett kiszámítani, hogy hová vezet a leplombált vagonok utasainak felkelése. Kolcsak, Wrangel és Denikin még nem voltak a múlté. Egy közös bojkott, egy ügyes bloká

csirájában megfojthatta volna a szörnyű terveket. (1922-ben a Szentszék kísérletet is tett arra, hogy a nagyhatalmakat ilyen közös akcióra rábírja: sikertelenül.)

A többi, ami történt, nem tartozik a szorosán vett 1918 krónikájához. A balkáni átalakulás sem volt csendes. De ezt senki sem várta. A magas Észak követte évszázados példaadóinak sorsát. Németországban a szociáldemokrácia napja sugárzott s így természetes volt, hogy ezek a sugarak átütnek Északra is. Pedig a történelmi materializmusból származható oka nem volt ennek a változásnak. Az északi államok a háborúban mitsem vesztek, adósságaik nem voltak, sőt tetemesen meggazdagodtak. De a fejlődés iránya ugyanabban a vonalban állott s ha nem tör ki a világháború, a liberalizmusra úgyis mindenképpen csak szociáldemokrácia következhetett volna. Az északi történelem a legnagyobb bizonyosság e mellett.

Európa és a világ sorsának intézése közben annak az ötös tanácsnak birtokában volt, mely ítélkezett eleve nek és holtak fölött. Még mindig nem derítették fel teljesen felelősségüket s miután a trianoni békeszerződés körül annyi útszéli, zavaró, puffogó hang kiabált, nem látszik tisztán, mit is művelhetett volna, milyen ereje volt ennek a legfőbb ítélőszéknek. Most már megállapíthatjuk, hogy a világtörténelem folyamán soha nem rendelkezett még testület olyan hatalommal, mint ők. Felelősségük épp ezért tökéletesen arányban van hatalmukkal. Volt tehát egy romokban heverő Európa, két győztes állammal, amely mindent megkapott, amit kívánt, a főbűnös hamut hintett fejére s még a lehetőség is messze állott tőle, hogy meggondolja magát, s egy enervált embertömeg: Európa népe, amely messiási hittal nézett a demokrácia és a szocializmusra s benne a nagy testvériség megvalósítóját látta.

Úgy látszott, hogy a francia forradalom eszméi valóban csak most szökkenek: virágba szabadság, egyenlőség, testvériség csak most kapja meg valóban keresztény

értelmezését. Őszinte és mély katolikus életű férfiak örömmel üdvözölték a változást Németországban, Magyarországon, Párisban, Londonban és Rómában s a felhőkre írva világított az imádott szó: béke. *Pax*. Ha nem akadnak józanabb belátású emberek a spon-tán néphangulat kiszolgáltatta volna a háborús „bűnösö-
ket” is, annyira meg volt győződve az előző harc cél-talanságáról és hiábavalóságáról.

A KIÁBRÁNDULÁS

És eközben Párisban székelt a tanács. Kicirkalmazott, a valóságtól távol álló ötleteivel, gyűlöletével, kicsinyességével ítelt Európa fölött. Csodálatos, mennyire kongruensen halad a világfejlődés a háború következményeivel. A mai Európa arculatát kétféleképpen is lehet megmagyarázni. Beállíthatjuk a nagy áramlatba, elkezdhetjük a felsorolást: középkor, hűbériség, neocézárizmus, renaissance, francia forradalom, liberalizmus, demokrácia, fascizmus. A magyarázatból a háborút akár ki is hagyhatjuk, észszerűen így következett egymásra egyik korszak a másik után. De csodálatos, hogy a mai európai jelenségek legnagyobb része egyúttal a világháború következménye is és így nem kell ámulni rajta, ha a liberalizmus ellen-jelenségei kétszeres erővel követelik jogaikat.

A párisi tanács ugyanis homlokegyenest ellenkezőjét tette annak, amit elvei után vártak tőle, s amit az észszerűség parancsolt volna. A francia forradalom, a liberalizmus emlőin, a demokrácia, a népek önrendelkezési jogának nedvein táplált államférfiak meghazudolták saját magukat s egy délamerikai hódító, egy Conquistador dühével estek neki a legyőzött, megbüntetendő, de általában naiv bennszülötteknek s mindezt tették a *demokrácia nevében*, a szabadság, egyenlőség és testvériség jelszavával. Így leírva igen egyszerűnek látszik a dolog s éppen azért azt a gyanút keltheti, hogy hátha az ő oldalukon is volt igazság. Oly távol vagyunk azonban már ezektől az eseményektől, hogy nemcsak a tettek konzekvenciáit, hanem ezek előidézőinek jellemét, emberi alakját is meg tudjuk magunk-

nak rajzolni. Nem igazságot akartak tenni, hanem örök nyugalomra szerették volna berendezni Európát s egyetlen mentségük, hogy nem az igazságot keresték, hanem csak a békét: az enerváltság.

Soha könnyebben nem lehetett feleletet adni arra a kérdésre, hogy mi is napjaink az európai forradalma? Elsősorban: válasz a kiábrándulásra. Az emberi lélek sokkal finomabb műszer, mintsem hogy olyan brutálisan lehessen erőszakot elkövetni rajta, mint 1918-ban tették. Mindent a liberalizmus és demokrácia jelszavával takartak. S miután semmisen sem sikerült, nyilvánvaló, hogy a megcsalt ember haragja most már az elvek ellen fordult. Az európai forradalom legtöbb politikai jelensége nem más, mint reakció a párisi ellentmondásokra. Ha a népeknek ugyanis önrendelkezési jogot adtak, akkor mindegyiket név szerint meg is kellett volna kérdezni. Akkor például népszavazás nélkül nem lett volna szabad dönteni sem a Duna-völgyének, sem a lengyel korridornak, sem Elzász-Lotharingiának, sem a Saar-vidéknek, sem Erdélynek, Dobrudzsának, vagy Macedóniának hovatartozandóságáról. A jóvátételt nem lett volna szabad kivetni anélkül, hogy meg ne kérdezték volna a francia, angol, német frontharcosokat. A demokráciát, nemcsak parlamentáris úton kellett volna életbeléptetni, hanem meg kellett volna indulnia a nagy szociális átalakulásnak is a kapitalizmus ellen. Csakhogy mire rájöttek, már késő volt. Azaz: némelyeknek eszébe sem jutott. A francia demokrácia csak azt jelentette, hogy a választójog szabad. Mire való lett volna offenzíva jáurési értelemben a nagyipar, a bankok ellen, amikor Franciaországban mindenkinek kezdett jó dolga lenni, a kis vagyonok gyűltek s az államférfiak azt hitték, hogy ezek az okozatok valóságos realitások. Németország hozzá akart fogni a nagy offenzívához. Azonban ő is elkésett. Kinyújtott keze éveken keresztül, anélkül lebegett az ürben, hogy valaki is megfogta volna. Így aztán lassanként, félve, groteszkül visszahuzogatta. Szüksége lett odahaza minden erőre hogy uralmon maradjon és nem indított harcot. Sok-

szor szemére vetették a német szociáldemokráciának, hogy bárgyuban nem viselkedhetett volna, amikor meghagyta az összes keletporosz nagybirtokokat. Pedig nincs igazuk azoknak, akik így vádolják az 1918-as német polgári szocialistákat. Ők elvégezték volna ezt az operációt, ha az alapkérdésre választ kapnak. A legnagyobb probléma a francia viszony volt. És ez foglalta le egész weimari Németország minden idejét. Kétségbeesetten doppingolta magát és híveit, hogy tartsanak ki e politika mellett, hátha felébred győzelmi mámorából a szomszéd.

Nem szorul bizonyításra, milyen óriásira nőtt az évek során át a dezillúzió. Még Olaszország sem volt ez alól kivétel. Mint említettük, neki nagyobb életlehetőséget ígért saját demokráciája. S amikor nem tudta elérni vágyait, rövid úton elűzte őket.

Közben az egyik oldalon nőtt a gazdagság, míg a másik oldal regenerációra szorult. Rövid szavakban jobban nem lehet kifejezni a fejlődés menetét, mint ahogy egyik kapitalista pénzügyminiszter adta elő: „A háttér mélyén a világháború srappelljei és gránátjai villámlanak. Utána nagyarányú hitelezési mozgalom indul meg és a jóvátételekből kommerciális jellegű adósságok alakultak, amelyeknek rendezése igen nagy gondot okoz. A nagyarányú hitelinfláció nyomában látszólagos fellendülés jár csak, amely után páratlan gazdasági összeomlás áll be. A gazdasági krízist még jobban kiélezi az autarkia nyomán előállott túltermelés. A történelmi erők játékában is nagy változás történik. Az a folyamat, amely a renaissance-al indult meg, és az egyén felszabadításának jegyében állott, az a mozgalom, amely a XIX. század liberális individualizmusában érte el tetőpontját, mintha most végét járná. Ez a körülmény új társadalomszervezési problémákat vet fel és nem véletlen, hogy ez a történelmi harc az egyénnek és a kollektív gondolatnak ez a harca, új társadalomszervezési formákkal esik egybe, amely a

társadalomnak, ifjú korunkban ismert horizontális tagolása helyett, annak vertikális tagolása felé halad. E nagy harcban most vagyunk benne és egy nagy bizonytalanság érzete lepi meg a világot."

Ahány mondat, ugyanannyi pörölycsapás a tanács asztalára. A világháború srappelljei után következő hitelezési mozgalom a jóvátételek egyenes következménye volt. Amit az egyik oldalon elvett a győztes állam, azt saját bankjai, nagykapitalistái visszaadták (súlyos kamatokkal) a legyőzötteknek. Ez az állapot sokáig nem tarthatott. Sem a kölcsönöket, sem a jóvátételt fizetni nem tudták, a gazdasági krízisnek másik összetevője, az autarkia miatt. Amíg ugyanis az egyes államok rájöttek az 1918-as elvek be nem tartására, az előlegezett nemzetközi bizalom egy csapásra megszűnt s mindenki arra törekedett, hogy egy új háborúra rendezkedjék be, hogy ellássa magát salétromtól kezdve a cipőtálig, mindennel. A természetes árucserre mindinkább minimálisra szorult le, mert az államoknak nem volt mit egymástól venniök. A kereskedelmi kapcsolatokat azonban még sem lehetett egyik napról a másikra megszüntetni és ezért állott be a túltermelés. Minden állam továbbra is előállította saját specialitását, de ugyanakkor termelni kezdte a másik országét is. A vámok egymásra halmozódtak, az árú gyűlt, a pénz kevesbedett, az igényeket le kellett szállítani. Ez a természetes oka a buza, kávé, tej elpusztításának, tengerbeöntésének, ezért ölik halomra Dániában és Kanadában, Argentínában és Szerbiában az állatot és ezért rendezkedett be Oroszország öt éves tervekre.

De ugyanakkor a liberális individualizmus is tovább élte magát és követelte jogait, holott nem volt már egyéb, mint villanydróton fennakadt, összeszakadt sárkány. Ő is elvérzett a compiegnei erdő fegyverszűnete után.

Igy segítették egymást bukáshoz: egy szörnyű tévedés a béketárgyaló asztalnál s egy másik tévedés, a liberalizmus, az elvek világában.

AZ EURÓPAI SZINJÁTÉK

„MEGVERT BENNÜNKET A KARD”

Kétséges egyáltalában, vajjon beszélhetünk-e még európai szellemről. A kereszténység mélyen beleerősítette ugyan gyökereit intézményeinkbe, gondolkodásunkba, de mintha ma meglazulnának az évezredek tradíciók. Európa hátatfordítani látszik azoknak az ideáloknak, amelyek Európát „európaivá” — kereszténnyé tették. Nem először megy át a krízisen, azonban a régi válságok után mindig önmagából regenerálódhatott és ő volt az, aki megújult, szinte területileg is. Ennek az volt az oka, hogy Európa őrizte egyedül a Grált. Az európai eszmét azonban ma már átvették a többi kontinensek is. A civilizáció már nemcsak a mi hatalmunkban van és *a kapitalizmus volt az utolsó eszköz kezünkben, amellyel az európai hegemoniát tartani tudtuk.* A kapitalizmus egyrészt összeomlott, másrészt megtanítottuk a világot mindazokra a rossz módszerekre, amelyekkel mi győztük le őket. De a szellemi szférákba tartozó meggondolások is közrejátszanak. Azonosítani akartuk Európát a kereszténységgel és erre kaptuk a legsúlyosabb csapást. André Siegfried ezeket írja az európai hegemonia végéről: „Egy kósza szólás-mód szerint a színes fajoknak egy szellemi és erkölcsi értéket vittünk: a kereszténységet. Tény és igazság szerint: létünk materialisztikus anarchiáját vittük nekik. Hatalmas fermentumokat adtunk a világnak; cselekvésünket, materializmusunkat. Megvert minket a kard, amelyet a színes fajokra hoztunk.” André Siegfried szerint azonban egy felett nem rendelkeznek a nem európaiak: ami az embert emberré teszi: az individualizmus a feltalálás teremő szelleme, az „értéklépcső-

zet személyi elemének tisztelete" felett, amely az érdek és eredmény felett áll. Azt hisszük azonban, hogy tévedés ilyet állítani. André Siegfried is, mint sokan mások az európai kultúrát nemcsak szellemiségnek fogja fel, hanem kontinensünkre lokalizálja. Félte a hegemoniát, amiben nézetünk szerint nincs igaza. A kereszténységet átadtuk ugyan a meghódítottaknak, de a legutóbbi időkg csak meghódítva fogadtuk el őket. Az újabb lázadás tehát nem várathat sokáig magára. A kereszténység való értékeit fel fogják ismerni mindennütt és túlszárnyalhatnak bennünket. És ez ellen nem szól semmi. Nem tehetünk ellenvetést. Nincs akadály. Hol van megírva, hogy a fehér faj örök időkre kiválasztatott, vagy hogy a legmagasabb ideálokat, „az európaiasságot” csak európai képviselheti. A tokiói, moszkvai, sidneyi, capetowni embernek a Cid-román-cok, a Roland-ének és Goethe éppúgy az értékei, mint a római katakombák is: mindaz, ami az emberi szellem fejlődésében közrejátszott. Most tisztán arról van szó, hogy mi európaiak becsületünket meg tudjuk-e védelmezni? Fel tudjuk-e mérni, hogy mint a családi tradíció, kötelez bennünket a mult. Fel tud-e ébredni bennünk a lovagi szellem, amely treuga deit tart és azt nem is szegi meg.

Az 1918 súlyos csapást mért az európai becsületre. A megbocsátás szellemét a megtorlás váltotta fel és erre nem jöhetett más válasz, mint ahogy a könyvben van megírva: ki karddal jön, kard által pusztul el. Európa annyira sem volt erős, hogy saját elveit önmagával szemben alkalmazni tudta volna. Megcsaltuk a világot, végül pedig megcsaltuk egymást. A két részre oszlott tábor közül a győztesek megtorlást hirdettek és erre válaszolt egy másik csoport a bosszú, elkeseredés, kétségbeesés pszichoziséval. Németország nem kezdte el a pogányságot, legfeljebb csak gyenge volt, hogy nem tudott nagylelkűbb lenni az európai szellem árulójánál. De a fascista Olaszország is bizo-

nyos tekintetekben hátatfordított Európának. Sokáig élt az anti-európai mozgalom, amelyben a fascizmus fejlődési elemein túl a pogány aeterna Róma bálványa is ott lebegett. Oroszország pedig megtagadott minden közösséget azzal a kontinenssel, amelyből a legnagyobb területet ő képviseli. Hogy ez megtörténhetett, szintén az európai árulás eredménye volt. Mondottuk már, hogy a világháború ugyanolyan eredményeket váltott ki, mint amilyeneket a világfejlődés is meghozott volna. Ime, a mai Oroszország jórészt a szociális kérdés elárulásából született meg. Ez még akkor sem csak feltevés, ha tekintetbe vesszük, hogy Oroszország sohasem „tartozott” egészen Európához.

Egységes európai szellem nincsen. Panait Istrati François Mauriacnak írt levelében ezeket mondja: „Az olimpiai művészetnek most nyugalomba kell vonulnia, mert egész sereg dolgot újra kell elrendezni a világban.” Találóbbr szót nem mondhatott volna a zseniális levantei. Európa olimpuszi magasságokban trónolt évtizedeken keresztül: kapitalizmusával hódított, azután megfélemezte a keresztény tradíció elemeiről, ráért gyűlölni egymást, úgy, mint még soha és végül, amikor az idő, vagy a sors úgy hozta, hogy mindent kijavíthatott volna: olimpuszi magasságokból ítélkezett fiai felett. Az eredmény: az egységes európai szellem darabokra hullott szét és ma mindenütt képviselnek belőle valamit, de teljes egészében seholsem érvényesül. Legerősebben természetes, hogy töredékeiben is a nyugalom őrizte meg a legjobban, de a fejlődés iránya arra mutat, hogy a részek nem fognak egyhamar összeállni. Az árulás, a kiábrándulás túl nagy.

Ugyanakkor azonban csodálatos, hogy egy új európai szellemet akartak teremteni azok, akik a valót cserbenhagyták. A Pax lett a jelszó, de nem a *Pax Romana*, hanem inkább egy ájult nyugalom békéje. Mégsem tagadhatjuk meg, hogy azokban az intézményekben, amelyeket ez a hamis európai szellem felépíteni kezdett, van nyoma a kereszténységnek. De éppen ez a baj, hogy a kereszténységnek csak nyoma

van benne s nem az alapja az. A népszövetség, a döntőbíráskodás, a szociális demokrácia, a demokratikus parlamentarizmus, a nemzetközi eszme- és árucseré, valamennyien olyan gondolatok, amelyeket még dühünkben, haragunkban sem utasíthatunk el magunktól. Az összeomlásnak azonban óramű pontossággal be kellett következni, mert az egész 1918-as építmény nélkülözte az igazságot.

AZ ITALIANITATÓL AZ UNIVERZALIZMUSIG.

Egy francia lap félig komoly, félig humoros ankétja felsorolta, hogy *hányféle színű* mozgalom követeli ma jogait Európában. A hosszú felsorolás élén ez az egy mondat áll: Itália adta a példát. Nos, Olaszország valóban kezdeményező volt és egyáltalában nemcsak a mozgalmak ingeinek színére volt hatással, hanem az olasz forradalom indította el Európa átalakulását. Ma már könnyen elfelejtik ezt, mert Olaszország látszólag csendben van. Az utóbbi időben nem hallunk az Appenini félszigetről, vezére csak külpolitikai vagy gazdasági problémákról beszél, de Itália belseje nem izgat bennünket s az emberek hajlandók azt hinni, hogy Olaszországban megszületett a nyugalom. Ez a hallgatás azonban csak látszólagos. S hogy a legutóbbi eseményekről nem tudunk, annak az az oka, hogy olyan változás ment végbe Olaszországban és magában a fascizmusban is, amely nincs ínyére a nagy tömegek sajtója tulajdonosainak.

A fascizmus arca kettős, univerzális és nemzeti. Sokat vitatkoztak e kérdés felett és többek előtt úgy tűnt, mintha Mussolini is kijelentette volna, hogy a fascizmus tipikusan olasz produktum, ép úgy, mint a bolsevizmus tipikusan orosz. A Duce azonban kizárólag bizonyos berendezkedésekre értette a „tipikusan olasz” jelzőt, mert amint látni fogjuk, a fascizmus lényegétől mi sem áll távolabb, mint a tökéletes elzárkózás. A háború után a „frontharcosok” mozgalma, határozta meg a fascizmus arcát. Ebben az időben az italianitá

volt a fontos, az olasz revindikációk s a fascizmusnak ezt az oldalát megint csak Mussolini szavaival lehet megmagyarázni: „Negyven fokos lázunk van! Vagy szétterjészkedhetünk, vagy felrobbanunk!” A fascizmusnak első romantikus korszaka volt ez, a lázas alkotás ideje, mélyen beleágyazva Hegel, Croce és Gentile filozófiájába. De már ekkor jelentkeztek az univerzális elemek. H. G. Wells azt mondja, hogy a háború óta sok bajt okoz a neveletlenül felnevelkedett új nemzedék. „A háború óta a kamasz emberek számára olyan szabad tér nyílt, hogy arra még nem volt példa a világtörténelem folyamán. És a kamasz mentalitás mindenütt egyformának bizonyult: erőszakosnak, türelmetlennek, kegyetlennek, lármásnak, szenvedélyesnek, féktelennek, ostobának és főleg vaknak minden katasztrófával szemben, amit felidézett. A moszkvai kommunista párt többsége éretlen fiatalember, ellenlábas, a fascista kelevény szintén zöld anyagból dagadt kellemetlenné. Az ifjúság szelleme középkori szellem.” 1924-ben írta Wells híres *William Clissoldjában* ezeket a szavakat, máris látszik azonban, mennyire nem érti meg, hogy új világról van szó. A fascizmus kezdetén nemcsak, sőt kizárólag nem fiatalemberek állottak, hanem frontharcosok, akiknek „negyven fokos lázuk volt”. Hiszen Turati 1922-ben, tehát ennek a korszaknak kellős közepén kijelentette már, hogy két eszme küzd halálosan egymással, az egyik, amely 1789-ben győzött és kikiáltotta az emberi jogokat, s a másik, amely 1922. október 28-án győzött és hitvallásba foglalta a nemzet jogait.

Lassan vált el, vajjon az univerzális, vagy a nemzeti irányba fog-e elmélyülni a fascizmus. Eleinte úgy látszott, hogy tökéletesen bentragadt az idealista filozófiában, a hegeli államgondolatban s nem lesz egyéb dolga, mint a totális állam harcos oldalának megmutatása. Otthmar Spann univerzális államában a legnagyobb szerep a külpolitikusnak jut, aki harcos és katona.

Olaszország maradéktalanul átvette ezt a gondolkodásmódot és minden erejét erre koncentrált. Megelégedett azzal, hogy szociális szervezetében a liberalizmus és szocializmus között alakítson kompromisszumot s bár a munka és tőke viszonyának rendezését határozta el, több jogot adott a tőkének, mint a munkásnak. A szakszervezkedés csak papíron volt szabad, mert a fascista szindikátusok monopóliumot élveznek. Az állam öncél volt s bár a fascizmus igen sok katolikus tradíciót hozott életre, a nemzetistenítés miatt a keresztény állam ideáljaként nem tekinthetjük még ma sem. Ebből az atitüdből folyt viszonya a külvilághoz is. Állandó konfliktusok Jugoszláviával, Franciaországgal, melyek új háború veszélyének tették ki Európát. A feszültség oly nagy volt, hogy mindenki ezen a vonalon számított egy új háború kitörésére. Ha Itália érvényesíteni akarta a fascizmus univerzális részét, le kellett mondania a költséges passziókról, azaz ha a fascizmusban természeténél fogva volt egy egyetemes jellemvonás, annak ki kellett derülnie. Lassankint aztán mindjobban világos lett, hogy Olaszország az új eszmények birtokosa. És, hogy nem kizárólagosan olasz produktum ez, arra a körülmények és Mussolini adják meg a választ. A Duce, Henri Massissal folytatott egy beszélgetésében, rámutat arra a szinte tragikus tényre, ami Olaszország sziget jellegében rejlik. Igaz, hogy az eszmék nem függenek ma a területtől és a távolságtól, azonban mégis elhatározó, hogy a latin Olaszország, melyet tengerek és az Alpok zárnak körül, nem tudott hirtelen kire hatni. Fajtársa Franciaország aludt még, a germán világ pedig nem talált kapcsolatot a győztes állam italianitát hirdető eszméjével. A nagy fordulatot 1933 novembere hozta meg. 1922-ben még csak arra volt szüksége Mussolininek és a fascizmusnak, hogy győzzön, hogy tüzzel-vassal kiírta a politikai liberalizmust s ezáltal végső csapást mérjen ellenfeleire. Ebben a cselekedetben volt a legtöbb keresztényellenes tendencia, mert a véleményszabadság ellen irányult, ha indirekte is, és nem fogadta el a definíciót, hogy

az állam célja a közjó biztosítása. A Carta nagyszabású mű, de csak egy rész még az egészből. 1933 *meghozta a változást*. A napilapokat nem nagyon járta be a hír, mi történt a római antiidealista kongresszuson, amely Mussolini hatalmas nyilatkozatának háttére. A fascizmus megérezte, hogy szükség van az antikapitalista és antiszocialista állami és gazdasági eszmére, nemcsak Olaszország, hanem az egész világ érdekében. Hogy ez mennyire nem tudat alatt történt, mutatja Duce beszéde. Világosan felismerte a kapitalizmus borzalmas hatását: „Elöttem van a nemzeti és nemzetközi trösztök jegyzéke. Meggyőződhetünk róla, hogy nincs a gazdasági életnek olyan ága Európában vagy Amerikában, amely ne lenne erőszakosan megszerelve a kapitalizmus számára. És mi lett a vége? A szabadverseny halála. Miután a haszon kevesebb lett, a kapitalista vállalkozók rájöttek, hogy harc helyett jobb lesz megegyezniük. Szét kell osztani a piacokat és a hasznót. A kereslet és kínálat törvénye nem dogma már előttük többé, sokkal inkább csak a keresletről van szó, a kínálat trösztösítve lett. Miután így megegyeztek egymással, most már az államtól vámvédelmet kértek.” A zseni intuíciójával ismerte fel, hogy mit jelent ezek után még a „kapitalista szabadverseny” és megindult a nagy változás a fascista alkotmányon. „Azt akarom, hogy a munka a fogyasztók, a termelők és a munkások érdekei szerint legyen megszervezve. Az állam csak mint legfelsőbb döntőbíró a közösség érdekeinek védelmezője avatkozzék be a jövőben. A korporációk a termelés minden ágát szabályozzák, kivétel nélkül, mert az *önkéntes termelés örület és katasztrófához vezet*.” Mussolini ezzel elismerte, hogy le kell mondani a fascizmusnak csak olasz mivoltáról. Nem minden az állam érdekében történik már, amelynek szolgálatában a kapitalizmus is állott, hanem az állam legfelsőbb döntőbíró. A fascizmus hatósugarában változás állott be, de ereje mégjobban megnövekedett. Egy dán fascista előttem rajzban magyarázta meg a háborúelőtti és mostani nemzeti eszme közötti külön-

séget. Az előbbi egy az ország határok, a külföld felé irányított nyíl jelképezte, a másik esetben a nyíl befelé mutatott. Azt akarta ezzel mondani, hogy a hazafiság a háború után elmélyült s nem a kalandokban keres kiutat. Ezzel egyidejűleg azonban erőben meg is növekedett. Aki állandó támadásokra forgácsolja el erejét, az végül is összerogy a fáradtságtól. Míg aki csak trenirozza magát, acélozza izmait, gyűjti erejét, az adandó alkalommal oda tud ütni, ahova éppen kell. Mondhatjuk másképen is: az előbbi hisztérikus beállítottság, a másik konstruktív.

Az imperializmus tipikusan liberális szülemény volt. Az által, hogy Olaszország lemondott róla, mégjobban számíthat rá, hogy hódító útján siker kíséri. A befelé fordított nyíl ugyanis: a hősi eszme elmélyülése. „*A fascizmus a kényelmes élet számára irtózást és borzalmat jelent.*” Mussolini szerint a fascizmus univerzális jellegének ez a kvintesszenciája. Ezért hallgat rá a fiatalság, hiszen a fiatalság szereti az életet, s aki valóban szereti, fel tudja áldozni. A nyárspolgári eszmével való tökéletes szembeállítás adja meg a fascizmus újdonságát. Elvégre sokfajta hősi eszme volt már. Petőfit is „egy gondolat bántotta”: a veszély, hogy életét nem áldozhatja majd a világszabadságért. A fascizmus azonban gyökeresen új hősiességet hozott. Mindjobban spiritualizálódik, a belső ellenség legyőzésére fordul, kinő az italianitából és felismeri, milyen értékek rejlenek Olaszország katolikus tradíciójában. Csak ezzel a magyarázattal érthetjük meg Olaszország helyzetét.

ÚJ TÖRTÉNELMI CÉLOK: ÁZSIA ÉS AFRIKA

Külpolitikai akciói azelőtt arra irányultak, hogy azt a bizonyos „negyvenfokos lázat” lelohassza. Mussolini ma látszólag lemondott erről. Hosszú úton kell még áthaladnia, amíg legyőzi liberális csökevényét,

magát a fascista pártot. De az új idők már itt vannak. A katasztrófálisan növekvő munkanélküliség alábbhagyott; a legutóbbi kilenc hónap alatt százezerrel csökkent; a legújabb programmban talajjavítás, városrendezés állanak s a városba való özönlést azzal akarják megakadályozni, hogy a falusi lakásokat és házakat is egyszerűen kicserélik. Grandiózus tervek évtizedekre is. „Olaszország — mondotta Mussolini: — földrajzilag, népileg és valláserkölcseileg egységes. Két történelmi célja van: Ázsia és Afrika. Északon és nyugaton, Európában és az Óceánon túl nincs mit keresnünk. A nyugati nagyhatalmak közül azonban Itália van legközelebb Ázsiához és Afrikához és ő a legközelebbi történelmi közvetítő. Ezeknek a százados céloknak horderejét nem lehet félreismerni. Nem új területek elfoglalásáról, hanem egy természetes exponzióról van szó, hogy elősegítsük az Ázsiával és Afrikával való együttműködést és ennek a két kontinensnek irtózatot erőit belekapcsoljuk a világ civilizációjába.”

Az olasz diplomácia átváltozását is figyelemmel tudjuk kísérni. Az egyetlen aktív és konstruktív diplomácia ma a világon. Amíg valamennyi többi állam a kicsinyes félelem pszichózisból éldegél és nemzeti célok után futkos, az olasz diplomácia az egyetlen, amely közvetít, kezdeményez, kiegyenlít. És nem egy esetben ennek a diplomáciának köszönhetjük, amely nemrégiben még háborús veszély volt, — hogy a háborút elkerültük.

Sok probléma azonban továbbra is nyitva marad. A fascizmus mégis csak válaszjelenség a liberalizmusra és a háborúra és ép ezért veszélyeket rejt magában. A politikai realitás terén tökéleteset alkothat, a veszély azonban éppen ebben rejlik. A legmagasabb ideál még mindig az állam maradt, hiszen a realitások körében „kézzelfoghatóbb” valóság nincsen. Egyelőre még ott tartunk, hogy a fascizmus sem tesz különbséget a politikailag és theologiaiilag gondolkodó ember között.

A politikai szót itt a realitásokra vonatkoztatva értettük. Hogy miért nincs érzéke a teológiai ember iránt, az igen egyszerű. Ama bizonyos 1789 óta az olasz ember élete is vitákban merült ki; választások, kormányok, ideák harcoltak egymás ellen, nézetet kellett nyilvánítani; nem csoda tehát, ha az olasz ember is megúnta a politikai elvi harcokat s egy olyan összefoglaló világképre törekedett, amely egyúttal építő cselekvésre is ösztönzi és alkalmat ad a pozitív munkára. A fascizmus, első durva fogalmazásában nem más, mint az ember primitív életösztöneinek feltámadása. Öröm az élet felett, öröm a napsugárnak, a természetnek, öröm a mozgásnak, a mindenségnek, egészen addig, hogy e nagy örömben meg is tud halni. Csak egy vonal érdekli: a tettek. A finom distinkciók iránt nincs érzéke, az egyházat csak megvédelmezi, de külön dolognak tartja. Mondjuk így: reálpolitikailag hatalmas alkotás, de elvétesztheti szem elől az ember magasabb céljait.

A javulás csirái mégis nőni kezdenek és erre éppen a közelmúlt adott bizonyítékot. De egy-két ellenmondást is el kell még intéznie a fascizmusnak. Így: Dél-Tirol német iskoláinak hiánya mindenkit megdöbbent. S ha az út porában miniatűr gépfegyverekkel játszó balillákat veszünk észre, az sem növeli bizalmunkat, a fascizmus univerzális elemeinek győzelme iránt. Matriális eszközökkel senki sem érte még el, hogy a fiatalság csak ideálokat kövessen. A diktatórikus kormányzás sem ment a veszélytől. A „homo politicus” elhallgattatható ugyan, akár évtizedekre, hogy a „homo oeconomicus” élvezze az élet gyümölcseit, de a diktátorok mindig felelősséggel tartoznak azért, hogy erőszakot követnek el az emberi szabad akaraton, melynek elengedhetetlen kelléke bizonyos szabad véleménynyilvánítás. Jól írta egy német publicista: „A középkor urémiában halt meg, mert a szabadság elvét feladta. Csak ez az egy pont hiányzott a keresztény programban és e miatt az egy pont miatt kellett az egész fényes középkornak odalennie.” De a szabadság el nem nyomható. Ideig-óráig gúzsba köthetik, de

mindig feltámad. A fascizmus annyiban és úgy lesz nagy, amint és amennyire közeledik az egyetlen örök Rómához.

ROMANITAS

Foglaljuk össze a fascizta Itália mai helyzetét: A fascizmus számára is megnyíltak a kapuk az egész világ felé, egyrészt, mert bizonyos mértékben lemondott a nemzetistenítésről, másrészt pedig mert a fascizmusnak egy erőszakosabb formája lépett fel Németországban. Az olasz nép befelé fordíthatta egész munkakészségét s ezáltal tekintélye kifelé nőtt meg. Bár elindult a jobbik úton, haladása még mindig kétséges. A nagy eszme: a kényelmes élet irtózata — visszafelé is üthet, ha az egyén lelki életére, Istennel való viszonyára nem alkalmazza. Olaszország áll az élén azoknak, akik a „versaillesi istenkáromlást” azaz a demokrácia árulását, jóvá akarják tenni. Híve maradt a népszövetségi eszmének, a nemzetközi együttműködésnek, de odáig még nem jutott, hogy a leszerelést saját magán kezdje el. A heroizmus így könnyen kényelmes készenlétté válhatik, az ágyúk és repülőgépek árnyékában s úgy járhat, mint Franciaország. *A fascizmus is megkövesedhetik!* Mindez — sokak szerint — azt jelenti, hogy a fascizmusból váljon fascizmus nacionalizmus nélkül, ez pedig fából vaskarika. A fejlődés mégis ebben az irányban halad. El kell érkeznie ahhoz a rendi államhoz, amely nem ismer ellenmondásokat és repülőgépeivel nem izgatja majd a világot. A katolicizmus kibékült a fascizmus Olaszországgal, legfőképpen azért, mert politikai működésében megpillantotta a helyes utat. Ezen a vonalon, mindezekig, nem is hozott csalódást. Csak akkor kellene véglegesen csalódnunk benne, ha megmarad a régi olasz politikának azon elve mellett, hogy megakadályozza egy nagy dunai hatalom megalakulását. Nem a restaurációra gondolunk itt, nem a Habsburg kérdésre. A jelenlegi olasz politika a Dunavölgye felé csak abban aktív ma még,

hogy az „igazságtalanságok jóvátételét” követeli, de szeme előtt lebegvén az az Ausztria, amellyel oly sok harca volt, igyekszik elkerülni, hogy egy újabb alakulat születésénél segédkezzen. Pozitív célja a cseh hatalom megszüntetése és a délszláv hatalom kisebbsítése. Szívesen látná a középkori Magyarországot, de el téveszti szem elől, hogy ez magával hozná a középkori Németországot is. Ausztria függetlensége sokáig ilyen torz formában fenn nem tartható s akkor Olaszországnak végül döntenie kell, mi kellemesebb számára: egy dunai föderáció, vagy a Brennerig terjedő német birodalom. Mert arról bizonyára Olaszországban sem álmodik senki, hogy a jelenlegi német egységet belátható időn belül megváltoztathatja.

De a világ is tartozik Olaszországnak, hogy elősegítse nemzeti megnyugvását. Köszönettel tartozik Németországnak, mert az olasz politika segítségével nélkül nem őrizhette volna meg presztízsét. Köszönettel tartozik Franciaországnak, mert bizonyos latin ideálokat Itália maga szűrt meg előbb. Köszönettel tartozik Jugoszlávia is, mert a versengés ellenére évek óta olyan kereskedelmi partnert talált az Appenini félszigeten, amely nélkül kénytelen lett volna súlyosabb gazdasági krízissel megküzdeni. És bár a pogány római elemek még nem távoztak el a fascizmus testéből és sokan még ma is a nacionalizmusok nemzetköziségéről álmodoznak, a katolikusoknak is sok kötelességük van a fascióval szemben. A századvégi és századeleji nagy olasz katolikus fellendülés fáj ugyan, Toniolot, a Popolari pártot, a katolikus szövetkezeteket és szakszervezeteket nehéz elfelejtenünk, a véres harcokban elesett ifjú katolikusok és papok is kísértenek s az ifjúság nevelésének problémája még mindig akut. De a fascizmusban a *romanitas* jelentkezett már s úgy beszélhetünk vele, mint féltestvérünkkel. S ez ma, az ellenség világában nagy dolog.

Nem célunk a jóslás s így nem adhatunk feleletet arra a kérdésre, hogy az összezavart európai szellem az egységes fascizmusból születik-e újjá? Annyit azonban

látunk, hogy az igazságra való törekvés s a kapitalizmus elhagyása közelebb visznek ehhez a célhoz, a szeretet tökéletes hiánya (amit egy bajtársi attitűd váltott fel), és a még mindig élő nacionalizmus azonban mindjobban eltávolítanak.

NIETZSCHE CSILLAGA

A weimari Nietzsche Archivum, Mussolini 50-ik születésnapjára egy igen érdekes üdvözlő sürgönyt küldött a Ducenak. „Zarathustra legdicsőségesebb tanítványának, amilyenről Nietzsche valaha is álmodhatott, az arisztokratikus értékek nitzschei szellemben való felélesztőjének, küldi az Archivum legmélyebb tisztelettel és csodálattal, legmelegebb szerencsekívánatait.” Jegyezzük még meg, hogy Hitler Adolf sok weimari látogatása folyamán, amelyeket ebben az Archivumban tett, le is fényképeztette magát a világ legfurcsább és legellentmondóbb gondolkodójának szobrával. És hogy a kép még tökéletesebb legyen, vessük emlékezetünkbe, mit mondott odahaza Mussolini, (akinek a Nietzsche-Archivum sürgönyt küldött,) egy őszinte nyilatkozatában, a nemzeti szocializmusról. „A szocializmus és a nacionalizmus két különböző fogalom. Az egyik csak a másiknak rovására valósítható meg. Mindegyiknek megvan a maga értelme, az ilyen összeállítás csak konfúzióra vezet.”

A nemzeti szocialista Németország mai arculatának megrajzolásához okvetlenül szükségünk volt erre a kis „előzményre”. Mindazok a magyar könyvek, cikkek, folyóiratok, amelyek a germán kérdéssel, vagy a nemzeti szocializmus lényegével foglalkoztak, eltévesztették a szemük előtt, hogy egy ilyen valóban „világotrengető” forradalmat nem lehet tisztán szubjektív szempontokból vizsgálni, s hogy célhoz érjünk, félre kell tennünk mindenféle előítéletet, legyen az magyar, liberális, vallási, vagy faji jogos elfogultság, vagy érzékenység. Magyarországon csak a politikai oldalak, csak az atrocitások

érdekelték, még a látszólag mélyebben gondolkodó fejeket is. Pedig ez a legvaskosabb materializmus, hirdessék liberálisok, nemzetiek, vagy akár magukat keresztényeknek nevezők, mert nem ismerik el, hogy egy mozgalom élén mindig szülőelvét is meg kell keresnünk. Nos, a nemzeti szocializmus és a mai Németország egén egyelőre Nietzsche csillaga áll, és ezen az égen Spengler is, de még Rosenberg is, Chamberlainnel együtt másodrangú szerepet játszanak. Tetézzük meg Nietzschét mindezekkel, vegyük bele a világháborút, a nyomába fellépő gazdasági és erkölcsi krízist, aztán a német nép örök tulajdonságait és íme: megszületik a nemzeti szocializmus.

A német népet nehezen értik meg és nem is akarják nagyon megérteni. Politikusok, államférfiak, diplomaták kész adottságnak, egységnek fogják fel, holott évszázadok óta óriási belső meghasonlás, állandó túlzott lelkiismeretfurdalás, világmegváltó és nemzeti problémák osztják meg a német népet. Ezt a kettősséget még a weimari alkotmányban is észrevesszük. A szocializmus a német nép testére volt szabva, Marx ott próbálta ki összes gondolatait és a weimari Németország mellett, hogy a demokrácia és a szocializmus áldását akarta a világnak adni, egy rövid időköz kivételével, nacionalista lett. S a németiségében benne gyökerező „Spaltung”-nak kapóra jött a demokrácia árulása s arra a maga módján válaszolt. Kikereste történetéből azokat az elveket, amelyekkel visszavághat és ezen az úton találkozott Nietzschével. Az egész európai helyzet megértéséhez, de különösen a német forradalom magyarázatához okvetlenül szükségünk van arra, hogy egy kissé megmutassuk, mennyire ez a konfuzus világapostol igyekszik feltámadni, Németországban talán már fel is támadott.

Amint a nemzeti ellenállás nőtt, úgy szaporodtak a könyvek Nietzschéről. Egy 1931-ben megjelent könyvében Bäumler Alfréd a „filozófus és politikus” Nietzsché-

ről azt írja, hogy „bár gyűlölte Németországot, mégis ő volt a tőpikus észak-germán“, aki éles ellentétben áll a római keresztény emberrel. Németország évezredek óta az elrómaiásodás veszélyének van kitéve, amelyben Nietzsche, mint északi ember, a gonoszat látja. Mert bármennyire csalatkozik is a német szellemben, mégis tudja, hogy ők teremtették meg az egyház legnagyobb ellenségét, amely a Niebelung-énekben Siegfried alakjában csúcsosodott ki. Hogyan lehetséges tehát, hogy ezek az északi barbárok mégis keresztények“. „Nietzsche szemei előtt — írja Bäumler — nem a hegeli idealizmus, nem Bismarck keresztény „klein-Deutschlandja“ állott, hanem előtte fajunknak régi kötelessége lebegett, az a kötelesség, hogy Európa vezére legyünk. Németország világtörténelmileg csak a nagyság formájában létezhet. Választhat: vagy Európa antirómai hatalma lesz, vagy pedig egyáltalában nem lesz semmi.“

Ugyanakkor azonban magával Nietzschével bizonyítják, hogy bár gyűlölte az egyházat, a fenti beállítás egyoldalú. Hivatkoznak olyan nyilatkozataira, amelyben a keresztén függő Krisztust „mégis“ a legtiszteltebb méltóbb szimbolumnak nevezte. „Ott, ahol a fajok keverednek, ott van a nagy kultúrák forrása,“ — mondotta. „Nem is kell érintkezni olyan emberrel, akinek része van a „Rassenschwiendelben.“ Sőt az ellenfelek a „Wille zur Machtból“ a következőket is idézik: „Franciául szerettem volna megírni ezt a könyvet, nehogy valamilyen birodalmi német aspiráció megerősítésének lássék.“ „Az én ellenségeim ezek a németek. Megvetem bennük az érték és fogalomzavarnak minden fajtáját, a gyávaságot, az igazságot tévő igen és nem előtt. Egy évezrede mindent összezavartak, amihez hozzáért az ujjuk. Az ő lelkiismeretüket terheli minden tökéletlen fél és háromnyolcad gondolat, amelyekbe Európa belebetegedett. Az ő lelkiismeretüket nyomja

a kereszténység legtisztátalanabb, leggyógyíthatatlanabb fajtája: a protestantizmus."

Mindezeket a szavakat és fenyegetéseket ismeri a mai III. Birodalom. Mégis Nietzsche az új mozgalom lelki vezére. „A szerencsésen túlhaladott intellektuál demokratikus-korszakban Marx Károly állt az élén, aki az életet gazdaságszámtanilag akarta megoldani. Most felismerjük, hogy Nietzschének a demokrácia és kommunizmus elleni harca kezdettől fogva német sors-harc volt.” És itt kapcsolódnak be ismét és élesebben a messianista gondolatok. A jó európai — mondják — egyúttal a legtökéletesebb reprezentánsa saját nemzetének és az új egységes Európához csak az az út vezet, amely az *élő* nemzetekből indul ki. Nagy veszélyek leselkednek azonban menetközben. A sovinizmus, amelyet Nietzsche igen találóan „Hornwiehnazionalismus-nak” az ökrök hazafiságának nevezett. Bármennyire is akarnak védekezni azonban a Nietzsche-imádók a sovinizmus ellen, ez az újabb ellentmondás felébresztette az étvágyat és a vágyakat, mert nem lehet büntetlenül játszani egy megalapozatlan, zavaros eszmével. Itt-ott idézik és próbálják megvalósítani a „tisztá” nacionalizmust, a többiek azonban Nietzschének inkább az aszkétikáról szóló nézeteit fogadják el: „Az aszkétikus ideál egy degenerált élet védelmi és gyógyulási ösztöne.” Nietzsche Parsifalt betegesnek nevezte. S e percben képzeletünkben megjelenik annak a Hitlernek az alakja, aki az Archivumban Nietzsche szobra mellett áll, ugyanakkor pedig Bayreuthban Wagner muzsikájáért lelkesedik. Ki találja meg itt az utat? Az egész nietzschei kavargásból a legtisztábban egy trombitának hangja hallatszik ki: azé, amely az előkelő embert tiszteli s azt a következő értékekkel ruházza fel: igaz jószág, lelki nagyság, a felelősséghez való akarat, harc a nyájösztönök ellen, büszkeség, barátság, háború, egészség. Csodálatos, hogy ez a beteg ember a nagy egészség vágyába volt szerelmes,

de az már nem csodálatos, hogy a beteg Németország is ezt az egészséget hangoztatja.

És ez a harsona tovább szól, a hangja egyelőre még zavaros. A mai német léleknek a hangja ez. „Gut Deutsch sein, heisst sich entdeutschen.” A német forradalom ennek a paradoxonnak Scillái és Charibdiszei között hánykolódik. Harc Európa, vagy anti-Európa körül, düh és szerelem Európa ellen és mellett, megerősítése a német értékeknek és lefaragása az erőszakos sovinizmusnak, ellentmondások tengere, jó és rossz, nagyság és kicsinyesség: ez ma Németország.

Nem szabad azonban azt hinni, hogy ez a német állam valóban felült volna egy „időgépre” és visszament a Nietzsche korába vezető úton. Minden korszak másképp tisztelte Nietzschét. A liberális individualizmus támaszt, segítőtársat és megerősítést talált benne, egyházellenes és laikus eszméi számára, a bismarcki idők „Klein-Deutschland”-ja is őt idézte; utána zavaros intellektuelek forrása lett, míg végül (akarata ellenére, vagy előre megálmodottan?) őt választotta vezéréül az új Németország. S csodálatosképen az ideákban való összezavarodottság ellenére, pozitív gazdasági és szociális téren megvannak ennek a szellemnek a jó hatásai is. A heroizmus, amit magával hozott, kereszténytelen. Nincs benne még annyi lelki érték se, mint az olasz fascizmusban, de annyit elért vele, hogy a német nép érdekében nemcsak szép szavakat használt, mint az előbbi két Nietzsche korszak, hanem aprópénzre váltotta e szerelmet. Mondottuk, hogy e gondolkodás kapóra jött azoknak, akik változtatni akartak a weimari rendszeren. Nos, a liberalizmus, a kapitalista gazdálkodás, a feudális nagybirtok ellen, és az arany uralmának ledöntéséhez feltétlen szükség volt egy ilyen hősiességre is, amely szinte vakon cselekszik.

AMI BEVÁLT A HEROIZMUSRÓL

Németország a világháború után nemcsak a nemzetközi demokráciának, hanem a hazainak árulása alatt is nyögött. Az akkori szocialista vezérek, ma egyenként megtérnek Hitlerhez és büszkén verik mellüket, hogy ők már akkor nacionalisták voltak. És ez nem nevetni való, hanem igaz. Mondottuk már, hogy a német demokrácia kénytelen volt segítséget keresni az otthoni hatalmaknál is, hogy fenn tudja tartani magát a nemzetközi barátság érdekében. S közben pedig elárulta a munkás- és középosztály tömegeket, elárulta a szociális elvet. Csak a Centrum, csak a katolikus munkásság és munkásvezérek küzdöttek mind a két fronton. A szocialista nagyvezérkar érintetlenül hagyta a feudális nagybirtokokat, a kapitalista árúházakat s a nemzetközi pénzvállalatok németországi exponenseit, a bankokat és nagyipari érdekeltségeket. (Azaz: ez utóbbi nem is volt annyira nemzetközi s e tényből még sok következtetést fogunk levonni.)

A német forradalom tehát híven Nietzsche szelleméhez meg akarja váltani a világot, de amellett első akar lenni a világon, s hogy ezt elérhesse, gazdaságilag akarja megerősíteni a német népet. Gazdasági téren a nemzeti szocializmus alkotásai valóban figyelemreméltóak. Akárhogy is következtetünk: a legutóbbi számlálásig a hat millió munkanélküliből már csak 2,800.000 maradt s ezt őszig két millióra akarják leszorítani. Elfogadhatjuk, hogy anorganikus segélyezéssel és munkahadseregekkel nyomhatták le ezt az óriási számot, de a heroikus akarat mindenestre megvolt. Az 1933—34-es „Winterhilfswerk” az 1931—32-nek 97 millióval szemben 300 millió márkát eredményezett. És miután a munkanélküliség legyőzése a legégetőbb probléma, nem érdektelen, ha röviden ismertetünk egyes terveket. Előbb azonban még valamit szögezzünk le. A nemzeti szocializmus forradalma ideológiailag nagymértékben szemben áll a kereszténységgel. Egy pontban azonban az elvek találkoznak.

nak. A nemzeti szocializmus a kultúráról azt vallja, hogy az nem egyes intellektuelek kiváltságos kedvtelése, hanem a kultúra a jólétnek azzal a fokával is mérhető, sőt mérendő, amellyel az egész nép rendelkezik és amíg nem rendelkezik betevő falattal, minden kultúra csak diszitmény. A keresztény tanítás is elismeri, hogy az ember lelki életéhez bizonyos fokú jólétre van szükség. Akinek üres a gyomra, attól nem lehet sem heroizmust, sem idealizmust követelni, de annak mennyországot sem szabad ígérni. A nemzeti szocializmus „autodaféit”, „kulturarombolásait”, primitívségét ezekből a szempontokból kell megítélni. Az első cél: kenyeret a népnek. Az aztán már más lapra tartozik, hogy nem azért adják neki a kenyeret, hogy magasabb lelki életet éljen, hanem hogy jó harcos legyen és egy ideált, mondjuk: egy idolt támogasson. Ezt a kenyéradási programot pedig nem lehet kétségbevonni. Legnagyobb szabású alkotás ezen a téren az úgynevezett „Reichserbhofgesetz”, amelynek az a célja, hogy egészséges közép-paraszti osztályt létesítsen, paraszti hitbizományok alkotásával. Hogy mennyire forradalmat jelent a pénz egyeduralma ellen a nemzeti szocializmus, ez a törvény a legnagyobb példa rá. „A parasztságot a liberális hitelgazdálkodásból ki akarjuk szabadítani és őt a hiteltől el akarjuk szoktatni” — mondja Darré, a német parasztvezér. „A liberális ember számára a rémületek rémülete az, ha valaki már nem „hitelképes”. Közben pedig a parasztság számára semmi sem volt rosszabb és semmi sem lesz rosszabb, minthogy mindig pénzt kelljen felvenni majorjára. A parasztság ezzel el fogja érni azt, ami legnagyobb célja: a kamat leszállítását.” A Reichserbhofgesetz egyelőre mégcsak kísérlet a feudalizmus megtörésére. Kétséges, hogy mennyiben fog sikerülni letörni azokat a hatalmakat, amelyek Brüninget is megbuktatták és vele szemben éppen a nemzeti szocializmust segítették nyeregbe. A nagy kiábrándulás mindenestre megtörtént, e feudális központoknál, amikor a kormány betiltotta a monarchista propagandát, híven a pártnak ahhoz az elvéhez, hogy a háború

előtti Németországhoz semmi közük sincsen. „Kein Rückkehr zum Vorkriegsdeutschland!“ Ha a föld-reformtörvényt keresztül tudják vinni, a forradalom nagy lépéssel halad előre. Fennmarad azonban még a nagyipar problémája. Nyílt titok, hogy a német nagyiparosok Krupp, Thyessen és a saarvidéki Röchling voltak a mozgalom legélénkebb támogatói. Lehetséges, hogy a nemzeti szocialista párt csak „felvette tőlük a pénzt“, gondolva, hogy az semmire sem kötelez, de az is meglehet, hogy a nemzeti szocializmusban a nacionalista elemek éppen olyan erősek, mint a szocialisták s a mostani esetben könnyen ezek kerekedhetnek felül. A mozgalom legnagyobb részében a szociális elv akar érvényesülni. Nem parasztfogás, hogy a nemzeti munka ünnepére sarlóval, kalapáccsal és horogkereszttel ellátott érmeket adtak ki. A másik oldalon viszont igen érdekes, hogy a nagy áruházak, amelyekkel szemben pedig valóságos kereszteshadjáratot hirdettek, még mindig fenn állanak s ezen a tényen az sem változtat, hogy a zsidó tulajdonosaik mellé nemzeti szocialista üzemi tanácsokat állítottak be. A közeljövőben azonban el kell dőlnie véglegesen, vajjon a nemzeti szocializmus rálép-e arra az útra, amelyet Mussolini követett a kapitalizmussal való teljes felszámolásban, vagy éppenúgy próbálkozik, mint Mussolini tette hosszú ideig s megkísérli, hátha a „nemzet érdekeinek“ rendelheti alá a nagytőkét is. Ez nagyon csábító valami Németországban, ahol a bankok zsidókézből voltak ugyan, de volt mindig s ma is van, egy erősen nacionalista színezetű nagyipar. Ezek a vállalatok nem teljesen nemzetközi részvénytársasági alapon, hanem szinte „patriarchális“ módszerekkel kísérleteznek. A nemzeti szocializmus is rájön majd arra, hogy a kapitalizmus semmiképpen sem tartható. Sem nemzeti, sem nemzetközi formában. A német közgazdaság megszervezése most ezeknek a német nagyipari hatalmasságoknak kezében van. Az u. n. rendi átalakulást ők irányítják s ez érthető is, hiszen az átmenet nagyon nehéz. A nemzeti szocialista gazdasági elvek azonban mindenütt

készen állanak a betörésre. Darré miniszter a földkérdésben, Feder a bank- és hitelkérdésben nagy harcokat vívnak a vissza-vissza ütő kapitalizmussal. Hangsúlyozzuk újból, hogy igen csábító a mai német kormány részére, hogy a háború előtti politikát folytassa gazdasági téren is s ez a „bőjt” lesz egyik legnagyobb erőpróbája.

A nép belső gazdasági megerősítése mellett a rendszer legfontosabb teendője, hogy egységes szellemet tenyesszen ki. Az előbbiben sok olyan pontot találunk, mely a keresztény tanításnak megfelel vagy éppen onnan származik (csak az előző keresztény kormányok nem voltak politikailag elég ügyesek, hogy megvalósítsák) — a szellemi téren már több ellentéttel találkozunk. Hitler Adolf januári beszédében megelégedéssel nézhetett vissza az elmúlt év bizonyos eredményeire. Elsősorban a közélet megtisztítása jön itt szóba, melynél nem kimélték saját párthíveiket sem. A bolsevizmus és a szörnyű nyomor mellékjelenségei: az erkölcstelenségek ezer fajtái visszavonultak oduikba. Pornográf irodalom, a perverz színház és mozi Németországban megszűnt. Ezek nagy vívmányok, de nem a legnagyobbak. Nem tételeznek fel mást, csak józanságot és erélyes közigazgatási intézkedéseket. És Hitleréknek ez az eljárása ismét azt látszik igazolni, hogy egyelőre az elődöknél csak politikailag ügyesebbek. Bár ez is igen sokat jelent. Ha tovább megyünk e vonalon a szellemi élet megnémításához érkezünk.

EIN REICH, EIN VOLK

Van valami kedves durcásság is abban, ahogyan Németország a Népszövetséget faképnél hagyta s ahogyan egyes vezetőik igyekeznek izolálni magukat Európától. A sértődöttség az egyik fő motívum, de a nagyobb hajtó erő a német nép messiási hivatásába vetett hit, amihez

egységes „Reich“-re van szükség. A totális államteória erre ismét kapóra jött. Ebből a szempontból kell nézni az ujságok, irodalom, színház Gleichschaltungját, (a tisztogatási akción felülit) az iskolaügy és a nevelés monopolizálását, s mindazt, amiben a katolikus egyházzal is konfliktusba kerültek. Ezeket a problémákat nem lehet egyszerűen azzal elintézni, hogy egy „forradalom mellékjelenségei“, mert elsősorban nem is azok, másrészt pedig lekicsinyelnénk vele a katolikus egyházat, mely fölöslegesen nem okoz izgalmat sem híveinek, sem ellenfeleinek. A német faji kérdésből a zsidóság ügyét kapcsoljuk ki: külön fejezetben tárgyaljuk. Jegyezzük meg azonban, hogy a német faji probléma nem a zsidóság iránti gyűlöletben kulminál. Sőt nem is az az attitűdje a fontos, mely valaki ellen irányul, hiszen így könnyebben lenne megfékezhető. A hazafiságnak az a nyila, melyet már említettünk, itt a faj felé fordul s az a katasztrófális, hogy tisztán ebből a fajból akar megújulni. Ezért van szüksége minden belpolitikai intézkedésre, erre való a német jogátalakítása (amiben különben egészséges reakció is jelentkezik jogpozitivizmussal szemben), erre való a diákpárbajok és — csak erre való az egyház is. A nemzeti szocialisták is jogosan mondják, hogy vallásosak: jók és szeretik is az Istent. De csak azért, hogy ő viszont Németországot szeresse cserébe. Hiszen valamennyi nacionalizmus irtózik a flamand katolikusok nagyszerű jelszavától, melyet hősi halott katonáik sírjára is rávéstek: „Alles voor Vlaanderen, Vlaanderen voor Christus“. Mindent Flandriáért, Flandriát Krisztusért! — Az megint más lapra tartozik, hogy valaki mint jó katolikus és német *támogathatja-e* a mai rendszert. Sem a gettóba vonulást, sem az emigrációt nem tartjuk helyesnek. Támogatás, mást jelent, mint beolvadást. Sohasem szabad szem előtt tévesztenünk, hogy ami a mai fascista rendszerekben jó, az keresztény örökség s az egész nem más, mint oszlási, bomlási tünet, a kapitalizmus, liberalizmus, marxizmus kimulásának *kísérő* jelensége.

Ha nem is fogadjuk el, hogy a hivatalos Németország jelszava: „Ein Reich, ein Volk, ein Glaube“, — az ein Reich ein Volk programja s többé-kevésbé a gyakorlati politika dossziéiba is belekerült . . . Nincs ezen semmi csodálni való. A népi erők egyesítését akarják elérni s egy vihar intenzitásával rohannak, hogy ezt megvalósítsák. A vihar sem nézi, áll-e valami előtte, van-e akadály. Így a német forradalom sem látja, hogy az ein Reich ein Volk megvalósulása elé, nemcsak országhatárok, hanem történelmi, világnézeti, józansági és egyéb meggondolások is tornyosulnak — sokszor magának a német népnek érdekében. Ausztria leválasztása, a szudétanémetiség megszerzése mind ezért fontos. A hivatalos helyek nem győznek eleget tiltakozni olyan feltevések ellen, mintha Svájc államiségét, Hollandia, Belgium, Dánia önállóságát, a balti államok függetlenségét is veszélyeztetné ez a törekvés, sőt a legutóbbi időben lemondtak a korridorról, s kibékültek azokkal a lengyelekkel, akiket még két évvel ezelőtt az Unmenschen-hez hasonló jelzőkkel diszitettek. A tiltakozás magátólértetődik. Viszont egy német politikus sem fogja letagadni, hogy jól esik a germán tenger hullámzását látnia s egyik sem tesz olyat, ami ezeket az imperialista — (hangsúlyozzuk: látszatokat) megcáfolná. Először azért, mert kellemesebb számára, ha barátságos államok veszik körül, másodsorban pedig, mert területre, Raumra, van szüksége. A közelmúlt legnagyobb sikere Hans Grimm regénye: *Volk ohne Raum*. Milliós példányszámban fogyott el. S az oka: Németországnak nincsenek gyarmatai, ahova egy bizonyos népfölösleget leadhatna. De Hitler maga sem akar Mein Kampfjában gyarmatokat, hanem a keletre való terjeszkedés gondolata merül fel előtte. Ez a keleti terjeszkedés nem veszi figyelembe Ausztria történelmi hivatását, melyről később szólunk s nincs tekintettel a balti államokra. A nemzeti szocialista propaganda ez államokban igen erős s a német lengyel kiegyezés azért történt meg, hogy a korridor fejében Németország szabad kezet kaphasson kelet felé.

A Saar vidékhez a III. Birodalomnak joga van s hogy mégis akadnak „jó hazafi”-németek is, akik nem akarnak visszakerülni: annak ugyanaz az oka, mely az osztrák Anschluss híveiből egyszerre a függetlenség legnagyobb harcosait teremtetten. Végigkísérjük Németország összes keret-államainak fejlődését, átmegyünk Skandináviába is, hogy később a Duna völgyében kifejtett hatását vizsgáljuk meg. Annyit azonban már most megállapíthatunk, hogy a német ébredés igen nagy veszélyt rejt magában: az európai nacionalizmusok megerősödését. Ennek során erőszakos, intolerans szellemi autarkikiák vannak keletkezőben. Így valósiagos pestisként hat ez a nacionalizmus a Dunavölgyére.

Sa veszély állandóan nőni fog. Amennyire szimpátiával kell mindnyájunknak és minden jószándékú embernek kísérnie a németiség belső harcát s amennyire tetszik nekünk a kapitalizmus s a liberalizmus elleni küzdelme, oly nagy veszély ma a fölébredt német szellem egész Európára. Az 1918-as áruulás itt bosszulja meg magát leginkább. Németország leszerelve várt s nem hitték neki. Ma erős; az ellenkezés dacára visszaszerezte erejét s hiába hirdet békét, a „Herrenvolk” ideálját mindenki látja. A legérdekesebb példa erre Olaszország viselkedése. Évek óta harcol a német egyenjogúságért, nemcsak a feltétlen igazságok értelmében, hanem mert bizonyos teóriák a két rendszerben azonosak, jól látja azonban, hogy a Vorkriegsdeutschland minden tiltakozás és ígélet ellenére újra-született. S hogy ez mit jelent, — arról már szözlöttünk az első lapokon.

Németország erőszakos fellépésével éppen az ellenkezőjét érte el annak, amit kívánt. És ebben mégis mintha az európai tradíció visszaütését látnók. A keresztény kultúra elleni állandó lázadás mindig megbosszulja magát és ez volt az eset Németországnál is. A versaillesi szerződést meg akarta változtatni. Lehet, hogy meg fogják, de nem lesz értelme. A német-osztrák Anschluss finomabb eszközökkel sokkal hamarabb

sikerülhetett volna, míg így az egész világ fellépett ellene. A lefegyverzés követelése is süket fülekre talált, mert éppen ellenkezőleg, óriási fegyverkező versennyel válaszolt egész Európa Németországnak a Népszövetségből való kilépésére. A legcsúfosabban azonban a kis német szigetekkel való viszonyában bukott meg Németország. Hitler pogrammjának első pontja így hangzik: „Követeljük a népek önrendelkezési jogánál fogva a föld összes németeinek egy Nagy-Németországban való egyesítését.” Ez a nacionalizmus azt eredményezte, hogy a német kisebbségekkel erőszakosan fognak elbánni s hogy valamennyi kisebbségnek rosszabb lesz a helyzete. A nacionalizmusra nacionalizmussal válaszolt a világ.

Ha a német fegyverkezési statisztikát a nemzeti szocializmus ideológiájával egybevetjük, akkor kiderül, hogy Germánia tudatosan fordít hátat az európai szellemnek. Rosenberg jelentőségét igen sokszor csökkenteni akarják, azonban mégis ő adott legtisztábban hangot a rezsim burkolt vágyainak. A mi ideálunk nem Nagy Károly, — mondotta — hanem Widukind és mindazok, akik ennek a lázadó fejedelemnek szellemében akarták a birodalmat újjáalakítani. Azért fontos ezt megjegyezni, mert sok helyütt azt hitték, hogy az Imperium Romanum éledt fel a „katolikus” Hitler alatt. A jövő meghozhatja ezt az eredményt is, hiszen az eszmék zűrzavara a katolicizmusnak kedvez. Minél jobban tombol az erőszak, minél inkább akarják azonosítani félkereszténységekkel, annál inkább vonzza magához, mint óriási és örök mágnes, a szerteszét hullott szemétből az elkeveredett vasdarabokat.

AZ ÓRIÁS KÖRÜL

Kétségtelen, hogy a német változás mértéken felül hatott azokra a kis államokra is, amelyekre a német kultúra ütötte rá elhatározó bélyegét. Természetesen nem lehet azt állítani, hogy valamennyiben tisztán a német kultúra dominál, azonban mégis így kell sorba vennünk őket, mert a legutóbbi időben a német kommandóra kezdtek erőteljesebben forradalmasodni. Mielőtt tehát a két győztes, — Anglia és Franciaország, azonkívül az európai kontinensen egész különös helyzetet elfoglaló Spanyolország viszonyainak tárgyalásába kezdenénk, vegyük sorra Nyugat- és Északnyugateurópa „keretállamainak” ügyét.

LES BELGES

Belgium nemrég érkezett el a krízis valódi megértéséhez. Még mindig van pénz, de nem a pénz minden s az ellenmondások nőnek napról-napra. Belgium azon az úton haladt, — még a legutóbbi évekig is, hogy megvalósítsa a szabadkereskedelem tökéletes ideálját s hogy a nemzetiségi kérdésben példát adjon a világnak. Végezzünk hát előbb az utóbbival. A lakosság fele flamand, a fele vallon francia. Egy ideig megvolt a törekvés, hogy a vallon fél majorizáljon. Ez a tendencia azonban nem volt sohasem ellenséges, türelmetlen és a másik fél nyelvi jogait nem nyomta el. A háború és a német megszállás nagy változást idézett elő s erőre kapatta a szeparatista álmódózókat, akiknek vagy az volt céljuk, hogy Németországhoz csatla-

kozzanak, vagy hogy Hollandiát boldogítsák. Ezek az álmodozók rossz szellemeket ébresztettek fel s nem értették meg azt, amit nekünk Szent István az egy nyelvű birodalomról mondott. Az államhű többség részéről ez a szeparatista mozgalom természetesen erős ellenhatást váltott ki s a rendszabályok túlszigorúsága miatt a helyzet elmérgesedett. A háborús évek, a hirtelen szerelem után sokaknak felnyitották a szemét. Egy flamand katolikus papképviselő a háború előestéjén még nagy beszédet mondott a Házban arról, hogy a német nép erkölcsi érzéke a legnagyobb biztosíték Belgium függetlenségének tiszteletbentartása. A líegei püspök a német bevonulás előtt 24 órával arról biztosította papjait, hogy semmisem fog történni. A megszállás pörölycsapásként hatott és a flamandok között is ezrével voltak „franktirőrök”. De mást is hozott. Az extremistákban felébresztette a sovinizmust, mely megszállás ide, megszállás oda, a németek felé húzott. A különböző kormányok a katolikus befolyás alatt (a mult század végétől minden miniszterelnök katolikus-párti volt és a titkos választójogtól kezdve számtalan demokratikus szociális katolikus kezdeményezés innen indult ki) egymás után tettek engedményeket a flamandoknak és ma az állam tökéletesen kétnyelvű. A feliratok mindenütt kettősek, a flamand vidéken flamand iskolák vannak és két flamand nyelvű egyetem. A nemzeti szocializmus azonban mindent felborított. Felébresztette a vallon-francia nacionalizmust épűgy, mint a flamand extremistákat, még azokat is, akiknek mozgalmai betiltattak. Ezek újból el akarnak szakadni és nem látják az örvényt, ahová beugranának. A Dinaso-mozgalom egyforma erővel virágzik Belgiumban és Hollandiában. Belgium, mely pedig a liberális nemzetiségi elven épűlt fel (s ez az egyetlen helyes liberalizmus) létében van megtámadva ezzel s azok a nacionalisták, akik a plakátokon *Belges!*-nek szólítják polgártársaikat, elfelejtik, hogy belga nemzetiség nincs, csak belga állam, melyet ők tagadnak. A flamand nacionalisták, akik önálló Flandriát képzelnek el német segítséggel, Francia-

ország flamand részét a belga Flandriát és egész Hollandiát akarják egyesíteni. A mozgalom neve Dinaso. A Dinaso három flamand szó összevonásából keletkezett. Jelentése: germán nemzeti szövetség. Szimbóluma a sarló, kalapács és a kard. A másik oldalon a vallon-francia Legion Nationale gyűjti erejét. „Rendet”, autoritást és diszciplinát követel. A német mozgalom édestestvére, feltartott kézzel római módra köszön. Csak éppen az a különbség kettőjük között, hogy ők a németek ellenségei s a belga szocialisták pedig, akiket Németországból kiüldöznének, a németek barátai. Az ellentmondások zűrzavara valósággal az Isten büntetése már itt is.

Ugyanilyen zavarba jutott gazdasági téren is az állam. Belgium nem tud magából megélni és nem tud autarkiára berendezkedni. A nemzetközi forgalom szabadsága az életető eleme. Sajnos, az Oslo-konvencióval együtt a ouchy-i megegyezés még nem egészen, de részleteiben, Belgium számára megbukott. A dán tojás és egyéb agrártermékek a nagyszerűen megorganizált szövetkezetek által bejönnek az országba, de a szén-hegyek, a bányavidéken fenyegetően az égig nőnek. Anglia nem vesz, Hollandiának van szene és így tovább. Az üvegipar pang, idegenforgalom kevés, s a protekcionizmusra sem térhet rá az állam, mert megölné magát Belgiumot s nem változtathat a Belga-Kongó konstitúcióján, ahová szabadon ömlik a konkurens iparcikk.

Ipari többsége miatt Belgium erősen kapitalista állam, amit úgy kell érteni, hogy a tőke szinte magától akumulálódott. A hiperkapitalizmus azonban itt is meghozta gyümölcsét és a pénz egyes kiváltságosak kezébe jutott. Az államberendezkedése teljesen demokratikus s a liberális parlamentarizmus elve uralkodik. A kapitalizmus elleni harc, amely katolikus részről erősebb, mint a szocialisták oldaláról, ezért igen vehemens. Az „új állam”, a rendi alkotmány, a korporatiz-

mus, ma olyan jelszavak már, hogy megvalósulásukkal előbb-utóbb számolni kell. A katolicizmus valóban államalkotó és igen mély forrásokból táplálkozik. Egy legutóbbi katolikus kongresszus felszólította a katolikus pártot, hogy lépjen ki a kormányból. Ez azonban csak ijesztgetés. A katolikus párt jobb megoldást nem talál, mint az együttműködést, mert ellenkező esetben a liberálisok újból megvalósítanák egyházellenes programjukat. A miniszterelnök katolikus és már szerzett meglepetést a világnak. Azzal is, hogy a francia politikával ellentétben a németek egyenjogúsításáért szót emelt, azonkívül pedig olyan reformokat helyezett kilátásba, amelyek nagy hatással lesznek az Atlanti-óceán partján fekvő kis államokra. A spirituális és korporatív államért folyik a küzdelem s a katolikus párt hatása nem mérséklő, hanem forradalmi. „A helyzet szörnyű és szomorú — mondja Chrokaert szenátor — és épp ezért nekünk kell a tömegeknek jelszót adni. A katolikus pártnak meg kell önmagát is reformálnia és fejszét vágni az őserdőnek, mielőtt még ugyanazzal a fejszével mindent és minket is kiirtanának.”

Úgy látszik tehát, hogy a német hatás az egyéb összetevőkkel egyetemben nem volt hiábavaló. Megindította az álló vizeket, amelyek azonban nem folynak be sohasem a germán óceánba. Lelkialkatbeli különbség is van a flamand és a német között, például a demokráciáról vallott felfogásban. A kis népeknek sokkal nagyobb érzékük van ehhez, amellet azonban a kereszténység sokkal jobban átvárt a „németalföldi” területeket, a francia határtól Koppenhágáig, semhogy egy szélvésztl eldőljenek.

HOLLANDIÁBAN IS: DINASO

A jólét, a kényelem és a „semmisem sürgős” atmoszférájában Hollandiában is meg kell ismerkedni a legsúlyosabb problémákkal. És hogy a nagyság nem

a területtől, nem a népesség nagy számától, hanem a lelki tulajdonságoktól függ, arra Hollandia a legjobb példa. A történelemből mindenki ismeri szabadságküzdelmeit, melyeket olyan szívóssággal és leleményességgel harcolt végig. Hollandia a gátak sorozata s ezek a gátak nemcsak védelmi eszközök, hogyha kell, az ellenséget semmisítsék meg, rájuk zúdítván a tengert, hanem egyúttal áldást hozók. Mindenki tudja, hogy Hollandia millió és millió hektárnyi területet „vett vissza” a tengertől. Megcsapolta az Atlanti oceánt s most újból óriási munkába kezdett: kiszárítja a Zuider-tavat. „Ezért nem háborúskodunk mi” — mondják a hollandusok. A gát nyolcszázmillió forintba került s egy rész már elkészült. A kiszárított részen termelt búza vára-kozáson felül jó volt és Hollandia megelégedett. A lakosságnak nem kellemesek az újfajta, a kollektív formációk, mert „családi életet” él az egész nép.

És erre az egységre Hollandiának nagyon szüksége van. Az „egység” alatt nem a véleményszabadság elnyomását, vagy éppen terrort, diktaturát értünk. Aki ezzel jönne, hamar vége lenne itt. Az összefogás egész másban nyilvánul meg és nem egy nép önmarcangoló küzdelmeiről van szó. Hollandiában tradíció a szabadság, akár hugenották akarják, akár a katolikusok, akiknek egész Európában itt van az egyetlen saját rádióleadó-állomásuk. A Dinaso ide is betört, de vele együtt egy másik nemzeti szocialista mozgalom is. Ez a másik Hitlert vallja ugyan apjának, de nem antiszemita. Ha az volna, egy követője sem akadna. A holland kis nép, új utakat keres, de a szabadságot nagyrabecsüli és a faji gyűlöletet nem ismeri. Mint hajósnép, kereskedő-nép, nem is tehetné. Sajnos, bizonyos evangélikus körökben, ha korporatív államról beszélnek elvetik: „Miután ez is Rómából jön, ez sem lehet jó. Csak akkor fogadjuk el, ha protestáns fascizmussá változik.” Ez pedig nagy veszély. A holland katolikusok tudják, hogy egy nemzeti szocialista, vagy fascista uralom nekik csak rosszat hozhat. A rádiót ez esetben nacionalizálják, az iskolaügyben véres küzdelem kezdődik, az

ujságokat elnyomják. Az állampárt (ez a katolikus párt hivatalos neve) jelenleg 32 taggal rendelkezik a parlamentben. A lakosság egyharmadrésze csak a katolikus, de szerepük igen nagy. Harmincnyolc katolikus nappal rendelkezik és Hollandiában összesen nyolcmillió ember él. A fiatalság is kitart a katolikus párt mellett, mert progresszív és modern reálpolitikát hirdet. Az állampárt 1924 óta már harmadik programváltozatát adja ki, amelyeket mindig a körülményekhez szab hozzá. Most a korporatív állam van a soron és ez „gyors segítség“, ami 7-től 20 forintig terjedő heti munkanélküli segélyt jelent. És ezen felül van még szükség reformokra.

Hollandia gazdaságának három alappillére van. Az egyik mezőgazdasága, a másik hajózása, a harmadik pedig holland-indiai gyarmatuk. Ez az az Achilles-sarok, ahol a Távol-Kelet problémái felgyulladhatnak a mandzsu, japán-orosz, kínai konfliktuson kívül. A főszerepet itt is Japán játssza. Szeretné magának a gyarmatot megszerezni. Szítja a kommunista és szeparatista mozgalmakat a bennszülöttek között, ami a gazdasági krízis következtében sikerül is. A gyarmat ereje megingott és ezt Hollandia annyira megérezte, hogy a költségvetés azonnal felborult. A helyzetre jellemző, hogy a nagy ültetvények, amelyek 10.000 kilón alul nem adtak el cukrot, most ötfontonként árusítanak. Hollandia minden erejét a gyarmatra koncentrálja, mert gazdaságának ez a forrása.

Jellemző, hogy a krízis ellenére a parlamentben csak három kommunista ül, akik közül az egyik jávai bennszülött. Huszonnégy szociáldemokrata, 32 katolikus, a többi pedig megoszlik különböző pártok között. Ha a távol Kelet eseményei felborulnak, a parlamentnek ez a képe is tökéletesen megváltozik. A szélsőségek irányába fog eltolódni és abban az esetben, még olyan meglepetésre is el lehetünk készülve, amire most nem számítanánk. Hollandia valóban a gazdasági krízis és

mások butaságának áldozata. A belső kapitalista és liberális ellentmondások itt is megvannak. Azonban ezenfelül, ami az állam függetlenségét, európai helyzetét, nyugalmat illetné, az tisztán csak külső „izgatás”, vagy a világhelyzet átalakulására változhat meg.

KOPPENHÁGA: BRANDES A MULTÉ

Minél jobban kapcsolatba kerül Európa észak-nyugati része a német világgal, a felfordulás annál inkább érezhető. Az elemeket megállítani nem lehet. Vajon a három és félmillió kis dán nép mit fog kezdeni a nagy koncertben? Keresve a kis ország mai problémáit, itt is rátalálunk napjaink kérdésére. „Új korszak kezdődik” — mondják mindenfelé, Brandes epochájának vége. Brandes a multé s azon vagyunk, hogy tökéletesen megsemmisítve eltemessük. Nem a nagy ember emlékét akarják megölni, de mindazt, ami a liberális materialista légkörből él még.

A szociáldemokrácia uralkodik régóta épp úgy, mint a másik két északi államban, Norvégiában és Svédországban is. És bár ez a szocializmus teljesen elpolgáriasodott, tiszteli a tekintélyt, „hű a királyhoz, régóta papucsban jár pionircsizma helyett — mégis marxizmus volt és a dánoknak is elég. Egyik nagy dán lap munkatársa „felfedező utat” tett nemrégiben s azt tapasztalta, hogy Dánia parasztságában egyre jobban terjed valami fajta nemzeti szocializmus, vagy legalább is annak dán formája. A középosztályban ugyanez a folyamat észlelhető. S ha új választások lennének, ezeknek az ideáknak győzelme következne be.

A változásnak érdekes okai vannak. A három és félmilliónyi lakosság legnagyobb része: középosztály. Dánia a frakkos és szmokingos parasztok hazája. A „paraszt” 20—300 holdas gazda, aki technikus intéző, kémikus egy személyben. A dán mezőgazdaság az egész világon a legmagasabb fokon áll. Termékei világszerte ismertek, különösen Anglia kedveli őket. A dánok ezt

úgy értékelik, hogy gépesítették a mezőgazdaságot, meggyorsították a termelést. A mezőgazdasági hitel oly nagyszerűen megszervezett, hogyha egy-egy gazdag birtokos „nyugalomba” akart vonulni, csak ilyen mezőgazdasági hitelkötvényeket vásárolt, amelyek mindennél biztosabbak voltak. Közismert kitűnő szövetkezeti organizációjuk is. Dánia parasztságának és munkásságának igen nagyrésze középosztály — tanultságánál és igényeinél fogva. A krízist, mely a font ársuhanásával kezdődött, súlyosan érezték tehát. De a font stabilizációjával a javulás is megindult.

Anglia a Dánia legfőbb piaca, azonban már nem tudja felvenni az egész termelést, a többi szomszéd pedig autarkikiákra rendezkedik be; így azután Dániában ugyanolyan túltermeléshez jutottak, mint Argentínában és Kanadában. Ugyanazok a jelenetek is játszódhatnak le. Az állatot leölik, elégetik, vagy tengerbe dobják a húsát. A gazda hallani sem akar róla, hogy a százezren felüli munkanélkülinek feleslegből juttasson. Megköveteli, hogy a kormány segíyezze őket és az meg is teszi. A szociáldemokrácia ellen való fordulásnak azonban nem annyira anyagi krízis az oka. Megunták az évszázados szabadelvűséget, amely vaskövetkezetességgel, a jólét ellenére is, a nihilbe kezd bele-torkolani. „A parlament csak fecseg és nem tesz semmit, a baloldal pedig tisztán a kis ügyekkel törődik és elfeledkezik a népről. Fontosabb számára egy szisztéma védelme, mint az ezrek gondolatai . . .” Ez a változás azonban nem lesz sem olasz, sem német. Egy idő óta tele vannak a kirakatok Hitler Mein Kampfjának dán fordításával, ők azonban esküsznek rá, hogy a dán korporatív állam más lesz, mint a germán. Az új vezér, Knud Buurn Rasmussen: fiatal ügyvéd, akinek igen nagy tábora van és szimpatizál vele a fiatalság. A paraszt-szövetségek lassan kisebb nemzeti szocialista pártokba olvadnak bele, úgy hogy a baloldali radikálisok elvesztik a talajt. A dán mozgolódásnak legfontosabb

jellemvonása az, hogy nem akar oly durván az egyéni szabadsághoz nyúlni, mint a német rendszer és nem ismer faji kérdést. Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy Dánia protestáns ország. A svéd és norvég protestantizmus lassan talán hajlana a katolicizmus felé és tudományos téren Dániában is eredményeket érnek el, de a népben kevésbé. Igaz, hogy Németországnak is olyan vidékével határos, ahol a protestantizmus a leg-erősebb.

Szimpatíájukat Németország iránt nem tudják megtagadni a szerencsétlen schleswig-ügy ellenére sem. Schleswig legnagyobb részét ugyanis németek lakják, de erős dán „Einschlag”-gal. A dánok szerint remélni sem merték, hogy a világháború után Wilson ezt is nekik ítéli. Igazságérzetük azonban appellált ellene, mire népszavazást rendeltek el. A szavazatok többsége Dániáé volt s ez egy darabig sok mérges pontot képezett a két ország között. A németek szerint bajok vannak a népszámlálással. Mindenesetre a kérdés most nyugszik, a német nemzeti szocialista pártokat betiltották és a kormány egyenruhaviselési tilalmat rendelt el.

„ÉSZAK: VAN VALAMI A LEVEGŐBEN”

A történelmi materializmus megcáfolása az is, ami a világháború óta Svédországban, Norvégiában történt. A két államnak nem lett volna oka arra, hogy „bal-felé” tolódjék, hiszen a háborúban mindkettő „nyert” adósságaik nem voltak, így anyagi ok nem szolgálhat magyarázatul annak, hogy erős marxista mozgalmak nőttek ki a földből és hogy a szabadgondolkodás megerősödött. Benne volt a levegőben. Ez volt a fejlődés menete. Kikerülhetetlenül át kellett járnia az északi országokat is és itt jó talajra talált, az északi puritán protestantizmus berkeiben. Liberalizmusuk gyökere a másvilági vallásos fogalommal alig dolgozó természetes protestantizmus, amely jóvá, udvariassá, kedvessé, becsüle-

tessé tette őket s humanizmusuk valódi emberszeretet. (Minden idők legklasszikusabb modern humanistája, Nansen, az elnyomottak védője, minden kisebbség gyámolítója.) Demokráciájuk ezért mély gyökerű. A nemzeti szocializmus most aztán jobban felkavarja itt a vizeket, mint Németországban. A protestáns demokrácia és liberalizmus meg akarnak alkudni vele, ami ezen az alapon természetesen nem sikerül. Ellenkezőleg: a katolikus elvek most politikai formációkban jönnek be északra. Az ideák, gondolatok kavargását mi sem mutatja inkább, mint az, hogy a Nietzsche-Archivum Hitlerjének gondolatai, északon az egyház javára látszanak dolgozni. Mindaz, ami fegyelmet, autoritást, „csalatkozhatatlanságot” jelent, most a fascista ideákkal masiroz be, mint bomlasztó erő. A norvégek és svédek különböző jellemvonásuk ellenére is alapos munkát szeretnek végezni.

Svédországban ma a szociáldemokrácia erős, de alig van köze a marxizmushoz. A vezetők polgárok és sok polgári intellektuel is van táborukban. Nem forradalmárok, hanem polgári radikálisok. Ennek ellenére az egész ország új irányzatot vár és remél. Sokan hosszú életet kívánnak még a szocialista uralomnak s ennek oka, hogy az elmúlt évtized alatt fellendülés volt észlelhető Svédországban, amit a marxista kormány javára írtak, holott semmi közük sem volt hozzá. A legkevésbé sem forradalmárok, csak véletlenül beleültek a hatalomba. Most azért kívánnak nekik „hosszú életet”, mert jön a krízis, bonyolódik a helyzet és biztos, hogy a munkásság is elfordul tőlük, hiszen nem fogják tudni megoldani a problémákat. Nagyon erős a szocialista bürokrácia és a középosztály ezt nem jó szemmel nézi. Bekövetkezhetik, hogy a polgári pártok még a parlamentben is összefognak és akkor a szocialista uralomnak vége. Ez azonban nehéz. Egyrészt, mert a szocializmus „nemzeti” alapon nyugszik és a marxista vezetők kiváló emberek. A harc a többiekkel szemben magas-nívójú elvi kérdés. Azonkívül pedig a konzervatívok nem szívesen állanak össze a liberálisokkal. Svédországban ugyanis nagyon erős a szabadkőművesség. Organikus

programmja egyik kormánynak és pártnak sincs a váltság megoldására és leküzdésére. Támogatják a parasztságot és szeretnének autarchiára berendezkedni. (Egy igen rossz fajtájú búza kitenyésztését is elérték már.)

Van valami a levegőben. Ez a svéd hangulat mai kifejezője. Bizonyos, hogy a materialista világ lejárt és spirituális korszak következik. A Kreuger-katasztrófa is ebben az irányban hatott. Az új programok között legfontosabb a szociális probléma és egyik első helyen áll a tulajdonjog korlátozása; új társadalmi rendről is beszélnek korporatív alapon, olasz mintára, de az egyéniség megszorításának még az olasz módszerét sem fogadják el. Jellemző, hogy a konzervatív párt is a munkanélküli segély megszüntetése ellen szavazott, mert „a munkás emberi méltóságának fenntartásához” okvetlenül szükség van rá. „Legnagyobb kincsünk, amink van; a szabadság.” Hiszen Svédország az az állam, ahol a népnek legrégebbi idő óta több „joga” van, mint bárhol. Épen ezért a nemzeti szocializmus német formájának kilátásai egyelőre nem nagyok és ha az európai szellem rájuk kényszeríti, egyelőre rossz hatása lesz. Még felülről kezelik a nemzeti szocializmust és bizonyos tekintetben a németeket is. Az viszont az új pártalakulatok javára szól, hogy mindezekig egyetlen pártnak sem sikerült a munkásságot és a parasztságot organikusan magához kapcsolni és ezek osztálypártjaikba begubózva élik életüket.

A két és fél millió lakosságú Norvégia az az ország, ahol senki sem panaszkodik. Norvégia mindig sziget volt az európai viharokban. Munkanélkülieit most is bár nehezen, de el tudja tartani, veszélyeztetett bankjait, hajózási vállalatait is utolsó csepp véréig védelmezi. Szigorúan kitart az internacionális kereskedelmi szabadság elve mellett, mert ellenkező esetben saját maga alatt vágja a fát és ez a fa ténylegesen is fontos szerepet játszik életében. Hiszen cellulóze és papír-árui most már ismertebbek kezdenek lenni, mint

halászata. Mióta pedig a gummi-árakat is nagymértékben gyártja, versenyre kel a svéd exporttal. Hajótulajdonosai pedig a krízis ellenére még mindig többszörös milliomosok és talán azok is maradnak.

Az oszlás azonban itt is megindult. Ugyanúgy, mint Svédországban a nemzeti szocializmus válasz a marxista rezsimre és csodálatosan antiszemita, németbarát és követeli az északi népek unióját. A legutóbbi választáson 30.000 szavazatot kaptak, ami nem sok ugyan, de rámutat arra, hogy a problémától elszakadni nem lehet. A svéd protestantizmus természetessége melankóliába torkolódik és naturalizmusa az élet keserű oldalait látja. A drámai hajlamnak szociális okai is vannak és ez elhatározó lehet az egész mai Norvégiára. Arisztokrácia és nemesség nincs ugyan és úgyszólván nem is volt, a polgári osztály azonban meggazdagodott és ez ellenszenvet vált ki a parasztságból és a szegény osztály nagy részéből. A szociális eltolódások annak ellenére, hogy a szegénység itt nem olyan fogalom, mint a koldusszegény Dunavölgyében, — könnyen vezethetnek ha nem is forradalomhoz, de lassú éegéshez. A hajózás nagyon megcsappant, a kormány teteemes összegeket ajándékoz a bajbajutott vállalatoknak, a halászat megy ugyan, de az export állandóan kisebbedik. Norvégia pedig nagy importra szorul gazdasági termékekből. Hogy hol jelentkezik a robbanás, azt nehéz megállapítani.

KAVARODÁS A BALTIKUMON

A balti államok: Finnország, Észtország, Lettország és Litvánia közül egy-kettő véletlennek köszönheti létét, de valamennyi becsülettel és vérrel érdemelte ki szabadságát. Sokszoros orosz kommunista túlerőt vertek vissza és megpróbálták élni nemzeti önállóságukat, friss, demokratikus rezsimjeik alatt. Erre a demokráciára pedig a balti államoknak nagyon nagy szükségük van. Litvánia 2,200.000 lakosából 7⁰/_c zsidó, 4⁰/_c német,

3 % lengyel és orosz. Esztország 1,100.000 lakosából 8 % orosz, 1,5 % német, 0,5 % zsidó. Lettország 1,900.000 lakosából 12 % nagyorosz, 2,5 % fehérorosz, 6 % zsidó, 5 % német, 2 % litván, 0,5 % eszt, 0,8 % különféle. Finnország 3,7 millió lakosából 11 % svéd és 1 % különféle. A Baltikum nép-konglomerátuma hasonlít — kicsiben — a dunai államok nemzet-sokaságához, azonban idefent sokkal becsületesebben akarták keresztülvinni a kisebbségek jogainak védelmét. A balti államok legnagyobb problémája ma kétségkívül a kisebbségi ügy. Amíg másutt, az egynyelvű országokban gazdasági és világnézeti problémákkal kell megküzdeni, ezek a kis államok, miután a gazdasági krízis erősen érintette őket, mindjobban egy balti államszövetség felé törekszenek. A munkanélküliség adataiból, exportjuk visszaeséséből (különösen Finnországnál) látjuk, hogy önállóan tovább nem maradhatnak fenn, mert szinte komikus volna elképzelni, hogy a nagy államok mintájára ők is autarchiára rendezkedjenek be. A világ-krízis létalapjukban rendítette meg a balti államokat. Létezésük alapja: a népek önrendelkezési joga, a szabadság és a demokrácia. De közrejátszott ezek mellett az is, hogy Németország ellen egy erősebb falat állítsanak a Keleti tengerhez. Miután azonban Kelet-Poroszországtól a nagy orosz síkságig terjedő terület a nagy germán és szláv keveredés színhelye, tiszta német szigetek is belecsúsztak az egyes államokba és így egyik sem tudott olyan nemzeti államot alkotni, hogy a másik állam nemzetiségéből ne jutott volna egy-két tízezer hozzájuk is. Esztország alkotta meg legbecsületesebben a kisebbségi autonómiát. Az esztországi nemzeti kisebbségek autonómiája egyedülálló liberalizmusával a világon. A szomszédban, Lettországbán, az egy iskolatörvényen kívül nincs hozzáfogható törvényhozási alkotás. Ha érezhető is a kis államokban egymásközött nemzeti elfogultság, igyekeztek azt a végletekig lecsökkenteni azáltal, hogy a kevés kisebbségi-eknek minden jogot megadtak.

Az új idők gyökerestől felforgattak mindent. A

kisebbségek anyaországaiak nacionalizmusának mágneséhez kezdtek vonzódni és ez megbolygatta a demokráciát. Állandó sűrűlódások következtek és különösképpen a németekkel van baj. A Memel-vidék, amely litván fennhatóság alatt áll, legnagyobb részt németlakosságú. A litvánok azonban már régebben mindent elkövettek, hogy az elszakadási mozgalmakat megszüntessék. A nemzeti szocializmus kitörésére az összes problémák felújultak és egy erős izgatás indult meg a németek között. De nemcsak a németiség mondott ellent azoknak a demokratikus elveknek, amelyeknek létét köszönheti. Minden államban támadtak mozgalmak az uralkodó marxizmusok, szabadkőművességek ellen és ezek között legelső a finn Lapua-mozgalom volt, amely puccsot is tervezett. Vezetőiket később letartóztatták, de igen enyhén ítélték el. A Lapua-mozgalom fascista kiindulású volt, de inkább Primo de Rivera-féle spanyol diktatórikus kísérlethez hasonlított, mint Mussolini vagy Hitler mély, szociális érzéstől is áthatott mozgalmához. A finn Lapua, amelyet betiltottak, most a konzervatívok köpenyébe burkolva jelent meg a porondon, de a választásokon vereséget szenvedett és a szocialisták törtek egyelőre előre. Lettország, Esztország és Litvánia német nemzeti szocialista mozgalmai leginkább a zsidók ellen irányulnak. Azt követelik, hogy vegyék el tőlük a szavazati, tulajdonszerzési és kereskedési jogot.

Bizonyos körök azzal vádolják Németországot, hogy a nemzeti szocialista izgatás a berlini propaganda minisztériumból indult ki. Úgylátszik, — mondják — hogy Lengyelország fehér lapot adott a németek részére a Baltikumban, mert a nemzeti szocialista agitáció éjjelnappal folyik és dolgozik ezen a területen. Hiába tartóztatják le a balti államok rendőrségei a roham-csapatokat és a sejt-vezéreket, a hatalmas német rádió leadó-állomások kipótolják az ürt. Sokak szerint Lengyelország Carta bianca-ja azt szolgálja, hogy a maga

részére viszont Ukrajnában nyerjen szabad kezét. A manőverek Szovjet-Oroszország ellen irányulnának. Jellemző, hogy Németország visszautasította a szovjetnek azt a tervét, hogy kölcsönösen biztosítsák a balti államok függetlenségét.

Többfajta szempontból vizsgálhatjuk a laikus számára másodrangúnak tűnő, de valójában igen fontos balti eseményeket. Az egyik a demokrácia, a nemzeti önállóság szempontja, a második egy német érdek. Ez utóbbi szerint semmi szükség nincs arra, hogy e kis alakulatok önállóak maradjanak. Sokkal jobb volna számukra, ha hozzácsatlakoznának a nagy német gazdasági egységhez és ezért cserébe kultúr-autonómiát nyernek. Pacifistának mondják ezt a tervet, mert Németország nagyobb tengerparthoz jut, területe megnövekedik, nép feleslegét el tudja helyezni. A másik szempont azonban a demokráciáé, a nemzeti önállóságé. Az összekevert országokban először tisztázni kell a fogalmakat. A jelenleg demokratikus rendű balti államok azt kívánják, hogy minden állam tartsa meg önállóságát, de lépjenek szövetségre, gazdaságilag és védelmileg is. Államalkotó népeik nemzeti szocialista mozgalmi a kisebbségeket akarják eltüntetni, a német nemzetiségűek nemzeti szocialista mozgalmi pedig szétbomlasztásra törekszenek és arra szeretnék megnyerni a többieket, hogy legyenek ellenségesek mindenkivel szemben, kivéve Germániát.

Ezek tudatában fel kell tennünk a kérdést: van-e joga bármelyik nagy hatalomnak kisebb országok önállóságára törni csak azért, mert számára így volna *jobb*? A kereszténység nincs ellentétben a saját nemzet szeretetével és nem ismer olyan megoldást, hogy egy nagyobb hatalom kedvéért valamelyik ország mondjon le a világszimfoniában valamit jelentő színéről. A demokratikus, imperialista és fascista elvek csapnak össze a baltikban és ez az egyik terület, ahol kiderül, hogy meddig életképes és meddig ellenmondás a „nemzetközi” fascizmus.

NYUGATI ÉS KELETI FOGALMAK

A skandináv, balti és nyugati tengerszéli államok vizsgálatánál természetszerűleg inkább politikai és gazdasági jelenségekre szorítkoztunk, hiszen bármennyire is mélykultúrájú népek és hatalmas egyéniségeket tudnak kitermelni (egy-egy idea elindulása különben sem függ a terület nagyságától, vagy a népességtől) alá vannak vetve a „nagy tengerek” hullámozásának. Egy két dologra azonban már itt fel kell hívnunk az olvasó figyelmét. Sok szó eset e kis államokkal kapcsolatban is demokráciáról, szociális kérdésről, „fascizmusról”, nemzeti szocializmusról s könnyen abba a hibába eshetnénk, hogy nem vesszük észre azt a szakadékot, mely a mi fogalmaink és az ő fogalmaik között tátong. Ha lázadónak is az európai szellem ellen a kereszténység annyira mélyen járta át nyugatot, hogy ha el is akarnak szakadni tőle, tudatuk alatt, cselekedeteik, gondolkodásuk rúgójában mégis érvényesül. Kézzelfogható példával illusztrálva: a szociális kérdés nem arra szorítkozik, hogy ne legyenek nyomorgók s a milliók ne járjanak rongyos ruhában, mert ezen régóta túl vannak. Az ember és a társadalom, az ember és az állam új viszonyait fogja megszabni a szociális kérdés rendezése. Arról van szó, hogy ne a pénz legyen az egyedüli irányító.

Ha pedig a demokrácia kérdését vesszük elő, — nem abban gyökerezik a probléma, hogy az embereket, a tömegeket meghallgassák, hanem, hogy a tömegek véleménye ne legyen parancs. Chesterton szerint a kereszténység s a demokrácia igen mélyen egybeforrott fogalmak. Van benne valami misztikus, hogy azok véleményét akarjuk meghallgatni, akik „nem akarnak uralkodni”, a szerény, a kisemberekét. Ha a demokráciának ezt a fogalmazását vesszük, ezen semmiféle fascista vagy nemzeti szocialista átalakulás sem fog változtatni. Az új rendszerek nem jelentenek feudális arisztokráciát, nem jelentik az emberi méltóság lebecsülését. A demokrácia, ami ellen fellázkodtak egészen más dolog: a gépies többségi elv, mely nem elégedett meg

azzal, hogy a tömegek véleményét nyilvánítsanak, hanem ráoktrojálta a társadalomra a mindenkori tömegek hisztérikus akaratát. Chesterton arról a demokráciáról beszél, mely így szól: nolo episcopari. Nos a letűnt korszakban a demokrácia árulása éppen abban nyilvánult meg, hogy visszaélt ezzel a szerénységgel s a tömeghangulat mögött valójában nagyon is uralkodni akaró szinte sátáni hatalmasságok állottak. Keleten viszont s így Magyarországon is még odáig sem jutottunk el, hogy a tömeg szerényen véleményét mondhas-son.

Mint írtuk, ezek a kis államok érzik, hogy joguk van az élethez s azért vergődnek a gazdasági és szellemi autarkia vagy a szövetségek Scillái és Charibdisei között. Nem tudják, melyik biztosítja jobban fennállásukat. Egy darabig észrevehető volt az államszövetségek felé való törekvés. Az ouchy-i szerződésben Belgium, Hollandia és Dánia álltak össze, az oslói konvencióban Svédország és Norvégia „csatlakoztak” hozzá s most a balti államok próbálkoznak. Európa szélén így érzik, hogy egymásra vannak utalva és idegesen fészkelődnek a kontinens középpontja felől mindjobban erősödő nyomás ellen.

ÚJ SPANYOL HONFOGLALÁS

A spanyol átalakulás, sokkal nagyobb mértékben, mint bárki is hihette volna, mutatott rá arra a szakadékra, mely a marxista kormány és a spanyol nép többsége között tátongott. Akik nem ismerik a történelmet, s különösen az elmúlt évtizedek eseményeit, azok nem nagyon tudják megérteni, hogyan fordulhatott meg a kocka aránylag ilyen rövid idő alatt azoknak az erőknek a javára, amelyek ellen látszólag maga a spanyol nép lázadt fel a baloldali forradalom kitörésekor. A szocialisták és radikálisok két olyan ponton buktak meg, amely évszázadok óta tengelye a spanyol nép gondolkodásának. Az egyik a katolikus vallás, a másik pedig az agrárprobléma. Különösen az utóbbi a fontos s ebben tévedett Primo de Rivera is, akinek szintén nyakát szegte.

Spanyolország a legutóbbi időkig már régóta nem szerepel alkotóként az európai történelemben. Multja, tradíciója megkövesedett s amíg egy-két osztály részesült a kultúra és civilizáció minden áldásában, elmaradt évszázadokkal a tömeg. Olyanformán, mint ami magyar parasztunk. A katolicizmus sem ismerte fel a problémákat s ez itt nagyon fontos, hiszen a lakosság ötvenezer kivételével egységesen katolikus. Ötezer kolostor, tizenkétezer szerzetes, ötvenháromezer apáca szorgoskodott a vallási életben, de őszintén meg kell mondani azt is, hogy ez a szorgoskodás nagyon egyéni értékű kifejezés. Hogy a maguk ügyében szorgoskodtak, az való igaz, de kivételek voltak azok, akik felismerték volna, hogy a katolicizmus nemcsak szép forma, s a papság nemcsak tekintélyt adó hivatás, hanem súlyos

felelősséggel járó kötelesség. A nép bizalma megrendült papjaiban, mert a magas klérus nem mindig tett eleget ennek a kötelességnek, a szociális kérdést elhanyagolta s az aktivitást a legkisebbre csökkentette. „Hazugság az az ima, melynek gyümölcse nem a felebaráti szeretet” mondja az Osservatore Romano híres cikkében a spanyolfalról. És bármennyire sajnálatos, meg kell állapítanunk, hogy ezek az imák nagyon el voltak terjedve Spanyolországban. A jól jövedelmező stallumokban sokan kényelmesen elhelyezkedtek, ugyanakkor pedig az alsó papság nagy többségének még betevő falatja is alig akadt s maga volt kénytelen megművelni földjét. A papság nevelését nagyon korán kezdték s így szinte manicheista módon elszakadtak a világtól és a világi intelligenciától. Kevés nyoma volt annak az igazi szigorú kontemplációnak, amely kiegyensúlyozta volna az aktivitás hiányát. A szép formák, a külsőség érdekelték a nagy többséget s ha az élő erők nem működnek elrejtve itt is, a helyzet még nagyobb katasztrófába torkollott volna, mint ahogy történt.

A szociális és közigazgatási kérdés tárgyalását hosszú ideig ezzel az ópiummal és a marokkói háborúkkal lehetett elkerülni.

A nemzetközi nyakkapitalizmus itt is gyökeret vert, de nem olyan veszélyes, mint a földkérdés. Egész Spanyolországban a mezőgazdasági termelés latifundiumokon nyugszik s csak Ausztria és Galicia a kivételek, ahol nem volt arab uralom. A nagybirtok átlagos terjedelme az ötezer katasztrális holdat is meghaladta, ezzel szemben pedig a mezőgazdasági munkásnak, a gyári proletárnak s a középosztálynak sorsa állandóan rosszabbodott. A bracero, a mezőgazdasági munkás, olyan viszonyok között élt, hogy azt a világon semmihez nem lehet hasonlítani. Ezért aztán nagyra nőttek az anarchista szocialista szervezetek. A feudalizmus könyörtelen kiszípolózónak bizonyult.

Közbejötték a marokkói háborúk, melyek vérdíjat követeltek az országtól s még jobban összezárták az anarchistáktól már amúgy is veszélyeztetett

helyzetet. Így aztán érthető, hogy az uralkodó katonaság először „rendet akart csinálni.” Primo de Riverának ez teljes mértékben sikerült is, de megfélekezett arról, hogy ordo, justitia nélkül, csak ideig-óráig képzelhető el. Rivera kísérlete fascista diktaturának indult, (s fia is ezt akarja most folytatni, illetőleg felélesztetni) de kihagyta számításából a gyökeres spanyol problémát.

A marxizmus tehát jól számított, amikor az ipari munkásságon kívül, melyet Moszkvából pénzelték, az agrárlakosságra helyezte a fősúlyt s a forradalom kitörése után valamennyi kormány az ígéretek halmazával borította el a mezőgazdaságot. A kormányok a reformrendeletek egész sorozatával jöttek, az agrártörvény azonban csak igen hosszú vajúdas után született meg s mire kivitelre került volna, a munkanélküliség óriási lett, az adók nem folytak be, a mezőgazdasági hitel pedig bedugult. A parasztság, az agrárlakosság, mely tradíciói ellenére örömmel fogadta a forradalmat, lassanként látta, hogy csalódnia kellett. Az egész helyzetre jellemző volt egy Casas Viejas nevű falu esete, ami annak idején az egész világsajtót bejárta. A lakosság türelmesen várt napról-napra, ünnepelte az új urakat. Ám a viszonyok nem akartak megváltozni. A latifundiumok megmaradtak körülötte s mikor kérdést intézett képviselőihez, vezetőihez, azt a választ kapta, hogy az uraknak sok a dolguk Madridban: várni kell. A casaviejasi parasztok vártak is, és egyelőre nem igen hallgattak a szomszéd faluból átjött agitátorokra, akik comunismo libertariot hirdettek. Az első esetben még ki is dobták ezeket az agitátorokat. Hónapok multával azonban a comunismo libertarionak itt is akadtak hívei, akik nem mulasztották el, hogy zavart ne keltessenek. Az újdonsült köztársaság pedig éppúgy, mint mindenütt, és éppúgy mint Primo de Rivera (akit a köztársaság ezért buktatott meg) rendőri kérdéssé degradálta a problémát. Csendőrséget vezényeltek Casas Viejasba és egy szép napon sortűzet adtak a tömegre. Az anarchisták közül senki sem halt meg, a falusi nép tagjai azonban ott maradtak vérükben fetrengve. A

vizsgálat természetesen nem állapított meg semmit. Hónapokig tartott s elvégre Casas Viejas csak egy falu. Ez az agrárkérdés azonban lángba borította Spanyolországot. A mezőgazdaságot nem érdekelte a Barcelonában, Madridban, Sevilleban székelő intellektuális anarchisták és szocialisták ideológiája. Fűtyült a világorradalomra s mind gyanusabb szemmel kezdett nézni azokra, akik a kolostorok ellen tüzeltek s ezért még meg sem fizették.

Ezek után érthető, hogy miért van olyan hallatlan sikere a katolikus pártnak, amely nem törődik az államformával, nem törekszik diktatúrára, hanem nyíltan és becsületesen a földbirtokreformra helyezi a fősúlyt és modernizálni akarja az egész spanyol közigazgatást. Az Accion Popular nevű szervezet régtől fogva bent élt a spanyol katolicizmusban, de gyanus szemekkel néztek erre a „felforgató”, „veszélyes” alakulatra, ezekre a „túlzókra” a nagy stallumok kényelemben ülő világi és egyházi urai. Most ez a támadott, kiátkozott és lenézett mozgalom mentette meg a spanyol katolicizmust s ez menti meg Spanyolországot. Új nemzeti öntudatot ad a népnek, megoldja az évszázadok óta elhanyagolt problémát és visszavezeti az ibériai félsziget lakosságát az európai népközösségbe. Nem tudjuk, hogy mire az új spanyol vezetőknek ez sikerül, lesz-e még egyáltalában európai népközösség, mi azt értettük ez alatt: aminek az ideálnak kellene lenni. Ez az új katolikus politika nagyvonalúan bátor és hőöket termel. Franciaországgal együtt lehet, hogy ők fogják most megőrizni azokat az eszméket, melyek a fascista mozgalmakban egyelőre alszanak. Spanyolország most saját bajával van elfoglalva és sok meglepetés érhet még bennünket, de nem kétséges, hogy ahhoz a történelmi fordulóhoz érkezett, amikor megbénított erői felszabadulnak s elindul az új úton.

Ne feledkezzünk meg róla, hogy a legnagyobb csöndben, öt év alatt Portugáliában is nagy változás történt.

1928-ban került az állam élére Oscar *Carmona* tábornok, aki rendi alapokon szervezte át az államot. Az ő érdeme elsősorban az, hogy egy politikailag nem szerepelt embert, *Salazar* professzort, állította a pénzügyek élére, aki a lakosság legnagyobb megnyugvására rendezte a pénzügyeket, megindította a közmunkákat, építkezéseket, egyensúlyba hozta a költségvetést s ma mint *az ország megmentőjét ünneplik*. A törvények között a legfontosabb a *Nemzeti Munka Statutuma*, mely az állampolgárok jogait és kötelességeit írja elő rendi alapokon. Az új rendszer, mely valóságos anarchiától mentette meg az országot, a *szociális* kérdésekre fektette a fősúlyt s ezért például: azonnal új és rendes lakások építéséhez fogott. Az olcsó lakásépítkezés költségeinek felét az állam viseli, a többi részt a községek és a hivatásszervezeti organizációk. Gondosan őrködnek a munkásság jogai fölött, hogy a szociális törvényeket senki ki ne játszassa.

BRITISH EMPIRE

A győztesek közül Anglia érezte meg legelsőnek a krízist, de ő is kezdett legkorábban gyógyulni. Fogadjuk el egyelőre, hogy a költségvetési felesleg jelentkezése már javulási tünet s ezt véve alapul valóban ismét Anglia áll az élen. Azonban nemcsak az angol költségvetésnek kellett begyógyulnia, nemcsak a munkanélküliségnek kell csökkennie: lekicsinyelnénk Britanniának a világban vitt szerepét, ha azt hinnők, hogy e kicsiny és kicsinyes problémák, melyek még hozzá másodlagos jelenségek is, kitöltenék az Empire problémakörét. A birodalom most pillanatra nyugodt, de ez tisztán optikai csalódás. A vajúdo kontinenst és a forrongó Amerikát vesszük alapul, összehasonlítjuk az elmúlt évek indiai zavarait a jelenlegi különös csönddel, tetszik nekünk, hogy a font stabilizálódott, hogy a „nemzeti egység” meghozta a maga gyümölcseit s el vagyunk ragadtatva Mac Donald, Eden vagy Henderson békekísérleteitől, leemeljük kalapunkat az őszinteség előtt, mellyel a felelős angol államférfiak is bevallják, hogy a háború befejezésekor tévedtek s hogy félrevezették őket a monarchia szétdarabolásakor. Ismétlem: ez a sok jó rész tetszik nekünk, mert keletiek, idegesek és félénkek vagyunk s hallottunk már olyan hangokat is, hogy a kapitalizmus fényesen kiállta a próbát Angliában s egy soha nem látott prosperitás fog ezután bekövetkezni.

Mosolyogni kell eme kommentárokon. Egy kétségbeesett világrend végső kapkodása, félrebeszélése s még hozzá a fogalmakkal sincs tisztában. Az egyik budapesti szélső liberális napilap csodálatosképen így

írt a fascizmusról: „Megértettük a fascizmus nagy nemzeti jelentőségét éppúgy, mint a társadalmi és gazdasági nagyszerűségét s megőrizve lelkünkben a mi liberális és demokratikus hitvallásunkat, semmi idegenkedést nem éreztünk tőle magunkban.” Ehhez a különös fejtegetéshez csak egy kiváló erdélyi publicista adta meg a méltó választ. „Eszembe jut — mondotta Caragialenak, a jeles román vígjátékírónak egyik politikai figurája, akinek tömör programbeszéde a következőképpen hangzott: *Gyökeres reformokat fogunk bevezetni, hogy megmaradhasson a régi rend . . .*” Ilyenformán gondolkoztak a kapitalisták és liberálisok is, az angol prosperitásról. Megcsináltuk az ottawai konferenciát, egy-két dologban hadat üzentünk a szabadkereskedelemnek, a konzervatívok és Labour Party is átmeneti „diktatúrákat” emlegetnek — de mindez csak arra való, hogy Cobden poraiból éledjen meg s hogy előlről kezdjük a manchesteri forradalmat . . . Szó sincs róla. A Birodalom gyógyul: de hol vannak már a régi idők?

Győztesnek lenni a világháborúban, Angliának nem jelentett olyan hallatlan előnyöket, mint Franciaország számára. A felébresztett démonok a Birodalmat már igen korán elkezdték rágcsálni. Nacionalista és kommunista mozgalmak Indiában és Afrikában, a távol Kelet pedig állandóan azzal fenyegette, hogy szint kell vallania Japán ellen s ez sodorná legnagyobb katasztrófába. De a világháború már azért is pirrhusi győzelem volt Britannia számára, mert a nyomába következő válság elvette fogyasztóit és elvitte a pénzét is. A kölcsönökre szoruló bajbajutott államoknak, Amerikán kívül a londoni City nyújtott a legtöbb hitelt. Nagy felébredés volt az, amikor az angol államférfiak belátták, hogy miért is harcoltak az entente cordiale-ban a központi hatalmak ellen. Ezidőtájt volt is egy igen nagy irányzat, mely arra az álláspontra akart helyezkedni, hogy soha többé kontinentális problémákkal ne

foglalkozzon a Birodalom. S hogy ez nem történt meg, annak a német változás az oka. Hitler asztalra-csapása beláttatta velük, milyen hiba volt az engedékeny weimari rezsimmel nem meg egyezni s most már becsületből is kitartanak az európai kérdéseket tárgyaló kerekasztalnál.

A *romantikus* angol világnak és az angol világ-birodalomnak, a régi értelemben vett világhatalomnak azonban vége van s nincs is remény rá, hogy egyelőre fel lehessen támasztani. Mindaz ami volt, a gyarmatosítás egyre emelkedő vonala, a világ kereskedője büszke jelző, mind a múlté, mert ez kizárólag a szélső manchesterizmus elvei mellett volt lehetséges, ez a gondolat pedig halott.

Anglia világtörténelmi szerepe ma más, mint a tizenkilencedik századi imperializmus.

OTTAWA: A KAPITALIZMUS HALDOKLÁSA

S ez a gondolat az angol nemzeti egység létrehozása s az ottawai konferencia alatt született s mind ezt csak a legnagyobb örömmel fogadhatja a világ.

Idézzük csak emlékezetünkbe, mit határozott az 1933-ban Ottawában megtartott Brit Birodalmi konferencia. Rövid szavakkal: a dominiumok, az anyaország és egymás között megegyezés jött létre abban az irányban, hogy egymás áruát nem csak, hogy előnyben és kedvezményekben részesítik, de ha a közös érdek úgy kívánja, beviteli tilalmakkal védik meg a British Empire áruát.

Ez az az korszakalkotó „határozat”, mely véget vetett a szabadkereskedelmi eszmének, amely magában rejtí a liberális kapitalizmus bukásának csiráját s amely sokkal nagyobb jelentőségű — mert gyakorlati tény — mint maga a német forradalom. Bizonyos körök erre az ottawai konferenciára szeretik ráhúzni az autarkia vádját. Anglia elzárkózott — mondják nagyképpen. Jellemző, hogy Magyarországon annak a nagyiparnak képviselői verik legjobban a dobát, hirdetik

legijedtebben a veszélyt, akik idehaza valóban káros autarkiót csináltak, miközben felépítettek egy üvegházi nagyipart a szomszédos ipari államok rovására. De az angol „elzárkózás” azért fáj ezeknek is és a többi „szabad-kereskedőknek” szintén, mert hallatlan üzleti lehetőségektől estek el. Nem lehet autarkiónak nevezni az ottawai megegyezést, mert egy oly nagy terület önellátásáról van benné szó, amely megengedheti magának ezt a luxust. A finom angol gazdasági szimat megérezte, hogy lejárt annak a szabadkereskedelemnek az órája, mely fej nélkül hálózta be a világot, fej nélkül termelt, fej nélkül szállított s rábízta a nagy vállalatok érdekére, hogyan alakuljon ki a produkció.

Anglia ezzel ellent mondott saját nagysága forrásának, de megmentette a birodalmat és példát adott a világnak. Ha ugyanis megmarad a teljes kereskedelmi szabadság elve mellett, kiszolgáltatja a gyarmatokat a legvéresebb produkciónak. — Japán és szovjet, ez a két legkapitalistább ország vetette előre itt árnyékát. Talán a tárgyaló gazdasági szakértők, képviselők és lordok nem látták még, hogy ezzel aztán a birodalom emelkedésének vége, talán azt hitték, hogy csak átmeneti a csökkentés. Nem tudjuk. De a sors hozta magával, hogy így legyen.

Az ottawai konferencia egyúttal súlyos csapás a kapitalizmusra mint termelési rendszerre is. Ha nincs meg a tökéletes gazdasági szabadság, a termelésnek is ehhez kell igazodnia s így elérkeztünk az *economie dirigée* fogalmához, az irányított gazdálkodáshoz, mely a világban a kapitalizmust fel fogja váltani. Nem lehet többé a vállalat érdeke az irányadó, nem lehet többé versenyre kelni az ismeretlen felé, hanem a fogyasztás jelentkező szükségletei döntenek el a produkció nagyságát. Hidegnek és száraznak látszik ez a jövő korszak, a mesés vagyonok, a nagy karrieriek, a XIX—XX. századi óriási legendák nem ismétlődnek meg újra.

Álljunk meg egy pillanatra. Az európai forradalom egyik kardinális pontjához érkeztünk. Ime a demokrácia elárulta, megcsalta saját magát is, a töké-

letes szabadság leütötte a gazdasági szabadságot. Nem tagadjuk meg, hogy sajnálni tudjuk, ha a kapitalizmusnak egy bizonyos szempontjából nézzük az elmúlt időszakot. Ez a hallatlan fellendülés romantikus időket teremtett. Az embert forszírozott öntevékenységre serkentette, a világot a végtelenbe való rohanás sineire állította be. Istenem, aki látott félreállított, üresen vesztglő oceánjárókat, kihült mozdonyokat Liverpoolban vagy Portsmouthban, ásító raktárházakat a kikötőben, látta luxushajók üres vendégkönyveit — az el tud gondolkodni a kapitalista korszak nagyságán is és sokat fog megtudni az emberi tragédiából. Vágyaink nagyobbak voltak mint a föld, s belebuktunk vágyainkba.

Le kell mondanunk egy nagy emberi gögről, ami-
ben volt szép is, csak az a baj, hogy kezdettől fogva
bűnös volt. De szép volt nagyon. S ez a szépség, izga-
lom sokáig zavarta az emberek fantáziáját. Az anya-
ról mesélt a gyermekének, hogy Rockefeller, Ford
vagy Edison lesz belőle, a szerelmes férfi az imádottnak
arról álmodozott, hogy gazdagok lesznek s „két
erős karjával” le fogják gyűrni a nehézségeket s meg-
nyílik előttük a világ. De a fák nem nőhettek az égig,
hatalmunk nem volt végtelen s meghódítottuk a világot,
de temérdek nyomort, temérdek szenvedést hagytunk
magunk után. Most ne beszéljünk erről. A kapitaliz-
mus romantikus oldaláról akartunk szólni.

Az ottawai határozatokban — a sorok között
— ott van az új világ kis képe. Az egyéni kezdemé-
nyezést nem lehet elnyomni, az országoknak termel-
niök kell a maguk specialitásait, a világkereskedelem-
nek nem lehet visszaesnie az ötszáz év előtti színvo-
nalra, de az egyéni hatalmak trösztjei helyett, nagyobb
állami és gazdasági egységeknek kell felosztaniok egy-
más között a világot s egy ilyen nagy egység lesz, ha
fennmarad, a Brit Világbirodalom. A City Big Five-je,
az öt angol nagybank, akiket az egész világ ural, termé-
szetesen ellenkező véleményen vannak. Ők tovább
követelik a pénz értékének stabilizálását, mert a
spekulációhoz erre feltétlenül szükség van. A nagyobb

és józanabb gazdasági hatalom azonban azt parancsolja, hogy bizonyos latitüdöt kell engedni ennek is, és nem szabad megtörténnie, hogy egy fiktív pénz-érték állandóságaért milliók hozzanak áldozatokat.

Az angol világbirodalom így tér el a kapitalizmus útjáról. Megtörténhetik, hogy a dominiumokat nem tartja többé össze a mai erő s akkor az ottawai határozatok összeomlanak, de a példa amit adtak, akkor is élni fog.

MI AZ ANGOL DEMOKRÁCIA

A dominiumok helyzete is nagyon megváltozott. Még korántsem hasonlítható Észak-Amerika kialakulásának példájához, de a nacionalizmusok élesen szembeállíthatóak az anyaországgal. Amint hogy egy dologban már megtörtént az izgalmas szembenállás. Anglia a XIX. században és a XX. elején a kolóniákba öntötte feleslegét. Ma ez a kivándorlás megállt. A Dominiumok szakszervezetei szigorú szabályokkal védik a pozíciókat s nem engedik meg, hogy bevándorlott munkaerő szorítsa le a béreket. A hindu nacionalizmus alszik egyelőre, de sok gyarmaton nő a bennszülött intelligencia s hovatovább kiszorítja a fehéreket. Egészen új problémák elé fog állni a világ.

Mindez azonban még csak a jövő zenéje. Egyelőre annyi történt, hogy a kapitalizmus saját fészkében kapott halálos csapást, ugyanakkor pedig a józan angol ösztön a gyilkos autarkiák helyett a nagyobb gazdasági egységek megalkotása felé mutat.

A kapitalizmus bukásával egyidejűleg nem járt együtt az angol demokrácia bukása. Az előbbieken említettük Chesterton hasonlatát az igazi demokráciáról s elmondottuk, hogy a nyugati kis államok is mit vettek ki a német s olasz rendszerekből. Ez a gondolkodásmódjuk nagyrészt az angolokkal való évszázados együttműködésből, szellemi rokonságból, kicserélődés-

ből ered. A dán, svéd, norvég s a holland legközelebbi rokonságban vannak az angol szellemmel. Nemcsak mint hajósok érintkeztek századokon át, hanem tradíciójuk is közös gyökerű. A finnek és a balti államok orosz és szláv befolyás alatt voltak ugyan, de az északi népekkel való érintkezésben kapták meg jellemvonásaiknak bizonyos angol sajátosságát. De mi is ez az angol demokrácia?

Nem akarunk egyetemi meghatározásokat adni, hiszen nem ez a hivatásunk s a máról írunk. De éppen a legmaibb mával van kapcsolatban az angol demokrácia lényege. A legfontosabb: az angol demokrácia nem a francia forradalomban született meg. Sokkal inkább ő volt hatással a nagy revolúcióra. S ezzel már mindent meg is magyaráztunk. A liberális kapitalizmus összeomolhatik: az angol demokrácia akkor is élni fog tovább. Az angol demokrácia nem a III. rend lázadása volt, nem tartozik a hegeli dialektika rubrikáiba, hanem *szervesen fejlődött a nemzettel*. A parlamentarizmus azért okozott a legtöbb bajt a világon, mert olyan népekre húzták rá, akiknek nem — (vagy még nem) volt való. A magyar parlamentarizmus is, ha komolyan vennék, ilyen mély gyökerű. De a kontinensnek nem volt egy állama se, ahol ne okozott volna kárt, hogy szolgálilag lemásolták az angol néplélekre szabott demokráciát.

A néppel együtt fejlődött a véleménynyilvánítás szabadságának, s hogy e banális szóval éljünk: a fair playnek tudata. Az igazságról nem akar az angol lemondani. Ismét Chesterton és Belloc írásai jutnak eszünkbe, ahol kegyetlen őszinteséggel vallják be, hogy az angolok az ír nemzetet valóban ki akarták pusztítani. A sok kritika jön elénk, amire sohasem mondták, hogy „árt a tekintélynek.” Pedig hányszor érte a leggyilkosabb kritika magát a királyt! S ne feledjük el, hogy az angol parlamentarizmus lényege nem azon alapszik, hogy harmincöt párt veszekedjék a koncon, hanem a két párt-rendszeren, melyek váltják egymást a kormányzásban és a felelősségben is.

A Labour Party példája is idevaló. Láttuk, hogy a gazdasági válság itt sem volt kisebb mint másutt: mégsem robbant ki nagyhatású felforgató tanokká. A munkáspárt olyan, hogy Bourne bíboros a Rómából kapott engedély folytán hozzájárulhatott ahhoz, hogy katolikus papok agítátorai legyenek. Abban az országban, ahol Marx leghosszabb ideig dolgozott, annak a British Muzeumnak árnyékában, ahol bőven öntözgette ressentiment érzelmeit — tanításának legkisebb hatása volt.

ANGLIA KATOLIKUS ORSZÁG?

Sokat megértene a szemlélő, ha tudná, hogy Anglia alapjában: katolikus ország. Ez a nézete sok protestáns tudósnak is, akik arra hivatkoznak, hogy például Németország nem csalódna annyit a Birodalommal való kapcsolatban, ha Angliát most is katolikus államnak tekintené. A filozófiában a görögökhöz és rómaiakhoz, a keresztény középkorhoz tartozik Anglia, amit a németek nem akarnak tudomásul venni. Az európai iskolákban sokat beszélnek a történelem oktatás folyamán VIII. Henrik és Erzsébet koráról és a reformációról. A helyzetet azonban csak az látja világosan, aki hosszabb ideig élt Angliában. Hazug a német történelem könyveknek a VIII. Henrik és Erzsébet korabeli protestantizmusra vonatkozó azon állítása, mintha a nép akkortól kezdve germánnak és protestánsnak érezte volna magát. Már a vallási téren feltűnő a látogató idegennek, mennyi óriási és pompával berendezett katedrálist és templomot talál. Az angol nemzeti egyház, amelyhez a lakosság hatvan százaléka tartozik, nemhogy tagadná, de egyszerűen hangsúlyozza a keresztény középkornak az angol katolicizmussal való kontinuitását és egyáltalában nem beszél a középkorral való szakításról. Becket Tamás sírjánál az anglikán egyház parancsára ott van a felírás: „Zarándokok, ezen a helyen imádkozzatok a katolikus kereszténység újból

való egyesüléséért." Egy protestáns dómban! Aki egy vasárnapi istentiszteleten résztvett egy anglikán templomban, ugyanazzal az intonációval, mint a latin liturgiában: angol nyelven hallja az imát a katolikus egyházért. Az angol atmoszféra, amelyhez még hozzá kell vennünk három milliónyi katolikus erős befolyását, inkább katolikusnak nevezhető mint másnak, de egyáltalában nem — protestánsnak.

Számítsunk le ebből a szép megállapításból sok északiországi „kelta” protestánst, akik között már ki is ütött az új pogány kelta mozgalom (germán mintára), számítsunk le azonkívül jó százalék skótot, akiknek puritanizmusa nagy kárára volt ennek a katolikus léleknek (nyárspolgári jellemvonásokat oltott belé) — s máris előttünk áll a tétel, hogy miért nem lehet Angliát egy olyan fascista diktatura jármába hajtani, amilyen Németországban, vagy Olaszországban bekövetkezett. Egyszerűen nincs szükség rá, nincsenek meg az előfeltételei. Sokat beszélnek már régóta Sir Oswald Mosley fascista próbálkozásáról. Természetesen a legelőkelőbb negyedben van az angol fascisták „laktanyája” és kopírozzák a németeket. De tegyük fel, hogy egy előre nem látható gazdasági depresszió, vagy bármilyen más: milliókat hajtana elkeseredettségükben Mosleyék karjaiba: — ez a fascizmus sem lenne elnyomó s nem változtathatja meg az angol karaktert.

Sokat tanult a mai Anglia Fox és Pitt párharcából a francia forradalom körül. A német vagy olasz, de a francia átalakulásról is meg van a véleményük, de bele nem szólnak. A hitleri Németország első hónapjaiban tűnt ez ki leginkább. A zsidók kiűzésén fel volt háborodva a közvélemény (egy része) de nem akadt felelős államférfiú, aki ezt olyan szavakba is foglalta volna, mely Németországnak kellemetlen. Tettek ugyan nyilatkozatokat: mögöttük azonban nem állt a Birodalom tekintélye. A francia nemzet most vajódik s bizonyos, hogy ő üti meg majd a legigazibb hangot, Britannia az elvek és eszmék zavarában, ha sikerül neki a belső gazdasági átalakulás —: páholyból fogja

nézni az eseményeket s le fogja tompítani az ellentéteket.

Ezt a nyugalmat megzavarhatja ugyan az európai háború. Vitázni lehet róla, hogy milyen része volt a Grey-féle háborús politikának a világmészárlás előidézésében, az ma kétségtelen, hogy egy ilyen háborút Anglia nem fog előidézni. Erre látszik mutatni az is, hogy kitart a Népszövetségi elv mellett. Távolkeleti problémái szempontjából szüksége is van rá. Sok tekintetben plátói ez a szerelem — mondják. Évszázados angol politika, hogy ahhoz a csoporthoz csatlakozik, amely gyengébb, tehát látszólag az egyensúlyi politika híve a nemzetközi életben. Ez a mára nézve legalább is optikai csalódás. A népszövetségi gondolat megmentésén, a leszerelési konferencia kudarcának elhárításán egész sor angol diplomata fáradozott szinte egyedül. Amíg az olasz diplomácia belső európai problémákkal volt elfoglalva, s Németországot Franciaországgal együtt lekötötte a maga baja: az angol becsület nem hagyta aludni az egész világra fontos kérdéseket.

A brit Birodalom az egyetlen, mely mindezekig nem fordított hátat az európai szellemnek, sőt állandóan közeledik feléje. Nehéz dolga van. Két „heroikus eszményképpel” kell megküzdenie. Az egyik Japán, amely az Angliától eltanult eszközökkel s az ő kolonizációs erőszakosságával vág neki Ázsiának s közben nem gátolja semmi fékező, itt Európában pedig ismét egy pogány heroizmus útjába kell állania anélkül azonban, hogy a régi elveket védené s anélkül, hogy a jóváteendő igazságtalanságok helyett ne üssön még mélyebb sebet azon, akit ki kell gyógyítani.

Az évszázados ír küzdelem a háború után sikerrel járt s most a volt forradalmár katolikus *De Valera* vezetése alatt éli szabad életét. Írország, katolikus állam és *De Valera* egyik legnagyobbírú típusa a modern katolikus államférfinak. Mostanában sokat hallunk az úgynevezett kékingesek, ír fascisták mozgalmáról, mely

erős tápot kap az északírországi kelta—protestáns—pogány mozgalmakban. Írországnak az a gyengéje, hogy Ulster (protestáns) az egyenletlenség főfészke s nem tartozik a szabadállamhoz. A vezetők régebben innen kerültek ki s nagy anyagi források felett rendelkeznek. Így a veszélyes széthúzás terjedőben van az igen szegény ír nép között. De Valera nyíltan arra törekszik, hogy Írország gazdasági felépítését megváltoztassa, mert nem akar tökéletes szolgai függésben maradni Angliával. Az ír szabadságküzdelem nem az 1918-as dunavölgyi események mása, hanem egy nép harca elismertetéséért, az elnyomás ellen, amihez kétségkívül joga van. De Valera kimondottan kapitalista-ellenes. Látja a nemzetközi kapitalizmus összeomlását s ezért megosztottabb vagyona akarja fektetni Írország szociális alakulatát. Természetesen itt is sokan vannak, akik a nemzetközi kapitalizmusból éltek s most ellenszegülnek az ír nép többsége akaratának. *De Valera* a szegények embere és O'Duffy kékinges fascistáinak mozgalma nem hasonlítható össze az olasz fascizmussal. Mert Olaszországban egy liberális rendszer ellen lázadt fel a tömeg, míg itt a már említett északírországi egyenletlenkedők mozgolódásáról van szó. Természetes, hogy De Valerát szeretik diszkreditálni a világsajtóban, hiszen hívő katolikus, antikapitalista, a nép barátja és nagy sikere van.

MIT HOZ A „MÁSODIK” FRANCIA FORRADALOM?

A grandiózus színjáték, melynek mindnyájan tanui és résztvevői vagyunk, az európai szellem számára, a francia jelenetnél fog „feloldódni.”

Imperializmusról szólottunk a bevezető első lapokon s úgy érezzük, hogy az ott elmondottakhoz kiegészítéseket kell tennünk, most hogy elérkeztünk az új francia forradalomhoz. Hogy ennek lényegével tisztában legyünk s ne essünk félművelt ujságcikkek hibájába, akik szerint Franciaországnak nincs többé mondanivalója a világ számára — lássunk két ellentétes felfogást az imperializmusról.

Az egyik vélemény, melyet Clemens Kettenburg, egy német historikus fejezett ki a legpregnansabban, így hangzik: „A német részről hangoztatott „Erbfeind” kifejezés, Franciaországgal szemben, ha a történelmet nézzük, bizonyos jogosultsággal bír. Ha a franciák Németország részéről állandóan fenyegetve érzik magukat s ezt a félelmet azzal indokolják, hogy egy évszázad alatt háromszor taposott német hadsereg Gallia földjén — akkor azzal sok mindent lehet szembe állítani. 1635-től 1813-ig tizennégyszer árasztották el a francia armádák a német földet és ott olyan pusztításokat vittek véghez, ami abban az időben hallatlan volt. Ezt elfelejtik a franciák, éppígy megfeledkeznek arról is, hogy kétszáz éven keresztül a francia királyok szorgoskodtak az Imperium Romanum összetörésén, s végül is ők adták meg neki a kegyelemdőfést. Elfelejtették Párisban azt is, hogy ők segítették hatalomhoz mindenáron

a Hohenzollerneket, hogy a Birodalmat és a Császárt mindenképen gyengítsék s így maguk növesztették nagyra azt az aggresszív szellemet, mely a brandenburgi porosz államról az új bismarcki és a hitleri Németországra szállt át. A régi Birodalom nem viselt támadó háborúkat, ez ellentmondott volna lényegének. Még a Német Szövetség sem volt aggresszív természetű s hogy 1866-ban szétrobbantották, az lényegileg ismét Franciaország bűne volt. Franciaország volt a forradalmi nemzeti szellem bajnoka. Az csak természetes, hogy amikor Németországban is nagyra nőtt ez a nacionalizmus, akkor fellázadt alkotója ellen. Ez a nacionalizmus oka minden bajunknak, s ez a nacionalizmus ölte meg a nemzetek fölötti Római Szent Birodalmat, mely mindnyájunk példája volt s ezt a nacionalizmust kell elsősorban kipusztítani."

A másik oldalon elismerik, hogy a baj ott kezdődött, amikor az Imperium ledőlt, de kétségbevonják, hogy Franciaország okozta bukását. Sokkal inkább belülről bomlasztották fel. S amikor már csak szimbolumokban volt meg, akkor ez a szimbolum nem nagyon kereste, kik azok, akik az európai szellem ellen vétettek, s nyakra-főre szövetkezett ennek az európai szellemnek ellenségeivel is. I. Ferencről szeretik híresztelni, hogy azért vette fel a császári címet, hogy megvédje a Német Római Birodalom látszatát. Seipel erre azt feleli, hogy Ferenc meg sem értette a Római Birodalom ideáját —: túl „magas” volt neki. S végül ennek a Birodalomnak az örököse kötött szövetséget a világháborúban a törökkel.

Mondanunk sem kell, hogy mindkét részen találunk igazságot, mégis a nagyobb igazság az első véleménynél van. Robert John, egy fiatal osztrák történész dönti el a vitát eképpen: „Az Imperium bukása Lutherrel kezdődik és Rousseauval folytatódik. A mély sebet, melyet Európán a Német és Franciaország közötti, majd nyílt majd titkos ellenségeskedés ejtett, az Isten-gyűlölet császársága a maga hasznára fordítja. Senki sem vonhatja kétségbe, hogy e seb látszólagos gyógyíthatatlanságának

oka végül is ahhoz a két szellemhez tér vissza, akik ama nagyszerű szellemi egység alapjait, melyet a Római Szent Birodalom alkotott, legjobban aláástak: *Lutheréhez és Rousseauhoz*. A lutheri felfogás végső szavát Bismarck és II. Vilmos mondották ki, a rousseai népszuverenitását a szabadkőműves fejlődéstan értelmében Clemenceau, le Tigre. A kettőnek összezsapása az, ami Európát mostanáig alapjaiban megrázta. Belátó franciák már messze távol vannak attól, hogy Clemenceaut francia hazafinak hirdessék. Részükre nem más ő, mint Rousseau fanatikus tanítványa. Nem képzelhető gyógyulás a betegség kórokozójának felismerése nélkül. Ezek a végső okok pedig: Luther bibliája Róma hagyománya nélkül, és Rousseau népszuverenitása, az Isten által adott tekintély nélkül."

Ime ezek a szellemi gyökerek, melyekről eddig nem szólhattunk, mert először a Franciaországgal való kapcsolatban érthetők meg. Mint egy messzelátón keresztül, úgy világosodik meg az elmúlt évszázad és a legutóbbi évtizedek sok jelensége is, ha ezen keresztül nézzük. Luther és Rousseau, egymás mellett és mégis egymásban, de legtöbbször egymás ellen.

Németország kezd lerázni magáról ezt a szellemi örökséget. Kétséges, hogy megtudja-e tenni, s nem esik-e mégjobban vissza. Mindenesetre: lázadozása ennek a szellemnek szól. Sajnos nem látja tisztán az ideát, hanem csak az Erbfeindot; nem látja az Imperiumot, hanem dühében még mélyebbre nyúl, még jobban vissza megy a multba, még inkább előlről akar kezdeni mindent.

Vajjon Franciaország lázad-e? Vajjon a sok zavar, véres tüntetések, ellenmondások egy cél felé hajtják-e a francia népet? Vannak-e új filozófusok, akik előkészítenék az új időket? A kérdésekre határozott igennel kell felelnünk.

Ugyanaz a szellem, mely a német imperializmust is szülte, de ugyanaz, mely félt tőle s aztán 1918-ban halálosnak vélt csapást mért rá, a versaillesi békében teleszívta magát s mint egy pióca, élvezte a sarokba-állítottság nyugalma. A nagy emésztés ideje volt ez Franciaországban. S a nagy alvásé.

S az alváshoz ideje és joga is volt. Mi, akik sokat veszítettünk a háborúban, szintén aludtunk volna, ha tudunk. Franciaország emberanyag vesztesége a legnagyobb volt, területei évekig romokban heverték, lövészárkok és letarolt erdők, a világháború e borzalmas emlékeztetői, évekig sértetlenül maradtak. A háború mindenütt szörnyű volt s ebből a szörnyűségből a francia lakosság mértéken felül kivette a részét. Aztán jött a győzelem, a nyugalom, a pénz s jöttek a rossz szellemek.

De nyugalom volt mindig. A francia közéletnek minden faktora, a szellemi élet minden kiválósága megtalálta a maga magyarázatát arra, miért kellett a háborút megnyerniök, miért kellett a német imperializmust elpusztítaniok, miért nem szabad Németország felfegyverkezését megengedni, egyenjogúságát elismerni. Az ügyvédek: azért, hogy növeljék a hadi kiadásokat; a kispolgárok: hogy nyugodtan gyűljön a pénzük; az imperialisták: azért, hogy Gallia világuralmát biztosítsák; az igaz katolikusok: azért, mert mögöttük volt a kétezer éves francia katolicizmus, Jeanne d'Arc és Lisieuxi Teréz és így tovább, mindenki joggal mondhatta, hogy Franciaország nyugalma a béke záloga.

Csak egyet felejtettek ki. A Rajnán túl ott állt egy derék ember, aki szintén új életet akart kezdeni s kinyújtotta a kezét. S ez a kéz nem talált barátot. Nincs megalázóbb, mintha valaki kezét nyújtja s félszegen kell visszahúznia, mert a partner nem veszi észre, vagy nem akarja észrevenni. Azt hitték Párisban, hogy a világ rendje most már így lesz, hogy a

németek fizetik a jóvátételt s közben alázatosak s ezt nagyon sok igaz katolikus francia körökben is természetesnek gondolták.

Ezáltal *háromszoros* hiba történt. Németországban megnővesztették az ellenállás szellemét s a bosszút, odahaza pedig tápot adtak a régi szabadkőműves rezsimnek, mely megkövesítette az állapotokat s elrothasztotta a parlamentet, e kettő együtt ismét: kiváltotta a dühös jobboldali, pogány francia sovinizmust, mely gyűlöli a parlamentet, gyűlöli az egyházat, gyűlöli a németeket s csak magát szereti.

Tragikus a fejlődésnek ez a menete. A Versaillesben elkövetett bűn súlyos átokként nehezedett az egész francia életre s ezt maguk sem vették észre. Azoknak a problémáknak megoldása, melyek mindenütt izgatták a kedélyeket, kitolódott, vagyis a mélyben gyűlt a rothasztó anyag s a politika végzetesen haladt a mai kifejtet felé. Kevés lélek akadt, aki Németországnak kegyelmet akart adni, az a kevés pedig, aki a béke híve volt, a baloldalt kényszerült támogatni, mert az ő kezükben volt a politikai realitás. Legtisztéletreméltóbb egyéniség közöttük az elragalmazott Briand, aki minden tévedést belátott s halálos ágyán talán még katolizált is (nem tudni). De mit ért ez az egy ember, ez a mégis a régi szellemtől inficiált, derék öreg, a nagy ragadozók árnyékában? Egyszóval a baloldal volt a békebarát, de ez a baloldal jelentette egyúttal a szabadkőművességet és a liberalizmust is. És minél jobban nőtt a békebarátok száma, annál jobban nőtt a Comité des Forges hatalma, annál több híve lett az Action Française-nek, annál többen lettek hívei egy jobboldali politikának s nem vették észre, hogy ez a jobboldal nem béke-barát, mert securitét követel s az ágyúk megtízszerezését s ez pedig a béke halála!

Közben pedig a nyugalom tartott tovább, mert Franciaország minden polgára, miként mondtuk, talált magyarázatot igazságára s ez nem is volt olyan nehéz, mert a francia szellemben minden benne van:

nacionalizmus éppúgy mint univerzalizmus s a nemzeti szocializmust régebben megvalósították mint a németek.

Egy csalónak, egy titokzatos hatalmak emisszáriusának, egy sötét, vérrel fertőzött embernek kellett eljőnie, hogy az egész kelevény felfakadjon. *Ez az ember: Stavisky.*

Amivel vétkezett a francia hatalom, (hangsúlyozom, nem a francia nép és nem a francia szellem) — azzal kell bűnhődnie a francia népnek. A sok irtózatot ellentmondásban, mely a világháború befejezése óta szétmargangolta az országot, csak egy volt biztos, hogy a politikai élet leromlott, mérhetetlen gazdagságok nőttek fel s a francia kormány hatalma London-tól Varsóig és Athénig terjedt. Az egésznek szét kellett hullania, mert alapja nem volt az igazság. De tévednek azok, akik azt hiszik, hogy a francia szellem omlott össze. Ezt is le kell szögeznünk, mert éppen Magyarországon igen sokan vannak, akik alpári dühvel és bornirt gyűlölettel viseltetnek minden iránt, ami francia — nem értvén meg ennek a népnek finom strukturáját. Nem a szellem omlott össze, hanem az eddigi francia kormányzás, a clemanceau-i gondolat.

Hogy miért éppen Staviskynek kellett jönnie? Csak misztikus következtetésekkel tudjuk magyarázni. Ebben az emberben testesült meg az egész háború utáni politikai élet a maga romlottságával, pénz-éhségével, titokzatosságával, aljasságával, könnyű sikerre beállítottságával, s ez a szellem most számonkér! Jó voltam a gazdag lakomához, jó voltam a kényhez, a gyönyörhöz, most, hogy meghaltam, ismerjete el! Stavisky csak egy jel, ébresztő, memento.

Abban igazuk van a franciáknak, hogy ha náluk történik valami bűn, azt azonnal észreveszi a világ s ezért fokozottan kell vigyázniok. Keserűen írták, hogy lám Németországban is voltak panamák s másutt is talán még nagyobbak, mégsem kerekedett ilyen nagy „botrány” belőle. De elfelejtik, hogy ez a „botrány”

egy rendszer bűne, egy kelevény, melyből kiömlött a geny s amikor vissza akarták fojtani, az történt, ami az emberi szervezettel szokott történni: ezer apró furunkulusban tör ki, a test minden részén.

Most már elismerhetik Németország egyenjogúságát. Mindegy. Most már joguk van félni a németektől. Most már joguk van félni az imperialista szellemtől, mert nincs különbség a két ország között. Egy szintre kerültek. A gazdasági válság előntötte az Ile de France-ot is, a szövetségi rendszer keleten megdőlt, s a belső, elvi problémák éppenúgy előtörték mint másutt.

Igy jutott el Franciaország a mai zűrzavaros helyzetéhez, melyből azonban igen tiszta hangok is ki-hallatszanak.

FASCIZMUS, FRANCIZMUS, **VAGY ÚJ SZELEM?**

Az első meglepetést a hitlerizmus kitörése okozta s ez mégjobban összekovácsolta a nemzetet. A baloldaliak azért fordultak Németország ellen, mert ez a német kormány legesküdtebb ellensége az ő liberális rendszerüknek. A jobboldaliak azért érezték jogosítva magukat, hogy mégjobban kiabáljanak, mert szerintük sohasem lett volna szabad ennyire megnőni hagyni a német szarvakat s most már csak az ő nacionalizmusuk mentheti meg az országot. A katolikusok pedig veszélyeztetve látták az örök elveket a feltörekvő új pogányságban.

A baloldali liberális éra Franciaországban többé-kevésbé elintézettnak tekinthető, de ennek hiába örülnek a parlamentarizmus ellenségei és a németek barátai. A szellem, amely helyébe ébredt ilyen: „Készen kell állnunk a harcra! Elég volt a diplomáciai fecsegésből, nem tudjuk megakadályozni az ágyúk megdördülését. *Ne szereljünk le.* Európában nincs hely két olyan ellentétes politikai formára, mint a német hitlerizmus és a francia liberalizmus.”

Ez a francia jobboldal hangja Tardieutól végig s ebből arra kap felvilágosítást az olvasó, hogy a francia jobboldal nem jelent egyáltalában korporatív rendet, hanem tisztán nacionalizmust, s épp olyan panamákat, mint a baloldalon s ha korporatív rendet jelent, akkor a francisták jelszava fog hangzani: „A harc az egyedüli éltető elem. A hősiesség az egyetlen bátor erény. Nem nyugodhatunk addig, míg ellenségeinket le nem győztük, az életet csak Franciaországért szabad feláldozni. Jelvényünk két egymásra helyezett gall alabárd.” A naiv szemlélő azt hihetné, hogy mert a programban a zsidó-ellenesség is benne foglaltatik, a két ország mozgalma megtalálja egymást. Nagy tévedés. Még jobban gyűlölik a német rendszert, mely a „nyakukba zúdította ezt a förtelmes zsidó hadsereget. A hugenotta időkben mi tisztességes embereket küldtünk Németországba s a cserével most nagyon rosszul jártunk.”

Fascizmus? kérdezzük magunktól. Francizmus? ez volna a válasz a régi francia forradalomra, kopírozása a német s olasz mintának? Vagy nem marad meg más, mint a nacionalizmus s ebben fogja még tovább kiélni magát? Ilyen ócskavas elvekké süllyedt az *esprit*? Az egyik francia lap körkérdest intézett valamennyi nemzet kiváló íróihoz, modern gondolkodóihoz: feleljenek, mi a véleményük a mai Franciaországról. Valamennyi válasz nagyon őszinte és emberi volt, de a nagyrabecsülés, bámulat és őszinte tisztelet végül legtöbbször megfordította a kérdést: Mit gondolnak a franciák, mi a hivatásuk az elemek és ideák szörnű harcában? Hangsúlyozzuk, hogy ez már most történt, amikor Franciaország is elérkezett arra a színvonalra, ahol egész Európa áll s nem védi már gazdagság, szövetségesek, gyenge ellenfelek: egyenrangú lett a koldusokkal. Egy belga író, nemcsak nagy franciabarát, de olyasvalaki, aki második hazájának Franciaországot vallja, nem tudja palástolni nyugtalanságát és keresi a tömegek számára is az *esprit nouveau*, melynek szembe kell szállani a német kísérlettel. „Montaigne, Diderot,

Mirabeau Franciaországáé legmélyebb tiszteletem, de várom az új szellemet, mely penetrálni tudja Európát."

A belga író jogosan tette fel a kérdést, mert ez az, ami a francia szellem vezető rétegeit legjobban érdekli. Sokat, igaz csak érdekel, de nem tud választ adni. Akik pedig felelni tudnak, még nincsenek hatalmon. Ezek nem félnek s tudják már az utat. A francia fiatalságról a későbbiekben, az egész európai fiatalsággal együtt, adunk majd összefoglaló képet, azonban már itt meg kell jegyeznünk, hogy ez a réteg, mely „tudja, hogy mit fog csinálni”, a francia harminc és húszéveseknek az a mélyen keresztény csoportja, mely csak fájdalmát érezte a nagy nyugalomnak is, amely nem tud gyűlölni s nem tud elhelyezkedni semmiféle pártkeretben. Az új szellem, mely nemcsak a fiataloké s legkevésbé ők találták ki, hanem a francia tradíció és szellem terméke, ilyeneket mond:

„Ellenfeleink: a materialista individualizmus. A renaissance óta megfojtja a személyt az egyén kapzsisága miatt. A lélek-nélküli embernek cél nélküli szabadságot adott s ezáltal törvényesítette azt az elvet, hogy a legerősebb uralkodjék. Azaz mai szavakkal, a leggazdagabb. A kapitalista dzsungel ennek a szellemnek legutolsó terméke.

A materialista kollektívizmus. Megöli a szociális közösséget s benne az emberi személyiséget, azáltal, hogy mindent a tömeg mechanikus szolgálata alá rendel. A kapitalizmus utolsó korszakában született és harcol is ellene, azonban ugyanarról a metafizikai töről való.

A hamis fascista spiritualizmus. Olyba tűnik, mintha az előbbi kettőnek ellenfele volna, mégis gyökeresen el kell választanunk magunktól, mert az ember valódi hivatását a zsarnokság bálványimádása és az alacsonyrendű „lelkiségek” felé fordítják. Ilyenek: a faji örjögés, a nacionalista szenvedély, a személytelen fegyelem, odaadás, feláldozás az államnak és a „vezér-

nek" még akkor is, ha nem a közösség érdekében cselekszenek.

Ezzel ellentétben felismerjük, hogy szükség van a személyiség és az emberi közösség együttes megújítására. Ennek az emberi közösségeket, a személyiségek közösségeinek kell lennie.

A személy nemcsak jól elhelyezett fogaskerek a gazdasági életben, hanem a szabadságnak, gondolkodásnak, alkotásnak és szeretetnek centruma. Olyan hivatása van, amit a társadalomnak minden eszközzel elő kell segítenie. Megszabadítva az egoizmustól és az elzárkózástól, oly atmoszférát kell teremteni számára, hogy belső lelki életet is élhessen és a társadalom érdekében kifejtse erőit. Minden embernek kivétel nélkül joga van hozzá, hogy kiművelje személyiségét. Ez a követelés gyökeresen elítél minden olyan gazdasági rendszert, mely a társadalom egyik részét nyomorba dönti, amely így aztán osztályharcra kényszerül, a másik részre pedig a középszerűség béklyóit rakja; elítéljük azt a rendszert, mely tagadja a tulajdont, vagy pedig leigazza a szellemet s a pénz érték-nívójára süllyeszti.

A Nemzetek Szövetsége és a nemzetközi parlamentarizmus bukása után a fiatal erők az új közösségi vagy a nemzeti misztika felé fordultak. Ezek is megfognak bukni hamarosan, mert nem személyiségeket, hanem az egyedeket egyesítik. E nagy kollektív erőket, melyek kortársaink lelkében élnek, ki kell használni, hogy az individualizmus utolsó ellenállását is letörjük. Be kell bizonyítani ezen felül, hogy minden közösséget nem a tömeg felé, hanem a személy felé kell polarizálni.

Az emberről és annak belső életéről alkotott fel fogásban vissza kell állítanunk az értékek rendjét. A vitális kérdések megelőzik a gazdaságiakat, a kulturálisak megelőzik a vitálisat, s legvégül mindent megelőz a lelki érték. *Primauté du spirituel*.

A művészetet el kell szakítani attól a sznobizmustól, mely egy pénzkisebbség élvezetévé tette, mely

emberségnek kell átjárnia és olyanná kell válnia, hogy széles rétegek élvezhessék és tanuljanak belőle.

A kapitalista rendtelenség és rendszertelenség romjain olyan gazdasági rendnek kell felépülnie, mely megadja a személynek is a jogot a kezdeményezésre, de alá van rendelve a nagy közösségek érdekeinek."

EURÓPA ÚJ JELSZAVA: IGAZSÁGOT!

Csak egy jelenség az itt felsorolt „programtöredék” is, azonban a legszembetűnőbb, hogy a Stavisky ügy nyomán felfakadt zűrzavar egy ellejejtettnek látszott elvet dobott fel a francia közéletbe. A háború után minden, a victoire volt, utána jött a securité s most a justice. Elmondottuk már, milyen szerves kapcsolatban van ez a nagyszabású családi ügy az egész világhelyzettel s a francia étellel is, s annak a meggyőződésünknek adtunk kifejezést, hogy a nagy kaosznak felébredés lesz a vége. Azonban sokkal tovább mentek: valóságos önmarcangolás kezdődött meg. A francia szellem jobbik része lázasan kutatja, mi volt az oka ennek s mi az igazság. A jobb és baloldalon egyformán kompromittáltak még marakodnak egymással, de a tömegből kinyúlik „a francia királyok keze”, mint igazságottevő hatalom s ez a szimbolum mély értelmet kap. Megjelenésére két részre hasadt a nemzet s a tiszták és becsületesek megkezdik az építő munkát. Először határozottan kiáltják a világ felé, hogy Franciaország nem tűri a hazugságot. Úgy hisz az igazságban, mint saját magában. Valamennyi forradalom Franciaországban az igazság nevében tört ki. A lázadók tárgyilag tévedhettek, de nem tévedtek hitükben és lelkiismeretük csalhatalan érzésében. A legkeresztényibb királyság legjobb hívei most felismerik az Evangélium szavát: Boldogok, akik éhezik és szomjúhozzák az igazságot! A történelemből keresnek példát s bizonyítják, hogy a francia mindig ideálért, egy igazságért adta életét. A francia királyok szimboluma az igazságot osztó kéz

volt s nem pallos, kard, lesújtó villám, vagy dühös arcú sas. Páris — mondják — nem a rabszolgák városa, mint annyi más főváros. Itt nem elegendő egy-két erőszakos cselekedet, hogy valaki megváltoztassa a szellemet s béklyókba rakja a közvéleményt, hogy rövid úton vigye keresztül a maga akaratát. Ez a város gyűlöli a szolgaságot és a gyalázat rabszolgaságától borzad meg legjobban valamennyi között.

Ezt az új hangot most halljuk először s tudjuk, hogy az új Franciaország, azaz az ősi Franciaország szava ez. A XVIII. század-vég véres forradalma sötétképű alakokat termelt 1934-re, de az ősi ösztön, mint bátor ifjú támadt fel azok ellen, akik meg akarták ölni. Valóban semmi sem hiányzik annyira a világnak, mint az igazság. Ezt szomjúhozzuk évtizedek óta s ha Franciaország következetes lesz az igazságban s végig megy a megkezdett fonalon, akkor az európai szellem megmenekült. Az igazságra nemcsak azért van szükség, hogy odahaza kiderüljön az obskurus ügy. Hiszen már az is lelki nagyságra mutat, hogy ország-világ előtt folyik a kitergetés s nem törődnek azzal, ha fáj is egy kissé, hogy álszemérmű, hipokrita ellenségek ebből az esetből ismét a francia „degenerálódásra” szereznek tápot a maguk kis pletykáihoz. Másutt „államrezonból” nemcsak elkenik az ügyeket, hanem a lapokba sem kerülnek s csak száz évenként szellőztetnek, ami már nem használ. Itt a világ elé tárják: vagyunk még olyan erősek, hogy kibírjuk a kritikát. — Az igazság hangoztatása másodszorban és végeredményben azért fontos, mert a francia közélet is rá fog jönni a nagy tévedésekre s ha nem is vallja be nyilvánosan bűnét, mert ilyen nem nagyon szokott megtörténni, de belsőleg azon van, hogy mindent reparáljon. S ha az igazság elve benyomul ismét a nemzetközi életbe, penetrálja Európát s az igazságot osztó kéz feltűnésére el kell tűnniök a hamis prófétáknak is.

Szerencsére nincs Franciaországban olyan nagy veszély, semmint gondolnák. A nemzet gyökere erős. Feudális nagybirtok nem szívja véréét. S ezt az osztályt

csak combes-izmusából kell kigyógyítani, csak a szabadkőműves veszélytől kell megmenteni. A középosztály elesettsége itt is érezhető. Hosszú ideig a marxista táborban foglalt nagy részük helyet s most, miután a fascizmus a középosztály forradalma, sokan azt hiszik, hogy a másik végletbe fog bele esni. Ezeket azonban emlékeztetni kell arra, hogy a franciaországi szociáldemokrata párt egy nagyrésze „helyezkedett először nemzeti alapra”, tért le elsőnek a dialektikus marxizmus útjáról s ha a „neoszocialistáknak” nincsenek is sok híveik, ha a párt mint olyan nem sokban különbözik a többiektől: ez a tény jellemző s az életerő jele. A jelenlegi baloldali rezsimet (baloldal alatt szabadkőműves és marxista felfogást értek) elsöpri a vidék, fascizmust nem enged uralomra a nép megváltozhatatlan szelleme, kérdés, a gyarmatokat tudja-e tartani az ügyes liberális gyarmatpolitika s nem tart-e oly sokáig az igazság keresése, míg valóban egy élő király keze oszt igazságot. Az Action Française s a többi királymozgalmak csak addig élnek, míg az a keresztény fiatal elit, melyről már volt szó, nem ragadja magához a hatalmat. Az ancien regime át nem adja a jogart: ez bizonyos. Tehát kiveszik majd a kezéből. Ez az új francia forradalom.

Hogy át tudja-e járni az új szellem Európát annyira, hogy védőerődök, repülőgépek és ágyúkolosszusok helyett hídát építsen Európa többi népeihez, a közös haza védelmére, a közös szellem védelmére — az már más lapra tartozik s annyira ködbevész, hogy még talányokban sem felelhetünk.

Minden nép kimondta már a maga szavát az új Európában. A fascista Olaszország, a hitleri Németország, Lenin és Stalin Oroszországban — a többi nép az idea szempontjából nem jön számításba. Csak a francia vár még. De ha már mind kimondta a magáét, elhihetjük, hogy a vitát az ő szava fogja eldönteni. S ha nem csalódunk, ez a dübörögve rohanó szó: az igazság . . .

DUNAVÖLGY, A VILÁG BÖRTÖNE

Ne keressük ezúttal, jogos-e vagy jogosulatlan a Duna-völgye nevet használni, mikor középkelet-Európáról beszélünk. Előre bocsátjuk: mi is önkényesen élünk ezzel a meghatározással, mert olyan országokat is e gyűjtőnév alá sorolunk ezúttal tárgyalásunk közben, melyek nagyon is szélén fekszenek már ennek a Duna-völgyének. Így kell azonban tennünk, mert a népkonglomerátum, mely itt lakik, csak együttesen egymás problémáival vehető szemügyre, a sors össze kötötte őket s hiába akarnánk — nem szabadulhatnak egymástól. Pedig jó idő óta nincs nagyobb kérdésük, mint hogy valamennyien önállók legyenek s megvalósítsák zavaros, vagy misztikus álmaikat.

Ne menjünk messzebbre a történelemben, mint az osztrák-magyar monarchia bukása, mert úgy érezzük, hogy ez is a demokrácia árulása című fejezetbe tartozik. A monarchia elpusztult, mert népei nem akartak egymással többé együttélni, mert külső hatalmaknak úgy tetszett, hogy összerombolják Keleteurópának ezt a bástyáját, mely útjukban állott. Az egyiknek akadály volt a kélet felé való terjeszkedésben, a másik nem akart túrni határainál egy Habsburg hatalmat: féltette tőle szabadságát, a harmadik pedig azt hitte, hogy ha összerombolja az abroncsokat, melyek a monarchia népeit összekötötték, egyúttal felrobbantja a másik nagyhatalomnak kelet felé vivő hídját is. Csak azzal nem törődött senki, hogyan élnek majd egymás mellett a dunavölgyi népek, hogyan szokják meg az új helyzetet? Tizennyolc nemzet

vagy nemzetiség él itt a Duna misztikus sodrában. S ha távol is vannak egymástól, számtalan közös szál tartja őket össze elszakíthatatlanul. Magyarok, német törzsek, morvák, csehek, szlovákok, románok, horvátok, ruthének, lengyelek, vendek, szerbek, szlovének, bolgárok, macedónok, albánok, ukránok, cigányok és zsidók.

Aki akár magyar, akár más szempontból nézi a dunavölgyi kérdést, az ne feledkezzék meg erről a felsorolásról. Vesse eszébe jól, ha imperialista céljai vannak, ha egyeduralomra törekszik, mert nem tudja ezt a népsokaságot úgy megosztani, hogy ne legyen még elegendő ellenfél — a másik oldalon a lázadáshoz.

A nacionalista eszme ennek a nemzetiségi zsinatnak veszedelmes fegyvert adott kezébe. Ez a tömeg mindezekig csak két Birodalomban volt pacifikálható: az egyik a Sacrum Imperium Romanum, a másik pedig a Szent Istváni Magyar Birodalom, ennek a Sacrum Imperiumnak kicsinyített mása. Hungáriának a Habsburgokhoz való csatlakozása sohasem jelentette azt, hogy mi *tartomány* lettünk. Ezt senki sem állíthatta, senki le nem mondhatott arról, amit a Korona pusztá léte jelentett. A habsburgi megoldás csak egy új fajtája volt az együttélésnek s ez egy darabig maradéktalanul sikerült is.

1918-ban — beszéltünk már róla — Clemenceau mondotta ki a rousseaui népszuverenitás utolsó szavát. Ő a mi számunkra, dunai népek számára, csak eszköz volt, beteljesítette tudatalatti akaratunkat. A lengyel rész szakadt le egyedül történelmileg igazolhatóan. De a többi csak egy új eszmétől terhelten akart rátérni a nemzeti önállóság útjára s emlékezni kell arra az örömujjongásra, mely magyar részen is fogadta a „kossuthi eszmék” diadalát, a független Magyarországot! Győzött a nacionalista elv s nekünk szívesen kellett ezt fogadnunk.

Csehország is örömmel fogadta. A nagy árpádkorabeli morva-cseh birodalom felébredésének álmát üdvözltek, a déli szlávok azt hitték, hogy meg kell valósítaniok hivatásukat s a pravoszláv Balkánt kell egyesíteniök, délkeleten a latin származás kétségtelen tudata érlelte meg a gyümölcsöket, Ausztriát pedig odadugta

ez a népszuverenitási gondolkodás *dugónak*. Egy nagy musttal teli hordó maradt itt ezen a területen, csak arról feledkeztek meg, hogy a must erjedni is szokott . . .

A nacionalista elvnek az a fix ideája, hogy különböző nacionalizmusok nyugodtan élhetnek egymás mellett, hiszen nem *kifelé*, hanem *befelé* irányulnak s ha mindnyájan a maguk nemzetiségét egészen kiélik, ez a másinak nincs kárára. Szép definíció volna ez, ha nem járulna hozzá a népszuverenitás eszméje s nem csúcsosodna ki az egész abban, hogy a nemzet legfőbb java az állami lét, mert csak így valósíthatja meg magasrendű álmait. Az állami lét feltétlen attribútuma a védelmi-nek nevezett hadsereg, a hadsereg célt keres magának s megtalálja abban, hogy védencének: államának léte a szomszédoktól veszélyeztetve van s ezzel elkezdődik ama folyamat, mely a világháború befejezése óta kies Dunavölgyünkben is tart. Hogy a nacionalista elv megbukott s hogy káros, azt mi tudjuk legjobban bizonyítani. Örült az, akinek jólesik és tetszik, hogy e kis országok között megszűnt mindennemű kulturális sőt gazdasági kapcsolat is, társadalmilag sem érintkeznek egymással s mindegyik arra vár, mikor számolhat le végképp a másikkal.

Tények előtt állunk s nem sirathatjuk vissza az elmúlt évszázadokat. A nemzetiségek felébredtek, számolni kell velük. Melyik lehet az a pacifikáló erő, melynek valamennyi behódol s rájönnek-e maguk, vagy nagyhatalmi presszióval kell rendet csinálni közöttük? Kérdések, melyekre alig van felelet.

Nyugaton leegyszerűsített nagy problémák izgatják az embereket, mindenütt van nemzeti és kisebbségi probléma, de sehol nem oly erős és sehol sem oly veszélyes, sehol sem oly vad, mint a Dunavölgyében. Kelet és nyugat kapuja ez, még nem egészen érett, sőt még nem is teljesen keresztény — csak civilizált. Nem európai terület, hanem *középeurópai* s ebben benne van a *középszer* fogalma is. Jellemző, hogy a szociális kérdés sem jutott itt el addig a megoldásig, melyen a nyugat már rég túl van. Nemcsak a kapita-

lizmus oszlási jelenségei zavarják a légkört s teszik lehetetlenné az életet, hanem egy ittmaradt török, bojár szellem is. Ember és ember távol vannak még egymástól, a műveltségi határok világosan láthatók s az egyik osztályból a másikba való átlépés nagy emócióval jár. A Dunavölgyének igen sok részében a középosztály hiányzik vagy egy másik nemzet félig beolvadt tömege helyettesíti. Egyszóval primitív problémáktól is terhes vidék, melyre átokként nehezedik a nacionalizmus kiélézése. A középeurópai problémára nem adott még egyik itt lakó nemzet se választ, s hiába áztatjuk magunkat — mi magyarok se. Mindenki más szempontból keresi a megoldást s a legtöbb a maga előnyét nézi. Kevésnek jut eszébe, hogy véget kell vetni ennek a borzalmas egymásgyűlöletnek, s kiszabadítva a Dunavölgyét a nagyhatalmak gyámkodása alól, rá kell térni az együttes útra. Idáig minden kísérlet csődöt mondott. Az egymást keresztező tervek egymást agyon is ütik.

A NACIONALIZMUS PESTISE

Szólottunk arról, hogy a monarchia összeomlása milyen kérdőjel elé állította az itt élő népeket: mi ezáltal nem azt mondjuk, hogy a monarchiát vissza kell állítani. Egyelőre irányvonalakat keresünk, okok után kutatunk s mindjárt mint első ötlik szemünkbe, hogy nem is annyira a monarchia bukása a legfontosabb feljegyzendő, hanem a magyarság *meggyöngyölése*. Szándékosan mondtam meggyöngyölést s nem meggyengítést. A szláv és német tenger között (— elcsépeelt téma —) egyedül a magyar faj tudta megtartani az egyensúlyt s egyúttal a saját létét is. A magyar most meggyengült, erejét nem tudta olyan irányban kifejteni, ahogy kellene — saját hibája is közrejátszik ebben — s így nélküle és hátamögött próbálnak megegyezni. Ez jelentheti a mi halálunkat s egy egészen új dunavölgyi alakulás kezdetét is. Legyünk tisztában vele, hogy az idő nem nekünk dolgozik. S lehet, hogy a

jelenlegi Magyarországnak dolgozik, de nem a magyar nemzet igaz hivatásán.

A bonyolult Duna-helyzet legfőbb oka, hogy a békék után keletkezett nacionalizmusok azt hitték, hogy ők a világ. Az egyik jogosan ressentiment-be bujt el s dühös volt, hogy elvesztette atyái örökségét, a másik, harmadik s negyedik azzal volt elfoglalva, hogy a demokráciát összeegyeztesse az imperializmussal.

Magyar részről természetes bizalmatlanság fogadta az új alakulásokat. Nem követelhető egy néptől, hogy a vérében tovább élő történelmi tradícióról azonnal mondjon le — még ha bűnözött is. Ez az érzés magyar részről tehát jogos és érthető volt. A revízió, azaz a *rehabilitáció* követelése is. Csak egy nem volt megokolt: a szörnyű ellenszenv a szomszéd népek ellen. Gyűlölhetek egy államalakulatot, egy rezsimit is, de felül kell emelkednem ezeken a valóban időleges dolgokon s állást kell foglalnom a *néppel* szemben. Hiszen egy nép sohasem száz, de még ötven százalékig sem hordozója egy államformának, vagy egy ország-alakulatnak. Magyarországon pedig a széles rétegek számára mi sem történt arra nézve, hogy a közvélemény megváltoztassa felfogását a környező népekkel szemben. Még ma sem akarják tudomásulvenni, hogy létezik egy szlovák nemzet és nem *nemzetiség* s nem akarnak tekintettel lenni olyan elemi érzékenységekre, mint a következők: bármennyire nem rosszakaratú részünkről, a szlovákok nem szeretik, ha őket tótoknak nevezik, a román pedig sértésnek veszi az oláh elnevezést. Arról nem is beszélünk, hogy valamikor divatban volt a *vadrácozás* is. Nem ismerjük a szomszéd népek irodalmát, beengedjük irataikat, de fiainkat nem tanítjuk meg arra, hogy azokat elolvashassák, politikai életükről torz tudósításokat kapunk s ülünk itthon, mintha valamennyien egy multszázadvégi földbirtokos családhoz tartoznánk, akik eladták földjüket a zsidónak s most van pénz. — Pénzünk régen elfogyott s nem látjuk meg, hogy ez az úrhatnamság, mely a magyarság utóbbi évszázadának, az egész világot be-

hálózó nacionalizmuson túl, legnagyobb bűne — egyáltalában nem indokolt! S talán a szomszédok még jobban lenéznek bennünket. Sajnos, belső politikai részről azt hitték, hogy a magyar nemzeti hivatásban való hitet, csak úgy tarthatják fenn, ha a tömegnek kézzel fogható hazafiságot szállítanak. Csakhamar egész félművelt középosztályunk beleugrott ebbe a meleg fürdőbe, tetszett neki, hogy ő milyen tragikus lény s az élelmes, nem magyar ujságok, miközben Prágával, vagy Bukaresttel kiadóik más alapokon, gátlás nélkül, kötöttek üzletet — a nemzeti uszítást tovább folytatták.

A megalázottság és az igazi magyar hivatás hangja igen kevés oldalon hallatszott. A szomorúságra, a nemzeti önérzet felébresztésére van ok elég az utódállamok részéről, de ezeket az okokat elferdítve kaptuk meg.

Az utódállamok beállítottsága hasonló. Lengyelország hosszú ideig valamennyi szomszédjával „rossz viszonyban” volt. Érthetőnek mondhatjuk, hiszen most kapta vissza nemzeti önállóságát. De mi nem azt keressük, hogy érthető-e, hanem azt: miképpen járultak hozzá az egyes nemzetek új állapotukban a Duna-medence pacifikálásához. Kisebbségeit elnyomta Lengyelország. Németek és ukránok kihalásra voltak ítélve. Ezidő alatt Csehország és Románia felé volt barátságos a lengyel állam, most Németországgal békült ki s Csehországnak üzent hadat.

Csehszlovákia mint nemzeti állam született meg. Tulajdonképen pedig az osztrák-magyar monarchia mása: kicsiben. Kisebbségeivel először demokratikus módon kezdett bánni. Könyörtelenül börtönbe vetette azokat, akik Budapest felé néztek, de iskolákat adott és sok helyen a bíraskodás és közigazgatás is magyar volt. Ruszinszónak nem adott autonómiát, de kötelezővé tette a ruthén nyelvet s van város e területen, ahol a feliratok négy nyelvűek: csehül, ruthénül, németül és magyarul olvashatók s ha valakinek kedve van

hozzá, a hébert is oda teszi. Látszólag ez a politika barátságos volt és sok embert megtévesztett. A demokrácia újdonság volt s *emberileg* nem nyomta el népeit. A csehszlovák államalakulat később azonban mindinkább életükre tört. Leghosszabb ideig a németiség tartotta ki. A szudéta német tömb oly erős s a birodalom mindig fenyegető volt (nemcsak Hitler korában), hogy veszély nélkül befogadhatta a cseh kormány még az állam ügyek vezetésébe is a németeket. S igen fontos tárcák jutottak nekik.

Csehszlovákiával kapcsolatban ne felejtünk el egy szempontot. A monarchia hadserege részéről hangoztatott vádak a csehek árulásáról, a nagyvilágban visszatetszést szültek. Más lapra tartozik az oroszországi légiók ügye. Egy francia publicista, akinek Budapesten ezt magyarázták, cikkében így felelt: „Nos, ha már erről van szó, nyíltan megmondom: a magyarok nagyon szimpatikusak, de nekem nagyon tetszenek azok a cseh hazafiak is, akik egy egészen bizonytalan végű eszme szolgálatába álltak s kitették magukat a kötél, a főbe-lövés veszélyének. A „hore ruki” nem gyávaság volt, hanem a hősiességek egy neme.”

A csehszlovák állam azonban éppen úgy inficiálva volt a nacionalizmustól, mint a többi s nem gondolta őszintén, hogy jogokat adhat kisebbségeinek. A végső cél a beolvasztás volt s a bizalmatlanság elősegítette ezt. Ott bűgött az új honfoglalók fülében a mondat: *ők nemzeti államot kaptak*. Igyekeztek tehát ennek a követelménynek eleget is tenni. Államuk egy részében a kőben és szellemben megmaradt a magyar tradíció: ez ellenállt nekik, hozzá kellett tehát fogni ennek a tradíciónak a kigyomlálásához. Újabb etappe lett, hogy elszakították a szellemi fonalakat. A magyar könyvet kilitoltták s csak olyan szellemű írásművek juthattak be, melyek megfeleltek az új állam szabadkőműves szocialista szellemének. A szlovákság most ébredt nemzeti létének tudatára s ezért gyűlölettel vegyes utálattal fordult el a magyaroktól. A fiatalság nem is tudta mit kezdjen velük. A szlovákok még mindig a „nem felejtünk”

álláspontját hangoztatják — hivatalos szöcsöveiken keresztül. De nem ismerik a mai Magyarországot. Ezzel magyarázható, hogy évekkel ezelőtt, amikor a szlovenszkói magyar fiatalság egy derék kis csoportja, akik azután belehullottak a nihilbe, a cseh szellemmel kezdett barátkozni, *turáni szláv* parasztdemokráciáról álmodozva, a szláv realitást a csehekben találta meg. Nem is lehetett másként. A szlovákokkal nem ülhetek össze, mert azok nem ültek le velük. A csehnek pedig végeredményében nem volt mit gyűlölnie a magyaron. Az egymásra utaltság érzete ismeretlen volt sokáig a szlovák és magyar között. „Magyar testvérek, germánok szlovákok csak, aki nem ember vethet ránk követ” mondja a szlovenszkói magyar költő. Hiába, azonban nem alakult ki egy becsületes tárgyaló szellem. Hogy a magyar kisebbség s a magyarok az Ipolyon túlra néznek? Ezenfelül való *emberi* viszonyról beszéltem. A német dobverés aztán végleg elintézett mindent. A csehszlovák állam alkotói meg akarják menteni magukat s államukat mely a nacionalista elvben született. Ugyanakkor a nemzeti Németország is követeli a maga jogait s így tanui vagyunk egy gyönyörű színjátéknak. Az egyik oldalon a demokrácia védelmének nevezik ezt, a másik oldalon nemzeti felemelkedésnek.

Románia Erdéllyel készen kapott egy területet s egy ideológiát, melyet nem használt fel és nem is fog úgy látszik kihasználni. Mintha a sors azért teremtette volna még a Szent Istváni Magyarország mellé később a három nemzet fejedelemségét, hogy mindenképpen figyelmeztesse az ittlakó nemzeteket, hogy nincs mit keresniök a nacionalizmussal. Ám a magasabb intő szavak nem használtak. Vagy talán a magyarság öregeedett el, hogy nem talált megfelelő eszközt a védelemre? A románságban mélyen benne gyökerezik a latin származás hite, ám ez nem elég ahhoz, hogy ráébressze a komoly fejeket is, hogy a magyarnak s a romának mint két idegen népnek közös hivatása van a Duna-

völgyében. A nacionalizmus itt is megnőtt s mintegy viszonzásképpen a mi gőgünkre, a román öntudat *lenézi a magyart*, alacsonyabbrendű fajnak tekinti. Hazai „Hitzkopfjainknak” ajánlatos volna egy kis erdélyi utazás. Erdélyben nincs szó együttműködésről. Türelem talán lehet, a cigányokat mi is megtűrjük, de minden abból a szempontból történik, hogy a történelmi mulasztások pótoltassanak, hogy a román nemzet megerősödjék. A nemzeti szocialista izgatás itt is jó talajra talált. De enélkül is felgyülemlett annyi nemzeti erő a regáti és erdélyi románban, hogy Nagyromániáról, nemzeti államról álmodjon. A bolgárokkal szemben ugyanezt a politikát követi, itt azonban már másvonalú a harc. Az európai fogalmak még kevésbé alkalmazhatók s a legprimitívebb nacionalizmus alapján intézik el a differenciákat: késsel és revolverrel.

A szerb-horvát, szerb-magyar, szerb-bolgár viszony egyáltalában nem mondható olyannak, melynek vonalán a fejlődés egészséges irányba elindulhatna. Jól írja Ignotus: „Mikor a monarchia 1878—79-ben Boszniába ugyan lement, ám e délszláv területet csak *okkupálta*, de nem *annektálta*. nehogy a délszláv elem elsokasodván, elkerülhetetlenné váljék (a monarchia keretében) egy délszláv királyság kikerítése is. Ez tehát elmaradt, de mi következhetett itt is egyéb, mint a délszláv törekvések utasítása, hogy boldogulásukat a monarchia területén *kivül* keressék? Mikor a harminc éves háború végével, Ausztria kiszorult Németországból, egyben a török is visszaszorult s meggyengült s ezzel a Balkán nyitva állt a Nyugat előtt, hogy megszervezze. Savoyai Eugén, mint másfél száz év múlva Bismarck, nyomban meg is látta, hogy e keleti rendeltetés a Németországban hivatástalanná lett „Ausztriára” vár, mely végből ő is, mint Bismarck, Budára javasolta, hogy áttegyék a „birodalom” súlypontját.” Ez a mulasztás most alaposan megbosszulta magát. A szerbek csak ellenséget látnak a magyarokban. Ne gondoljuk, hogy a horvát nacionalizmus teljes egészében felénk fordul. A felébredt öntudat önállóságot követel s úgy mint a többiek a *timeo*

danaos álláspontján van velünk és egyéb szomszédai-val szemben. A horvátsággal több kapcsolatunk lehetne a közös katolikus kultúra révén, ám Zágrábból Budapestre mindig üresen jön meg a vonat.

Az egymással való barátkozás helyett ezek a kis népek egyenként „magas barátokat” és pártfogókat keresnek maguknak. Így megszabadultak attól a gondtól, hogy szomszédaikkal törődjenek, de nacionalista öntudatuk mind jobban erősödött. A cseh a francia felé fordult, így a román is, ez a kultúra kezdett termékenyítőleg hatni rájuk s fölöslegesnek látszott az egymásközi kicserélés. De a legnagyobb pacifikáló szerepet a Német Birodalom töltötte be, keze elnyúlt Bukarestbe, Szebenbe, Belgrádba és Zágrádba is. A német kisebbséggel másként bántak az új államok, mint többi testvéreikkel. Előrelátás volt-e a Birodalom részéről, vagy egészségtelen kapaszkodás a kis népek oldalán — hagyjuk egyelőre. A magyarság Róma felé nyújtogatta nyakát s elfogultság nélkül mondhatjuk, hogy ez volt az egyetlen nem természetellenes kapcsolat, hiszen mély történelmi alapjai is vannak. A Duna-völgye azonban így nagyhatalmak játszóterülete lett, az egyes államok labdái a nagyhatalmi érdekeknek, akiknek csak az áll érdekükben, hogy minél jobban megosszák az itt lakó népeket, s hogy egymás ellen kihasználhassák.

MINDHALÁIG EGYMÁS ELLEN

A kulturális nacionalizmus és autarchia mellé természetesen a gazdasági nacionalizmus is jelentkezett. A kis országok, önállóságukra büszkék lévén s miután mindegyik félt a másiktól, arra törekedett, hogy önellátásra rendezkedjék be. Egyik sem látta be, hogy lehetetlenre vállalkozik: a gőg és a sovíniszta örület nagyobb volt. Így a Monarchia és a Szent Istváni Birodalom gazdasági egységét megtörték, hogy megkíséreljék a lehetetlent. Tizenöt év alatt pedig odajutottak, hogy

most már ezek a gazdasági autarchiák is akadályozói a józan megegyezésnek.

Az új Magyarország, melynek hiányzott bánya és gyárvidéke, minden erejét iparosításba fektette. Hazafias cselekedet lett „pártolni a magyar ipart.” Hogy ez az ipar „üvegházi” volt, azzal legkevésbé az irányító politikusok törődtek, mert szerintük a *reálpolitika* a fontos s egyelőre nincs sürgősebb teendő, mint az ország gazdasági erősítése. Közben ez az ipar meggazdagodott, magas vámokkal védték a külföldi konkurrenciával szemben. A nacionalizmusnak, így a gazdaságinak is az a hibája, hogy nem lát az orránál tovább s azt gondolja, hogy csak ő olyan okos. Arról nem is álmodik, hogy közben a szomszédok s az egyéb világ, ugyanúgy tehet mint ő.

Csehszlovákia „leépítette” a szlovenszkoí ipart, Ausztria pedig ezerméteren felül búzát kezdett termelni. Alig vettek valamit egymástól s ha vettek, csere-kereskedelem volt. Fáért Szovjetországba futottak, búzáért Argentínába, húsért Canadába. Ez a rettenetes elzárkózó politika aztán vámháborúhoz vezetett. E miniatűr országok még ezt a luxust is megengedték maguknak. A céljuk az volt, hogy gyöngítsék egymást. S ez maradéktalanul sikerült is: mindegyik a tönk szélére jutott. A gazdasági nacionalizmus oly nagy, hogy még az úgynevezett kisantant államok sem tudtak egymással megfelelő szerződést kötni. Ha pedig felszólalt egy-egy józanabb politikus, azonnal megjelentek azok, akik ebből a gazdasági nacionalizmusból a legtöbbet profitáltak s *hazaárulónak* bélyegezték. Vegyük ismét példának a fejünkrenőtt magyar ipart, mely az Ausztriával való minden megegyezést megakadályozott s ez a legnagyobbbrészt zsidó kezekben lévő termelési ág, maga mellé állíthatta „hazafias” frázisaival az antiszemita egyetemi hallgatóságot és egyéb nemzeti egyesületeket.

Egymás háta mögött kereskedtek ezek az országok éppúgy, mint kulturális és érzelmi téren.

Közben fenték egymás ellen a kést. A magyar

elkeseredettség, melynek legalább értelme volt *nyepoz-volim*-nál többet nem tudott mondani, a cseh szokol, a román vasgárda, a szerb, lengyel és cseh hadsereg állandóan növelték szuronyaik számát. A határokat légmentesen lezárták s az áporodott levegő bennrekedt az országokon belül. A kamasz önfertőző lelki-élete kezdett bennük kialakulni s ez a helyzet mindig tart. Vajjon maradhat-e ez így?

AZ ÚJ ÖRÖKÖS A NÉMET BIRODALOM

Elképzelhető-e, hogy a dunai államok *mai helyzetükben* állandósuljanak, azaz megnyugodjanak?

Határozott igennel kell felelni a kérdésre. Ám ennek a „megoldásnak” egy elengedhetetlen feltétele van. Németország közbelépése. S a Harmadik Birodalom meg is tesz mindent, hogy a maga javára döntse el a játszmát.

Ha a Német Birodalom a dunai államok gazdasági életét átrendezi, s olyan termények előállítására szorítja őket, melyet használni tud, a pacifikálásnak semmi akadálya sincsen. A Német Birodalom pedig nem fog késlekedni, hogy a kedvező pillanatot megragadja.

Az *Ein Volk, ein Reich* eszméje igen nagy visszhangra talált az öngyilkos dunai népek között. Hitler kancellár első reprezentatív beszédében azt állította, hogy a 18-as békéknek az a hibájuk, hogy a *nemzeti államok eszméjét* nem vitték keresztül. Hitlernek ez a kijelentése halálos csapás a dunai népekre. Hiszen éppen a *Nationalstaat* nevében engedték világra ezeket az alakulatokat s ha még komolyabban veszik a Hitler által reklamált elvet, azt jelenti, hogy Magyarország visszakap egy-két magyarlakta területet, a többi pedig végleg az új tulajdonosok birtokában marad.

Hitler a dunai államokban mégjobban felszította a nemzeti érzést, a fascizmus után való vágyat s az államalkotó népek, híven a III. birodalomi fenyegetéshez, igyekeznek is megerősíteni magukat kisebbségeik

rovására. A III. Birodalomnak nem érdeke, hogy egy erős dunai hatalom keletkezzék, ellenkezőleg, hogy céljait elérhesse, garantálni fogja valamennyi utódállam függetlenségét, hogy azok ne álljanak keleti céljai útjába. Franciaország szerepét a Dunavölgyében máris Németország vette át, de ha pénzzel nem bírja, ismét vissza kerül a vezetés a francia kézbe. A német ígéreteknek egyelőre nagy sikerük van. Új csillagként sugárzott fel a nyugati égen a nacionalista Reich s ezek a szerencsétlen álló csillagok megindultak, nagy örömmel, hogy behulljanak abba.

A magyar társadalom nagyrésze azt hiszi, hogy a Birodalom visszadja az ezeréves határokat s kapóra jött neki az antiszemitizmus is. „Hitler kellene nekünk” mondják s Berlinbe mennek felemelt kézzel, új hódoltságba. A nemzeti társadalomban pedig csak egy réteg, egy sajtó áll ki a germán veszéllyel szemben, mely nem objektív véleményt nyilvánít, hanem szövetkezne az ördöggel is a nemzeti szocializmus ellen. A dunai eszmét csak ők védik s ez a nemzeti társadalomnak máris gyanus. Ugyanakkor a félelem paroxizmusában, ez a nem magyar sajtó, egyszerre mindent ütni kezd ami német, a német kisebbséget, a német kultúrát s egyenesen azt vonja kétségbe, hogy a németiségnek egyáltalán valami keresnivalója is volna a Dunavölgyében. Holott csak arról van szó, hogy a nacionalizmus német szelleme ne penetrálhassa tágabb hazánkat, hogy gátat vessünk egy túlzott német befolyásnak éppenúgy, ahogy Szent István és minden bölcs magyar gátat vetett neki. Félreverte a magyar társadalom egy része a harangokat a Habsburg veszéllyel szemben is. E téren ismét csak Németországban található segítség s a Habsburg megoldás ellenzői közvetve így lettek támogatói a mai helyzet állandósulásának.

Románia, Csehszlovákia és Jugoszlávia számára nincsen fontosabb, mint önállóságuk fenntartása. A Német birodalomnak pedig, mondtuk, nem érdeke, hogy ezt az önállóságot megbolygassa. Romániában kapóra jött a német támogatás, mert az eddigi rendszer francia

befolyásra támaszkodott. Az ellenzéki nacionalisták pompás segítőtársat kaptak a jelentkező birodalomban, amely ott fogta meg az ellenzéket, ahol akarta. Ez esetben antiszemitizmusukat öntözgeti. Jugoszláviának az olasz ellenséggel szemben szállít tápanyagot Németország, Csehszlovákia pedig megelégszik azzal, hogy a monarchia veszélyét paralizálja.

Ez a rövid áttekintés is mutatja, hogy a német hatás megkövesítené a mai helyzetet. Természetszerűleg Ausztria „annektálása” válna szükségessé s ezen a ponton bukik el az egész koncepció. Ám ha az Anschluss sikerül, a dunai államok függetlensége biztosított s hiábavaló minden magyar *ellenzékiiség*; ezer év múlva sikerül Hitlernek, ami Ottónak és Konrádnak nem sikerült.

Ez a megoldás azonban a germán és szláv világ állandó surlódását vonná maga után s a Duna völgye kérdése csak addig volna megoldva, míg a német hatalom erős. Miután a nemzeti elv élne tovább, lehetetlen volna megakadályoznia, hogy a túlnyomólag szláv, vagy szláv rokonságú népek a határkisebbségek mintájára ne húzódjanak a *mágnes* felé.

QUO VADIS AUSTRIA?

A Habsburg monarchia volna tehát a megoldás? Anélkül, hogy államforma és királyi család tekintetében állást foglalnánk, meg kell állapítanunk a nézetünk szerint való ideális megoldást. A Dunavölgyének nyugalma mindaddig vissza nem áll, míg a nacionalista elvet ki nem küszöbölik. A Kárpátok-medencéje és a Duna folyása határozza meg ennek a földnek geopolitikai helyzetét s ez maga után vonja az első tényt: az önálló lengyel állam szükségét. A Dunavölgye szélén fekszik, átmenetet képez a nagy orosz síkság felé. A többi kis nép azonban csak saját kárára alkothat nacionalista külön államot. Így ideális megoldásnak annak kell lennie, mely a Dunavölgyében először a

Kárpát-medencére fekteti a súlyt s itt alkot birodalmat. Ne nevezzük ezt magyar birodalomnak, se magyar királyságnak, a középpontja ennek az országnak úgysem lehet más, mint a magyar alföld s Budapest, ahol fajok és vidékek találkoznak. A másik országnak Romániának kell lennie — Erdély nélkül. Az Eris almlát a két ország között meg kell osztani. Szebben ki sem volt fejezhető, mint Bethlen István mondotta: *A két ország közös gyermeke*. A Délszláv birodalom nagyhatalmi álmait el kell fojtani, mert ez áll érdekében a Balkánnak és Középeurópának is. Horvátország, mint független állam léphet be a Hungária szövetségbe, ahol a különböző nemzeteknek természetesen a legszélesebb körű területi, közigazgatási, kulturális autonómiájuk van.

Ausztria, a jelenlegi kis Ausztria kérdése marad még nyitva.

Mondanunk sem kell, hogy ez a koncepció csak úgy valósítható meg, ha a kis népekre az új Hungária olyan vonzóerővel bír, hogy annak kedvéért lemondjanak „anya” vagy „testvér” országaikba való beolvadásról. Svájc három nemzetből áll s egyik sem vesztette el színét s egyik sem akar beleolvadni a szomszédos „anya”-országba. Miért ne lehetne ezt a példát követni a Dunavölgyében is? De ha nem rendelkezik elég vonzó- és kohéziós erővel az új alakulat, ha csak két nemzetre akar támaszkodni, ha szupremáciáról álmodik, akkor hiába való minden kísérlet és minden szurony.

Ausztriára az új Duna alakulatnak feltétlen szüksége van. Két okból. Laknak e területen olyan nemzetek, melyek nem férnek be a Szent Istváni magyar birodalomba, s ezeket csak Ausztria kötheti le, másrészt pedig közvetítenie kell a németiséget, mely *ki nem kapcsolható a középkteleurópai problémából*.

A történelmi erők megindultak s a mai Ausztria sem akar örökké a jelenlegi állapotban maradni. Felismerte nagy hivatását. Az igazi német birodalmi eszme viselője ez a kis állam, azé, mely Szent István korá-

ban állott a magyar határon. Egy akkori szellemű Birodalom nem árthat a magyarságnak és a Duna-völgyének, mert nemzetek fölötti elvre épül fel a *Heiliges Römisches Reich Deutscher Nation*. A mai azonban veszélyes, mert nacionalista. Az a tény tehát, hogy a kis Ausztria csatlakozik a magyar koncepcióhoz, nem jelenti, hogy lemondunk, s a dunai népek is lemondtak a szent Istváni Hungáriáról. Ugyan az a helyzet áll elő, mint amikor a mohácsi vész után mi csatlakoztunk a Reich-hez, anélkül, hogy a gondolatot feladtuk volna. A *Habsburg monarchia, mint végcél nem fogadható el*, csakis mint közbenső állapot, mint pacifikáló erő. A történelem folyamán megtörténhet, hogy Németországban is felébred a vágy a régi (s nem a Deutscher Bund, vagy a Bismarcki Német Birodalom után) s ha ez az ország viszi magával Ostmarkot, a Cseh királyságot s ez a Birodalom áll határainkon, egészen más, mint a mostani.

Érdekesen „érti félre” az osztrák gondolatot egy kiváló magyar református publicista: „Keresztény — értsd római katolikus — rendi, német és független, ez a négy tulajdonság jellemzi Dietrich von Hildebrand szerint az új osztrák alkotmányt. Ő új medieválizmusról beszél. Mi úgy érezzük, hogy Berdjajev szép és erőteljes gondolatához még csak formai köze sincsen annak a furcsa keveréknek, mellyel Dollfussék félszeg, kispolgári diktatúrája kísérletezik. Stílusa szerint ez az egész elképzelés neobarokk jellegű és kétségtelenül fel lehet ismerni rajta Kollonics ellenforradalmi barokk-Ausztriájának minden lényeges vonását. Az is német volt és katolikus, ez is az akar lenni, rendisége pedig kispolgári, igazi spiessbürgerisch és nem szükségszerűleg középkori.”

Ez a nagy ellenszenv onnan van, hogy valóban a katolikus elv jelentkezik az új Ausztriában s ehhez az elvhez kellene tartania magát Magyarországnak is. Csak ezen az úton lehet a kis Ausztriából nagy né-

met birodalom s csak ezen az úton egyesülhetnek a kárpátmedencei népek Hungáriába. Gemelli atya, a milánói katolikus egyetem rektora, a katolikus tudomány egyik legkiemelkedőbb tekintélye, így ír a nagy fordulatról: "A katolikus Itáliának különös oka van arra, hogy kormánya austrofil politikáját helyeselje. Ausztria a katolicizmus és romanitas bástyája a szláv-orthodox és a német-protestáns behatásokkal szemben. Ausztria, Magyarország és Lengyelország az a három oszlop, amelyre a katolicizmusnak Rómából kelet felé induló hídja támaszkodik s így nem mindegy számunkra, vajjon ez az Ausztria mint szabad katolikus állam virágzik-e, vagy pedig mint katolikus kisebbség, egy nem katolikus, protestáns Reich része csupán."

Itália egyelőre nem akar nagy Ausztriát, a fenti szavak azonban azt jelentik, hogy ennek a nagy Ausztriának meg kell születnie s ez a nagy Ausztria éppúgy, mint Hungária, nem lehet nacionalista.

Két út áll tehát a dunai népek előtt. Vagy megmaradnak mai nacionalista alakban s kiszolgáltatják magukat a protestáns német Birodalomnak, vagy pedig egyesülnek két szövetségbe: a Hungária és Ausztria szövetségébe. Minden magyar politikus és publicista, aki behódolva a világnacionalizmusnak azt hangoztatja, hogy nekünk is arra az útra kell lépünk, vétkezik a magyar és a többi dunai nép ellen is.

A német megoldás ugyanis csak látszólagos megoldás. A pravoszláv, katolikus és protestáns erőknél olyan harcai kezdődnének itt meg, hogy kő kövön nem maradna. A magyarság kultúrája pedig gyökerében katolikus. Akik a katolikus kultúrát védik, azok a magyar és a szerves dunavölgyi kultúrát védik. Akik mellékutakon járkálnak, azok elősegítik a pusztulást. Sajnos Magyarországnak 1918-ban sem volt és most sincs államférfia, aki ezt belátná.

A „FEUDALIZMUS” VÉGE

A nacionalizmus a dunai államoknak azonban nemcsak kárára volt, hiszen minden rosszal sok jó is jár együtt, — hanem bizonyos tekintetben hasznára is. Nem a közvetlen hasznót, a tettekben megnyilvánuló eredményt értjük ezalatt, hanem olyan csirákat, melyek néha éppen bomlasztásukkal, vagy példáikkal használnak. Az a nemzeti „érzelem,” mely az utódállamokat létrehozta, együttjárt egy népiesebb, demokratikusabb politikával. Az utódállamok vezérei rájöttek arra, hogy minden eszközzel meg kell erősíteniök fajtáik paraszti elemeit. Ez vezetett a cseh, román és szerb földreformokhoz, melyek annyit ártottak a magyarságnak. Erős és önálló közép és kis parasztságra helyezték a fősúlyt ezek az államalakulatok, gondolván arra, hogy a röghöz ragaszkodó polgár ellenáll majd a magyar igényeknek. Ezt a szempontot nem szabad lekicsinyelni. Masaryk például igen jól tudta, hogy hosszú ideig ellenfelük a feudális magyar szellem lesz, számított rá — oroszországi beszédeiben számtalanszor utal is erre, — hogy az utolsó ötven év magyar politikája nem változhat meg máról-holnapra. A cseh és román állam kenyérrel akarta magához láncolni alattvalóit. Nem célom ezeknek a földreformoknak bemutatása és részletezése — csak annyit jegyzek meg, hogy az utódállamokban megszűnt a feudális nagybirtok, a birtokeloszlás egészségesebb lett, nem félholdas kisexisztenciákat teremtettek, hanem öt, hat, tíz holdas parasztbirtokokat, hogy a családok megélhetését biztosítsák. Csehszlovákiában e tekintetben nem volt és nincs különbség a Hodzsaféle agrárpárt, Hlinka szlovák néppártja, vagy a cseh nemzeti demokraták között, ugyanígy a román parasztpárt, vagy a vaskárda sem különbözik egymástól abban, hogy mindkettő erős népi politikát folytat. Ezeknél a nemzeteknél természetes, hogy erősítik parasztságukat, fajtájuk gyökerét, hiszen a hosszú harcban nem érhettek volna másképp sikert. Hibák mindenütt

észlelhetők, Szlovenszkón is megmaradt az agrár-munka-nélküliség s különösen Ruszinszkóban katasztrófális a tény, hogy a kormányok nemzetiségi szempontok szerint osztottak földet. *Am sehol sem olyan akut a veszély, mint Magyarországon.* A „nemzeti fellendülésnek” Magyarországon is azzal a felismeréssel kellett volna együtt járnia, hogy meg kell erősíteni a parasztságot. Számtalan kifogást hallottunk erről a mulasztásról, ám a kifogásokkal szemben a tények beszélnek: a magyar mammutbirtokok és óriásbérletek az utódállamok demokratikus földreformjaival szemben. Hogy e földreformokon különböző korrupt hivatalnokok kerestek is, s hogy hatalmas maradékbirtokokat osztottak ki egyeseknek, akik nagy szolgálatokat tettek az új államoknak — nem változtat semmit a mi hibánkon. Megnöveli felelősségünket az is, hogy az utódállamok népe bizalmatlanul néz ránk emiatt. A nagyurak és feudális arisztokraták, a büntető főszolgabírák és a parasztverő csendőrök nemzetét látja bennünk. — Azt mondhatná valaki tehát, hogy semmi okunk sincs örülni a nacionalizmus eme „jó” hatásának, hiszen kétszeres bajunk származott belőle; az utódállamokban elvették a magyar birtokosok földjét s a nép haraggal tekint Magyarország felé. Ám mégis jó hatásnak kell ezt neveznünk. Ugyanis előbb-utóbb, ha másért nem, az események kényszerítő hatása miatt rá kell térnünk egy radikális földpolitikára. Jó hatásnak kell neveznünk, hogy az utódállamok más nemzetiségű parasztjai földhöz jutottak, mert ez előbb-utóbb földet jelent a magyar parasztnak is, a magyar föld népe is megerősödik, ez pedig elengedhetetlen feltétele a dunavölgyi nyugalomnak. Ha nem újulunk meg egyetlen rezervoárunkból, akkor ismét olyanok vesznek kezükbe a magyarság sorsának irányítását, akik egyszer már sírba vitték a nemzetet.

Ez a demokratikus nacionalizmus maga után vonja azt is, hogy Magyarország vagy leszámol költséges ideáljairól, vagy eltűnik a kis nacionalista népek tengerében. Sajnos e téren keveset tanult a nemzet. Az utódállamok nacionalisták, de ez egy mély népi politikát is

teremtett náluk. Az úrhatnáság szellemét, a gögös allűröket nem szeretik. Talán kissé nyárspolgáriak még, a mi rendszerünk azonban túl brüszk volt. Nem lehet lesz sokáig elzárkózni attól, hogy a tiszakálmáni- és tiszaisztváni patriarchális gögösség útjáról letérjünk. Bizonyos, hogy az egész Dunavölgye szellemére jó hatással lesz, ha a középponti magyar-törzs vezetőinek gondolkodása átalakul, ha a garnitúra kicserélődik.

A legutóbbi időben történtek olyan megmozdulások, melyek arra mutattak, hogy egy polgárabb korszak kezdődik nálunk is. Az új nacionalizmusban, mely Berlinből s Rómából jött Budapestre, sokáig itt sem vettek ki mást, mint a nacionalizmust, holott kétségkívül van ezekben a rendszerekben mély szociális tartalom. Most azután, bár vezetőink nem tudnak leszokni a régi formulákról, bizonyos helyeken emberibb hangokat kezdenek megütni. A „meddig tart”-kérdésre, a válasz mindig bizonytalan. Kár, hogy éppen azok közül az elemek közül rekrutálódik ez a polgárabb gondolkodás, akik annyira gyűlölik a Habsburg megoldást, hogy a dunavölgyi kérdést csak annak tartják s csak antipólusát, a német megoldást ismerik. Jórészt a jobboldali harmincévesekből kerülnek ki.

Az új nacionalizmusokkal a Dunavölgyében, a kapitalizmus elleni front is megerősödött. A Dunavölgye jóideje nemcsak a feudális nagybirtok paradicsoma volt, hanem a mindenfajta kapitalisták üdülőhelye is. A keletről vándorló zsidóság itt ütött először tanyát s a beözönlés oly nagy mértékben történt, hogy a fajok nem elég erősek az ilyen nagymértékű asszimilációra. A zsidókérdést külön fejezetben tárgyaljuk, miután azonban e területnek legégetőbb problémája a most felvetett, — meg kellett említenünk. Az új nacionalizmusok egyelőre csak a zsidó kapitalizmust gyűlölik és szívesen kiszolgáltatják magukat a saját fajtájukból való uzsorásnak, de a fölébredt éhség nem fog megállni a zsidó mammutkapitalizmussal való leszámolásnál. Nehéz helyzete Romániának van ezen a téren. Hatalmas petroleum-mezői a nemzetközi kartellba tartoznak s így Románia nehe-

zen vonhatja ki magát a nemzetközi kapitalizmus ilyen hatása alól. Ha pedig eltűnnek a Duna-völgyéből az öncélú, hatalmas kapitalista vállalatok, melyek egymással versenyezve a nemzeti önérzetet is belekalkulálták a lóerőbe, mely kocsijukat húzza — nagy léptekkel jutottunk előre azon az úton, mely egy egységes Duna-völgyéhez vezet.

A BALKÁN A BALKÁNIAKÉ

A Balkán-kérdés szorosan kapcsolódik a Duna-völgye problémáihoz. A Balkán, mint mondják: „feljebb csúszott”. A politikusoktól gyakran használt (s az ő értelmezésükben is megokolt) kifejezésnek azonban még mélyebb értelme van. Szerbia túllépett azon a határon mely számára meg van szabva s egy pravoszláv gondolat keveredik, messianisztikus elemeivel, a dunavölgyi katolikus osztrák-magyar-horvát gondolattal. Az elmúlt években az előbbi volt az erősebb s a pravoszlávia vonalán ma még vehemensebb támadásra is készül. A Balkán legnagyobb horderejű eseménye a *Balkán-paktum*, melyből Bulgária egyelőre kimaradt. Ez a szerződés azt a célt szolgálta, hogy elszigeteljen minden más befolyást, mint a pravoszláv balkánit s ez hovatovább sikerül is neki. A paktum tárgyalásai már 1930-ban megkezdődtek s azon rendszeresen Bulgária is résztvett, *erkölcsileg tehát ő is hozzájárulását adta* egy ilyen megegyezéshez. Amikor azonban a kisebbségi ügy került szóba, Bulgária mindig otthagya a konferenciát. Egyébként a balkáni népek megegyezésére irányuló minden lépést helyeselt. Ennek a „békének” nemcsak az ad fontosságot, hogy egy bizonyosfajta „nyugalom” állana be e területen, hanem megvalósítaná a balkáni népek önállóságát és függetlenségét *minden külső hatalommal szemben*. A világháborúban és annak előtte is, a különböző háborúkban ezt a népkonglomerátumot a hatalmak a maguk kis játékaikra használták ki. Háborúsdit játszottak, felszították a nemzeti öntudatot, hogy kellemetlenséget okozzanak egymásnak. Elfelejtették azonban, hogy ez a nacionalizmus egy primitív törzsi öntu-

dat fokán volt igen sok helyen s hogy mohamedán, török befolyások (évszázadokig harctér és török okkupált terület volt) a nyugati kultúra számára nem teremtettek itt kedvező talajt. Ha az osztrák-magyar monarchia elvégezte volna azt, amit nem végzett el, hogy tudniillik nemcsak leigázta volna ezeket a népeket, hanem meg is kedveltette volna magát velük, talán a világháború sem tört volna ki. Most már késő a hátranézés. *A Balkán nem akar nagyhatalmak sakktáblája lenni*, ahol idegen pénzért ölik egymást a törzsek.

Legnagyobb részük még nem kiöregedett nép. A történelem színpadán nem játszottak még nagy szerepet. Most vizsgálznak, vajjon meg tudnak-e állni a viharban. S meg kell vallanunk, hogy *az idő kedvez nekik*. Egy romániai magyar lap így írt a román nemzeti ünnep jelentőségéről: „Május tizedikén Románia legjelentősebb nemzeti ünnepét ülték, melyben benne van Románia minden nagy multbeli eseményének az emléke. A nemzeti uralkodóház megalapítása, az 1877-iki függetlenségi harc diadala, az ország önállóságának kialakulása s végül az összes románlakta területek egyesülése. Egészsora ez a *történelmi fordulónak*, melyek nemcsak a román nép állami kifejlődésének állandóan emelkedő vonalát jelentik, hanem világtörténelmi jelentőségük is súlyos és nagy visszhangzású. — Ezek a történelmi fordulóok, mindig több és több élet kibontakozását hozták a román nép számára. Ez a nép új tényezőként jelent meg a történelem színpadán szereplő régiek között. A régi hatalmak közül *sok el is avult*, el is színtelenedett, míg a román nép állami kiteljesedése viszont, őt új hatalommá tette, kítől a *világsors intézése* is sokszor és sokban függhet. Csodálatos fölemelkedés, amit a román nép méltán ünnepelhet Isten iránti hálaadással és küzdelmei eredményének boldog öntudatával.” Súlyos és őszinte szavak, melyek az egész Balkánra érvényesek. Jugoszlávia ugyanilyen ünnepet ülhet s Törökország szintén. Ócsárlással elintézni őket nem lehet.

Érdemes itt emlékezetünkbe idézni a gyulafehérvári nemzetgyűlés határozatait, mely még nem akart

„nemzeti államot.“ Azóta a világpolitika alakulása folytán állandóan rosszabbodott a helyzet. Kísértetiesek e szavak a mai viszonyokkal kapcsolatban. Az új román állam megalakítására nézve a nemzetgyűlés ilyen alapelveket is proklamált: „Teljes nemzeti szabadság az itt lakó nemzeteknek. Minden nemzet önmagát kormányozza saját nyelvén, saját közigazgatással, a saját kebeléből vett egyének által önmaga látja el közoktatását és igazságszolgáltatását. Minden nemzet a törvényhozási képviselőre és az ország kormányzásában való részvételre, népességének számarányában nyer jogot. Az állam összes hitelekezezei egyenjogúak és az önkormányzat teljes szabadsága megilleti őket. Teljes sajtó-szabadság, gyűlekezési és egyesülési jog, minden emberi gondolat szabad terjesztése.“ Szinte humoros, hogy minden megvalósult, csak éppen a nemzeti szabadság nem.

A Balkán nacionalizmusa előrehaladottabb, mint a Dunavölgyé. Több érzékük van a problémák valódi megoldása iránt. A gyűlöletet egyrészt gyilkosságokig fokozzák, amit következetesebb és becsületesebb dolognak kell tartanunk, mint a hazudozást. Másrészt pedig igyekeznek népeiket egymásközött *kicserélni*, vagy deportálni. Az örmény keresztények borzalmas szenvedései annak idején bejárták az egész világot. A történelem egyik legnagyobb tömegmészárlása volt ez a törökség részéről. S nem javult a helyzet akkor sem, amikor deportálásukról intézkedtek. 1922 óta több mint 150 ezer embert cserélt ki Görögország és Bulgária. Egyrészt Görögországban élő bulgárokat, másrészt Bulgáriában élő görögöket. A népszövetség is segédkezet nyújtott ehhez az akcióhoz. Még nagyobbszabású volt a Kisásziában letelepedett görögök visszaüzése hazájukba a törökök által. A feszültség a két nemzet között a török-görög háború óta, a világháború után évekig tartott s a népcsere után megnyugvás állott be. Erre az „ideális“ eredményre törekszik itt minden állam éppúgy, mint „finomabb“ eszközökkel a Dunavölgyében. Románia lakosságának száma 11 millió románból, 1

millió hétszázezer magyarból, egy millió oroszból, nyolcszázezer zsidóból, hétszázezer németből, háromszázezer bolgárból, hatvanezer szerbből, háromszázezer török, tatár és örményből áll. Jugoszlávia lakosságának adatai: hatmillió szerb, négymillió horvát, egy millió felüli szlovén, kétszázezer egyéb szláv, ötszázezer német, ötszázezer bolgár, négyszáznyolcvanezer magyar, négyszázhatvanezer albán, kétszázharmincezer román, százhetvanezer török, húsz ezer olasz, ötvenezer görög és spanyol zsidó. Bulgária hatalmas tömegű macedont tart el, de jut belőlük Jugoszláviába és Görögországba is még. Ez a Balkán mai nemzetiségi képe. S a törekvésük is az, hogy egy-nemzetiségű államok alakuljanak.

Legkönnyebb sorsa természetesen a németységnek van. Évszázadokon keresztül meg tudták őrizni kultúrájukat s a Német Birodalom mindig volt oly erős, hogy a berlini urak egy szemöldök rándítására más elbánásban részesítették a német kisebbséget. Legmostohább helyzete a magyarnak, bolgárnak és horvátnak van, még pedig igen fontos okok miatt. A német nem robbantó elem a Balkánon. Nem rokona az itt lakóknak s nincs közel az anyaország. Az utóbbi három kisebbség rokonságban van egymással is és a többségi népekkel is, azonkívül pedig az anyaország vonzása is izgatja. De a robbantásnak legfontosabb eleme a más hivatástudat. Sohasem tudják a többséginek nevezett népek megvalósítani nagy álmaikat, nemzeti céljaikat, a kisebbségek rovására, amíg ezekben is él egy másik hivatástudat a pravoszlávokéval szemben. A magyar és a horvát egy katolikus kultúra előőrsei, a bolgárok pedig pravoszlávok ugyan de a tradíciójuk más, mélyebb mint az új népeké. A horvát és magyar nép egy magasabbrendű kultúra őre katolicizmusuk révén, s ezt maguk a többséginek nevezett népek se tudják megcáfolni. Ezzel a magasabbrendűséggel azonban semmire sem jutnak, ha már kiöregedtek. Hogy így van-e, erre kell majd választ adniok. Nyilvánvaló, hogy szenvednek az új uralmak alatt, hiszen a többségi népek aggresszívek és frissek. Ha a bolgárságot be tudják vonni ebbe a friss

koncepcióba, akkor a veszély a két máshivatású népre még nagyobb lesz. Kétséges azonban, hogy a bevonás sikerülhet-e. Arra volna szükség, hogy visszaadják Bulgáriának a bulgároklakta területet, elismerjék az önálló Macedóniát vagy pedig kicseréljék egymás népeit. Sem egyikre, sem másikra nagy remény nincs. De még ha megtörténne a fenti, a Balkán-népekre ideális állapot, akkor sem állana be nyugalom, amíg például a földközi tenger kérdését Olaszországgal nem rendezik. A húszezer jugoszláviai olasz s Fiume, mint olasz balkáni Gibraltár, izgató tüske marad . . .

A világháború óta a szociális kérdés rendezése a Balkánon nagyot haladt. Akármelyik országot vesszük elő, látjuk, hogy a földeloszlás egészségesebb. A Balkánt nem lehet többé elintézni a Macedóniára való gúnyos hivatkozással. A földbirtokreform mindenütt erőteljes parasztexisztenciák kialakulását tette lehetővé. Igaz, hogy ebből a reformból a kisebbségi nemzetek kimaradtak, de ez mit sem változtat a jóhatáson. Bulgária a példája annak, hogyan haladhat előre egy kis nép a történelmi úton. Elmaradottnak híresztelik, de nem épít a feje fölé látszatkultúrát. Nincs nagybirtok. Az ország hatmillió lakosából ötmillió az agrár-népesség és ez mind kisbirtokos. Ismeretlen fogalom a földnélküli paraszt és a mezőgazdasági munkás. A lakosságnak több mint egyharmad része szövetkezetekbe van szervezve. Már a háború előtt elkezdték ezt a munkát s csak a forradalmak, zavargások, merényletek akasztották meg a gyorsabb fejlődést. Ugyanez az erős építési láz érezhető Törökországban is Kemál fellépése óta, melynek horderejét ma még alig lehet felfogni. Erőteljesen indult meg az ország industrializálása s a mezőgazdasági termékeknek a Földközi tenger-melléki országokban való elhelyezése. Törökország igen jófajta szenet is szállít már a Balkán-államoknak és Olaszországnak is. Kétségtelen, hogy a török „ébredés” az egész Balkánra korszakalkotó hatású lesz. Egy nép

lépett be a többi szabad népek közé s míg évszázadokig az Izlám a Balkán átka volt, elpuhította, tunyaságra „hajította” a vele keveredett népeket — ma a szabad társulás alapján munkára ösztönzi őket. Feltűnőek a török-orosz és török-román kapcsolatok. Az előbbi meleg barátsággá alakult át, az évek hosszú során, úgy, hogy a hazai mezőgazdasági termékek ipari feldolgozásához a Szovjet, egy török ötéves tervre, 16 millió török fontot bocsátott rendelkezésre.

A gyökeresen megváltozott balkáni helyzetre idézzük a román külügyminiszternek a török külügyminiszter egyik bukaresti látogatásakor elmondott beszédéből: „Mi békebarátok vagyunk. Tudjuk azonban, hogy a béke csak üres szó mindaddig, amíg nem lesz tökéletesen nyilvánvaló az előtt, aki meg akarná azt sérteni, a rá váró megtorlás. Mi eleget szenvedtünk. A balkáni országok éppen eleget voltak véres harcok színterei. Most már ideje volt feltenni a kérdést, mit tegyünk, hogy a történelem ne legyen folytonos ismétlése ennek a multnak. Erre a kérdésre csak egy felelet van: a társulás. A balkáni béke biztosítéka: a *Balkán a balkániaiaké*. Rövidesen tanuja lesz a világ egy másik balkáni egyezmény aláírásának, mely kiegészíti az elsőt és amely áthidal minden ellentétes nézetet és összhangba hozza azokat. Országainkat magánkapcsolatai összeköti más országokkal is. Tudjuk, hogy Törökország különösen jó viszonyban van Görögországgal és Oroszországgal. Önök pedig tudják, hogy Románia szövetséges Lengyelországnak, a kisantant államainak és egy nagy hatalomnak, Franciaországnak. Lehetetlen, hogy e barátsági viszonyok szövédéke ne alkossa a béke komoly biztosítékát.”

Ennél a pontnál kapcsolódik be a kisantant kérdése. Mint zárt szövetségi alakulat, mely a Balkán-egyezményhez csatlakozik, a 18 milliós Romániával és a tizenkétfélmilliós Jugoszláviával, nem lehet más, *mint Középeurópában is a pravoszláv, nacionalista, balkán gondolat terjesztője*. Ez pedig egészségtelen állapot, ha tekintetbe vesszük, hogy ennek a szövetségi rendszer-

nek egyelőre a legkatolikusabb ország, a francia köztársaság a feje. A cseh és szlovák népnek sincs semmi keresnivalója a déli szlávokkal.

S a Balkánnak ezt a feltörekvő szellemét nagyon nehéz lesz megállítani, mert nyers nacionalista erők hajtják felfelé. Törökország ismét európai hatalom lett, Oroszország felől ugyanez a nyomás érvényesül, Ázsia s a Földközi tengeren túli mozgás erre szorítja. Minden perc késő, ha valaki szembe akar szállni vele. Magyar részről gúnyosan hangoztatták még évekkel ezelőtt, hogy a *Pánbalkán* éppen olyan utópia, mint a *Pán-európa*. Ez sem volt más, mint önmagunk biztatása, a való tények megismerése helyett. Mint mondtuk, ha nem is remélhető, hogy a Balkán minden kérdése elintéződjék s ha Bulgária, s a földközi-tengeri problémák nyitott kapukat is hagynak — a nyomás mind erősebb lesz.

Ennek a szellemnek sokfajta kihatásáról hallott már a közvélemény, de nem ismeri, mit jelent a pravoszláv nacionalizmus a maga teljes durvaságában. Az egyházak, katolikusok és nemzeti egyházak, kiszolgáltatva az államnak, csak védekezésre szorulnak már. A katolikus egyház megbénítása Szerbiában, s a többi állandó konfliktusok mutatják azt az utat, melyet az új államok járnak. A horvát püspököket csak nemrég ítélték el, mert nem voltak hajlandók elhallgatni nézetüket az ifjúság nevelésének pogány elveivel szemben. A bukaresti parlament pedig most fogadott el egy törvényjavaslatot, a fiatalság katonai előképzéséről s a nevelésügyi tanácsról. Ez utóbbiból az egyházfőket kihagyták. A vallás nem szólhat bele a nevelésbe. A vallási életet egyszerűen „templomozásnak” nevezik. Amikor a katolikus és görögkeleti püspökök a román felsőházban tiltakoztak az ellen, hogy a fiatalságtól elvegyék az egész vasárnapot, a hadügyminiszter gúnyosan így válaszolt: „Már nálam keresztényebbek és templombajáróbbak a szentek sem lehetnek. De az én anyám, mióta világrajöttem mindig azt mondta nekem, hogy

reggel járjak templomba. Én nem tudom micsoda divat az, hogy az ember délután is templomba menjen."

Igy lesz rabszolganője a vallás az államnak, ahol eleinte csak kiszolgálta azt. S ennek a szövetségi rendszernek hatósugara húzódik felfelé . . .

Battorych Kornél szavai foglalják össze a Balkán problémát a legkifejezőbben:

"A pravoszlávia olyan erő ellen, mely hiába küzd a nemzeti büszkeség. A pravoszláv vallású nemzetek örökké vonzódnak egymáshoz és idegenkednek a katolikus népektől. Ha Bulgária véglegesen beilleszkednék a balkáni pravoszláv államok rendszerébe — e beilleszkedésnek föltételei csak a közvetlenül érdekelt államokra nézve fontosak, a többiekre nézve csak maga a beilleszkedés ténye bir jelentőséggel, — akkor a Balkán, a nyugati végek és Konstantinápoly kivételével, ismét homogén ortodox alakulattá lesz, mint volt hajdan Nagy Simeon bolgár cár, vagy Hatalmas Dusán szerb cár idejében. Ezzel a pravoszláv Balkánnal az angolok, vagy franciák pillanatnyi érdekeik szerint paktálhatnak, a középeurópai katolikus kis nemzetek számára azonban egy új és allandó veszedelem születik meg. Az orosz kolosszus és a germán óriási után ilt a balkáni pravoszláv tömb, mely ma bent áll közép-európai területeken és ott szövetségesekkel bir. Közép-európa katolikus kis nemzeteinek össze kell a veszedelem ellen fogniok, különben amíg saját nemzeti öncélúságról fecsegnek, a három nagyétvágyú szomszéd külön-külön felfalja őket. Természetesen a katolicizmus hangsúlyozása semmi ellenséges étellel sem történik a középeurópai területeken lakó protestánsok iránt, hiszen ők velünk együtt ugyanazon nyugati kultúra részesei. Éppen egy nagy protestáns teológus, a halhatatlan Harnack Adolf volt az, aki megállapítva a katolicizmus és az ortodoxia áthidalhatatlan ellentéteit, aláhúzta a katolicizmus és a protestantizmus kulturájának egyeneműségét. És ez az új Közép-európa nem valami sohasem létezett fantasztikum volna. Hiszen az Árpádok és Nagy Lajos birodalma, a Habsburg monarchia a törté-

nelem különböző idejében, ha különböző fokban is, de ugyanezt a gondolatot jelentette. Ma sem kell az új alakulatnak szükségképpen valamennyi közép-európai nemzetre kiterjeszkednie, de végre tennünk és akarnunk kell valamit, mert az idő — uti figura docet — nem dolgozik érettünk."

MOSZKVA, A „HARMADIK RÓMA”

Az európai államok, miközben egymással nem tudnak megegyezni s élesítik a kést — csodálatos egyértelműséggel megegyeznek abban, hogy a Szovjet-birodalommal kötnek szerződéseket. Szinte csak ez az egy közös cselekedetük marad már meg, s Moszkva lesz az a szimbolikus fókusz, ahol valamennyien találkoznak. Sokan erre azt felelik, hogy legalább gazdasági úton kell megkísérelni bekapcsolni Európába azt a területet, mely *kontinensünk legnagyobb részét teszi ki* s hogy ezeken a gazdasági utakon kell hozzáférköznünk Európa titokzatos országához, melyről nem tudunk semmit. A Szovjet kiadja ugyan jelentéseit, a Szovjetlapok bárkinek hozzáférhetők — mégis sötétben tapogatózunk, ha Oroszország vágyait, akaratát, jövőendő útjait keressük. Már maga az a tény, hogy a Szovjetállam alattvalói ki vannak kapcsolva a világból, nem utazhatnak, nem találkozunk velük, a személyes, élő érintkezésnek ez a hiánya elegendő ahhoz, hogy misztikus ködbe burkoltan tűnjön fel előttünk, a mindig is titokzatos Oroszország.

E lapokon nem foglalkozhatunk hosszasan a Szovjetunio belső strukturájával: beláthatatlan munka volna s nem szorítható egy kis könyv kereteibe. Két szempont vezet bennünket vizsgálódásunk során: megokolt-e az európai államok „bizalma” a szovjettel szemben s célhoz érünk-e, a nagyon is egyenlőtlen gazdasági szerződések útján. A másik pedig arra irányul, ellanyhult-e annyira Európában a bolsevista veszély, hogy a Szovjetet besorozhatjuk az európai államok közösségébe.

Oroszország nemcsak abban az értelemben nem számítható teljes egészében Európához, ahogyan azt évszázadokon át hangoztatták róla, de legújabb érdeklődési köre méginkább kikapcsolja onnan. Európától kapta azt a kereszténységet, melyből az eddigiek szerint nem volt semmi haszna s Európától kapta mai gazdasági rendszerének teóriáit is. Államférfiainak éppúgy, mint a népnek, oka volna rá, hogy ne akarjon tudni a „hazug kontinensről.” A szovjetek politikája a véres mészárlások ellenére is *népi politika*; föderatív államba foglalta össze a legtávolabbi vidékek törzseit is, bizonyos autonómiát is adott nekik, igaz, hogy ez csak látszat-autonómia, mert a főintézkedés joga a Vörös Cárknál van, de ennek az önrendelkezésnek egy-egy kis nyúlványával mégiscsak tudnak élni. Azáltal, hogy a kis nemzetek előtt meglobogtatta az autonómia zászlóját, határtalan vonzóerőt gyakorolt rájuk s ezzel a csalogatóval indult el a *Távolkelet* többi vidékeire is. A szovjet nem szándékozik *egyelőre* a Nyugatot fegyverrel bántani s bár mindent elkövet, hogy az európai hatalmakkal és Amerikával jóban legyen: inkább *keleti erővé* építi ki hadállásait. A szovjet célterülete Kelet; Japán és Kína, Délázsia, Nyugatázsia és India. Ezek azok a szűz területek, ahol nagy sikert érhet el s a forradalmi célok itt kongruálnak legjobban az orosz „nemzeti” célokkal is.

Oroszország messianizmusa az első bizonyíték, hogy az európai országoknak nem lehet bizalmuk hozzá. Ha nem is „európai” a Szovjet mai külpolitikai érdeklődési iránya, örökké veszélyes ideológiailag számunkra s az európai szellemi áramlatok is végzetesen hatottak rá. S ha Németországnál messianizmusról beszélhetünk, mennyivel inkább jogos ez itt. A Szovjet ezerszeresen bízik a megváltói hit erejében s a német kísérlét hozzáképest gyenge utánzatnak tűnik. Iwan Kologriwof jezsuita páter, a párisi orosz-szláv intézet könyvtárának asszisztense (volt gárdatiszt) „A Bolsevizmus metafizikája” című könyvében magyarázza meg ennek a messianizmusnak mély gyökereit. Szerinte a háttérben

egy a XVII. századig visszanyúló szkizmatikus mozgalom áll. Ennek a mozgalomnak szerinte feltétlenül a bolsevizmusban kellett torkollania, olyan mély szakadékot vágott az orosz gondolatvilágban. E *raskol* mozgalomnak nevezett szkizma mellett a bolsevizmus második szellemi gyökere Philofej sztarec teokratikus eszméi. E tanítás szerint *Moszkvának jut a harmadik Róma misztikus szerepe*. Miután az első és a második Róma (Bizánc) elestek, most Moszkván van a sor és Wasilij Iwanovics az a cár, aki a világ császára lehet. Philofej sztarec ugyanis az ő számára bizonyította tételét. E harmadik Rómának ura a cár, aki a pápa és a bizánci császár hatalmát egyszerre képviseli. Ebből az következik, hogy a cárnak valamennyi népet földi koronájának uralma alatt kell egyesítenie. „Az egy nép, egy uralkodó” gondolata másutt is felmerült s ezért a bolsevizmus nemcsak Oroszországra korlátozott jelenség, hanem általános jellegű metafizikai téveszme, egy téves fejlődés eredménye. Ez a messianista érzet minden kétséget kizáróan ma is tulajdona a szovjetnek. Addig, amíg le nem mondanak — a világforradalom terveiről, amíg Moszkva központja marad a nemzetközi kommunista pártnak — bennük él a világmegváltás hite. Az öt éves tervek nagy nélkülözéseit azzal a tudattal viselte millió és millió orosz, hogy abból egyszer valakinek haszna lesz. Nietzsche szavával élve: a *Fernstenliebe* diadala a *Nächstenliebe* felett.

Nem lehet kiölni abból a népből a messiási tudatot, melyet a Gondviselés úgy látszik, arra választott ki, hogy a szociális kérdés elhanyagolásának borzalmas következményeit szemlélje rajta a világ. Berdjajev írja: „Az orosz forradalomnak még nagyobb világjelentősége van, mint a francia forradalomnak. Csak részben (melyről már szólottunk fentebb) orosz-nemzeti forradalom ez. Az orosz nép hallatlan radikalizmussal és élességgel tette fel a kérdést az egész világ előtt, az emberiség újjáépítésére és a szociális igazságosságra s a munkára, mint az emberi élet céljára vonatkozólag, egyúttal pedig tettekkal bizonyította be, mit jelent ha

a szociális igazságosságot olyan szellem-ellenes eszközökkel valósítják meg, melyek gyűlölettel és dühvel vannak telítve." Ezért mondtuk e könyv bevezető részében, hogy a bolsevista Oroszország nagyrészt a szociális kérdés elhanyagolásából származott. Az egész világon rejtve lappangó érzelmek, ösztönök, akaratok azon ország felé kontentrálódtak, ahol legnagyobb volt a baj s amely emellett másfajta messiási vágyakkal is rendelkezett.

Ha a fascizmus, nemzeti szocializmus és a többi mozgalmak válaszeljárások a háborúra és a liberalizmusra, akkor a bolsevizmus *több mint kommunizmus*. A „kommunista”, forradalmi ember örök jelenség. Egyes Dózsa Györgynek hívják, másszor anarchistáknak vagy nihilistának. A bolsevista ember azonban Kologriwof megállapítása szerint is „százszázalékosan a földi törekvések vonalára beállított ember”, „Diesseitsmensch.” De miután a „Fernstenliebe” az ideálja, a „Nächstenliebe” helyett: lemond egyéniségéről és belehull abba a társadalmi organizmusba, melyet egyetlen erkölcsi alapelvnek fogad el s amelytől mindent vár.

LENIN FEGYELMET KÖVETEL

Evilági” ember a bolsevista. Vajjon a legújabb oroszországi tények és eredmények meg tudják-e változtatni ebbeli nézetünket? Egyáltalában nem. A Szovjet már túl van azon, hogy egy felvilágosodott humanizmusból üzenjen hadat az Istennek. A szovjet ateista propagandája, hogy úgy mondjuk, *magasabb célok* érdekében történik. Más isteneket akar az orosz ember kebelében elhelyezni az új parancsolat. Ilyen például Kologriwof szerint a gép, a technika. „A technika, mint világbíró és világhódító hatalom, abban a misztikus tiszteletben részesül a bolsevik ideológusok részéről, mely az orosz népet ismét naggyá és életrevalóvá teheti. A Technika helyettesíti most a régi nacionalista bálványt: a cárnak, lelki és anyagi hatalmát.” És a szovjet nevelési ideálja is ezért *felvilágosító*. Tanulni kell, mert

így kívánja a párt, az állam, az ötéves terv, a világ. És az ateizmus, az Isten detronizálása, nem jelent szabad életet az egyénnek sem, nem jelenti a „felszabadulást” ismét csak liberális-humanista értelemben. Ellenkezőleg nagy *koncentrációt* a „nagyobb” célokért. Lenin a szexuális kérdésről például ilyeneket mond Clara Zetkinnek: „Én öreg aszkéta vagyok, de azért meg tudom állapítani, hogy bizonyos kommunista körök „új szexualitása” nem más, mint nyárspolgári kiszélesítése a polgári bordélyház-rendszernek. Ennek a mi gondolatainkhoz semmi köze sincsen. Bizonyára ismeri azt a hírhedt teóriát, hogy a kommunista számára a szexualitás nem más, mint az ösztönöknek egyszerű kielégítése. Mint amikor egy *pohár vizet* iszunk. Én a kommunista, a legkisebb szimpátiával sem viseltetem a „pohár víz” teóriával szemben, még ha a „szerelem felszabadítása” című szép vignettát viseli is. Ez különben sem új és nem is kommunista idea. Polgári szülemény s annakidején a „szívek emancipációja” cím alatt prédikálta a polgári szépirodalom. S ez nem más, mint a *hús* felszabadítása. Kritikámmal nem az aszkétikát hirdetem. Egyáltalában nincs szándékomban. A kommunizmus ne hozzon aszkézist, hanem életörömet, életerőt. A fiatalságnak egészséges sportra, tornászásra, úszásra, vándorlásra, a testgyakorlatok minden fajtájára van szüksége. A szellemi élet sokoldalúságára, tanulásra, studiumokra, vizsgálódásra. Ez többet fog adni a fiatalságnak, mint az örökös előadások és viták a szexuális kérdésről és az úgynevezett „kiélés.” Ép test és ép szellem. A fiatalság ne legyen se szerzetes, se Don Juan. De a középúton világért se jusson el a német filiszterig. A forradalomnak *koncentrációra* van szüksége, az erő fokozására. Ezt követeljük az egyéntől és a tömegtől. A proletáriátus egy most felemelkedő osztály. Nincs szüksége mámorra, hogy elkábuljon, vagy hogy stimulálja magát.”

Lenin bizonyára autentikus, még a mindennél okosabb, európai „magyarázók” előtt is. A szovjet messiási hivatást érez, koncentrációt, erőt akar. Új ideált hirdet,

melyet nem Lenin, vagy Sztalin agyalt ki s nem most magyaráztak be a szovjet ideológusok, hanem a sors fejlesztette ki ezt az ideált. Minden csak arra való, hogy *itt a földön* építsen paradicsomot. Erre való a felvilágosítás, a tanulás, az erő, a koncentráció, a lemondás.

A forradalom ideje alatt sok másképp is történt, mint azt Lenin meghirdette. De nemsokára visszafordult a régi kerékvágásba. Trockij kiemelése volt a végső jele a romantikus korszaknak. Ez a zsidó földbirtokos-fiúból lett forradalmár, az örök romantikus összeesküvő típusa s csak addig használhatta a bolsevizmus, amíg *erre a vonalra* volt szüksége. S ez idő alatt történt a félrelépések legnagyobb száma is. Trockij után a konszolidáció jött. Sztalinék felismerték, hogyha messiási célokat akarnak keresztülvinni, akkor magukat kell először megerősíteniök. *Nagy Oroszország* a kulcsa a *világforradalomnak*. Ezért volt és van szükség az öt-éves tervre és a diplomáciai kapcsolatokra. A cél egy. A bolsevizmusnak pedig elasztikus politikája és elasztikus szociális taktikája van.

9700 UJSÁG 69 NYELVEN

Az ötéves terv, (most a második „pjatiletkában” vagyunk), arra szolgál, hogy Oroszországot önellátásra rendezze be. A diplomáciai kapcsolatok pedig arra szolgálnak, hogy pénzt, árut és *bizalmat* szerezzenek. Sokan azt hirdették, hogy az ötéves tervek végén Oroszország ócskavas telepek színhelye lesz. Ezzel ellentétben a számok beszélnek. Az első ötéves tervnek ilyen részlet eredményei vannak: Szén 1913: 29,1 mill. tonna; 1928: 35,8 mill.; 1929: 41,9 mill.; 1930: 48,4 mill.; 1931: 56,7 mill.; 1932: 60 millió tonnán felül. Nafta 1913: 9,2 mill., tonna; 1928: 12,8 mill.; 1929: 11,8 mill.; 1930: 18,9 mill.; 1931: 22,3 mill.; 1932: 21,9 mill.; *lokomotívok*: 1913: 654 drb; 1928: 804; 1929: 700; 1930: 784; 1931: 870; 1932: kilencszázon felül.

Waggonok: 1913: 14,832 drb; 1928: 11,740; 1929: 15,648; 1930: 16,333; 1931: 20,023; 1932: 22 ezren valamivel felül. *Automobil:* 1913: kb. 60 drb; 1928: 879 drb; 1929: 1648; 1930: 8523 drb; 1931: 20501; 1932: 25000. *Mezőgazdasági traktorok:* 1913: egy sem; 1928: 1491; 1929: 4569; 1930: 12,727; 1931: 39,879; 1932: hiányzanak az adatok. *A vasúthálózat hosszúsága* (ezer kilométerekben) 1913: 58,5; 1928: 76,9; 1929: 77,0; 1930: 79,9; 1931: 80,9; 1932: 81,3. Az 1932-ben befejezett ipari építkezések közül meg kell említeni a Dnjepr erőművet, a magnitogorski bányákat, a jaroslawowli golyóscsapágy gyárat, a moszkvai automobilgyárat és a woszkressenski kémiai gyárakat.

A kisebb visszaesésekre vonatkozólag Sztalin 1933 januárjában tartott beszédében kijelentette, hogy azért történtek, mert a mezőgazdaságra és az életviszonyok emelésére is „kellett gondolni.” Az első ötéves terv nem sikerült száz százalékban, de 93,6 %-ban igen. Eddig az ideig 200 ezer kollektív parasztgazdaságot alkottak meg és ötezer állami birtokot alakítottak át. Azóta megkezdették a második ötéves tervet s még emlékezetünkben van a szovjet elnökének és gazdasági népbiztosainak az a beszéde, melyben kijelentették, hogy *nem akarnak bevitelre szorulni*. A második ötéves terv egyes adatai:

A második ötéves terv első kilenc hónapjában a *szénkitermelés* 51,7 millió tonnát tett ki, az előző évi produkciónál 14,6 %-kal több; a *nyersvas* kitermelés 5,12 mill. tonna volt, 13,4 %-kal több mint az előző évben; a *gép-behozatal* ezzel ellentétben 74 millió rubelt tett ki, a múlt év 159 milliójával szemben. Produkciójuk tehát nőtt s nem volt szükségük annyi külföldi árrúra, mint annak előtte. *Naftát* 1 és fél %-kal kevesebbet termeltek ki, mint a múlt évben, 29 ezer *teherautóval* szemben áll a múltévi 14 ezer s az 54 ezer *traktorral* szemben áll a múltévi 32 ezer. A háború előtt Oroszországban 859 napilap jelent meg 2 millió hétszázezer példányszámban. 1928-ban 576 újságjuk volt 8 millió példányszámmal; 1929-re az

újságok száma 955-re nőtt, a példányszám 12 millióra, 1933-ban pedig 9700 újság jelent meg 36 millió példányban 69 nyelven.

Az adatok felsorolását tovább lehetne folytatni. Mindegyikből kitűnik, hogy a szovjetnek eszeágában sincs beállni az európai népek derék koncertjébe s ahol megúnja a cserekereskedelmet (értsd: ahol nincs többé szüksége rá —) nem szállít, vagy nem fizet. A produkció különben még nagyobb lett volna s az előbb említett okokon kívül Sztalin beszédében még azt is felhozta, hogy a fegyverre és hadianyagra kellett sokat költeniök a távol-keleti események miatt.

Sokat hallunk a szovjetben pusztító nagy éhínségről s a rabszolgamunkáról. Ezek a szörnyű adatok mégjobban megerősítik abbéli nézetünket, hogy Oroszország rendületlenül kitart a régi vonal mellett és taktikát is csak azért változtat, hogy célját elérje. A taktika-változtatás alatt két dolgot értünk. Egyrészt a belső politikában bizonyos „szabadságot“. Erre szüksége van, hogy időt nyerjen. A kapitalista szisztémához visszatérni nem fog, és korai az öröm az ilyen „jelenségek“ miatt. Ha a szovjet gazdasági-tanácsa ugyanis belátja, hogy nem folytathatná a kollektív termelést, *az semmit sem változtatna magán a lényegen*. Vissza adhatja az egyéni iniciatívát, de megtartja az állam főhatalmát. Megmarad a szellemi elnyomás s megmarad az orosz *proletariátus* világhivatásában való hit. Vajjon Sztalin megváltozott-e azon beszéde óta, amikor kijelentette, hogy a szocialista termelés bizonyos fajtáján változtatni kell? S vajjon milyen „enyhülést“ jelentett, hogy visszaállították a címeket, a doktori fokozatokat, hogy letértek az ifjúságnak csak politikai neveléséről? Az orosz sajtó ugyanúgy ír, mint azelőtt s a világ bolsevizálására megalkotott szervezetek tovább élnek. Május elsején a szovjet rádióállomásai minden nyelven, így magyarul is (Bokányi Dezső szájából) izgató előadásokat tartottak. Oroszországnak hatalmas

a területe, de vajjon nem jellemző-e, hogy övé a világ legerősebb rádióhálózata, Európa 270 állomással és 4037 kw adóenergiával rendelkezik, ebből *hatvanhét* állomás a szovjeté, 1563 kw adóenergiával. A világ adóenergiájának *egy negyedrésze* a szovjetnél van. Amerika 808 állomással, de csak 1857 kw energiával sugároz a világba, míg Európában a szovjet után, adóenergia s az állomások számának tekintetében egyik állam sem jöhet számításba. Legtöbb állomása a Szovjet után Németországnak van (27) s a legnagyobb energiája Angliának (504 kw) De mit jelent ez a 67 állomáshoz és az 1563 kw energiához képest!

De félrevezetni igyekszenek a külföldet is. Az Intourist, a szovjet utazási irodája, Európa minden nagyobb városában vadászatra, vagy körutazásra hív. Megtaláljuk Bécsben, Berlinben, Párisban, Londonban éppúgy, mint Stockholmban. Ezek természetesen Potemkin-Öroszországot mutatnak be. A kapitalista külföld félrevezetésére szolgálnak a különböző *oroszbarát egyesületek*, az Emberi Jogok Ligája stb. E sorok írója nem vállalkozik arra, hogy az orosz szovjet antikrisztusi arcát bemutassa — csak ismét megemlíti, hogy a szovjetnek nem közbenső jelenségei, kis taktikázásai a fontosak, hanem végcélja: *az evilági ember*.

Aki tehát bízik a szovjetben, rosszban bízik. 1922-ben a génuai konferencián a Vatikán Msgr. Pizzardo által feltételeket terjesztett elő s arra kérte a hatalmakat, hogy csak azok teljesítése esetén vegyék fel a diplomáciai kapcsolatokat a szovjettel. A memorandumban a következők álltak:

a lelkiismeret abszolút szabadsága, úgy orosz, mint külföldi állampolgárok számára,
a vallás gyakorlásának és istentiszteletek tartásának (nyilvános és magán) biztosítása,
vallásfelekezetek és papjaik tulajdonszerzési jogosultsága.

Egyetlen európai hatalom nem terjesztett ilyen feltételeket a szovjet elé. Egyedül az Északamerikai Egyesült Államok tettek eleget bizonyos mértékben

ezeknek. Rooseveltt biztosította az amerikai állampolgárok és papjaik mindennemű vallási ténykedését s az első amerikai templom Moszkvában már fel is épült. Ő kötötte ki azt is, hogy „vallási” indokolással amerikai állampolgároktól — nem tagadhatják meg a beutazási engedélyt.

Az európai hatalmak azon meggondolással mertek szerződéseket kötni a szovjettal, hogy erőszakos cselekményeknek nem volna értelmük s minden bizonynyal enyhítenek az európai krízisen, ha bekapcsolják a világkereskedelembé Európának ezt a nagy területét. Az államok azonban valójában csak saját zsebükre gondoltak s a fentiekkel hallgattatták el lelkiismeretüket. Üzlet kínálkozott, s bűnnek tartották volna, ha nem élnek ezzel az üzleti alkalmammal. Az európai szolidaritás érzete nem merült fel bennük. Pedig annakidején egy jól megszervezett bojkott elvégezte volna hatását. Ma már mindegy — kapcsolatban vannak-e vele vagy sem. Annyian áttörték a frontot, hogy egy kis állam bojkottja nem használna.

A szovjetben bízni annyi, mint összes revolvereinket kiadni egy támadónak, hátha megkönyörül fegyvertelenségünkön s csak kirabol, de nem öl meg.

S hogy meg is tud ölni, arra nem kell egyéb bizonyíték, mint a vörös hadsereg adatai. A szovjet hivatalosan kimutatott hadsereglétszáma *egy millió háromszázezer ember. Tizenháromezer könnyű és tizezer nehéz gépfegyverrel rendelkezik, kettőezeröttszáz könnyű és hétszáz nehéz ágyúval s több mint hatszáz tankkal.* A kimutatásból hiányzik, hány embert tud fegyverbe állítani háború esetén, milyen a hadiflottája s hogy a kémiai gyárakban milyen gázokat készítenek. A szovjet légiflottája is elsőrangú. A Cseljuszkin mentéseinél bebizonyosodott, hogy nem marad el a többi ország mögött. Kémszervezetüket pedig hetenként leplezi le az európai rendőrség. A szovjetkövetésegekről, kereskedelmi küldöttségekről megállapították már, hogy kémirodák s a gazdasági tevékenység leple alatt forradalmi működést fejtenek ki.

Hosszú ideig a kommunista párt nem jelentett egyet az orosz kormánnyal. *Ma a párt és az állam egybeolvadtak.* Semmi sem jellemzőbb erre, minthogy Sztalin a kommunista pártnak csak egyszerű titkára, mégis az ő kezében van az egész hatalom s nem Kalinnánál, aki a szovjetunió elnöke. A *Komintern*, a kommunista internacionálé irányítása innen történik, s bár cylinderben jelennek meg a követségi fogadóestélyeken, a szovjetdiplomáták valamennyien meggyőződéses kommunisták.

VAN-E EURÓPÁBAN BOLSEVISTA VESZÉLY?

Ezekután vessünk egy pillantást arra, vajjon megmenekült-e Európa a kommunista veszélytől? Távol állunk attól a bárgyú propagandától, mely állandóan a „szovjet-veszéllyel” dolgozik s az egész szociális kérdést a *pánik* alapján kezeli. Nem az ember a fontos számára, vagy egy jobb, emberibb szociális rend, hanem a félelem a bolsevistáktól, s csupán ő ellenük kell „összefogni mindenkinek.” Legtöbbször ugyanazok hangoztatják, akik „nemzeti” meggondolásokból szerződéseket kötnek a szovjettal, de ugyanakkor akasztófára küldik a kis kommunistákat. A szovjetveszély elleni küzdelem ezeknek csak arra való, hogy a maguk uralmát és vagyonát megerősítsék.

A bolsevizmus vörös zászlója egyelőre nem lebeg már az európai metropolisok utcáin, de korántsem múlt el a veszély.

Németországban a nemzeti szocializmus mindent ledöntő hulláma először a bolsevizmust söpörte el. Egyrészt megfélemlítette őket, másrészt pedig olyan módszerekkel is dolgozott, melyek a bolsevista lelkialkatnak megfeleltek. Így nem tudni egy időre-e, vagy véglegesen kapcsolta be őket a produktív munkába. A bolsevista veszély Németországban mégis nagy. A két-ségbeesés szélén álló német nép mentőövként kapaszkodott a nemzetszocializmusba. Idézzük emlékezetünkbe

a Hitlerék kormányrajutása előtti hónapokat. Véres tüntetések, a kommunisták növekvő milliói és erősödő szovjetorosz propaganda. Hétmillió kommunista szavazat volt a birodalomban. Ezek az erők nem maradtak volna sokáig tétlenek, hiszen nagyságuknál fogva, már a tehetetlenségi nyomatók is előrelendítette őket. Németországnak a feszültség feloldására volt szüksége s ha nem jön a nemzeti szocialista oldalon, jött volna a kommunista formában, ha bizonyára rövid időre is. Az ország ma egyelőre még a „feloldás” állapotában van, de ha nem következik be produktív munka, ha Németország, csak részben is, nem tudja megoldani belső és külső problémáit (s ez nem függ teljesen a nemzeti szocialista kormánytól), menthetetlenül visszazuhan a letargiába s a bolsevizmusba. A végletek már kiéleződtek s maga az a tény, hogy Németország a nemzeti szocializmusba menekült, mely végletet jelent — visszafelé nem tud haladni. És a fizikai törvények pontosságával kell belehullania ez esetben a vörös tengerbe.

De ha nagy lesz a csalódás, az is megtörténhet, hogy a nemzeti szocializmus bolsevizáló elemei erősödnek meg és nem a nemzetközi, hanem a nemzeti bolsevizmus irányába mélyülnek el. Muckermann írta egy évvel ezelőtt, hogy akik most teli szájjal a bolsevizmus legyőzőinek hirdetik magukat, igen könnyen válhatnak annak előfutáraivá. Az erőszakos módszerek előbb vezethetnek a bolsevizáláshoz, mint a mégoly hatalmas vörös propaganda.

Az angliai kommunista veszélyre jellemzőek a „Month” adatai. Az 1931-es választásoknál huszonegy-millió szavazat közül csak hetvenötezetet kaptak. Csak négy angol szakszervezetben van, egyenként körülbelül száz kommunista tag. A kommunizmus hívei leginkább a munkanélküliek sorából kerülnek ki, az agitáció aránylag kevés pénzzel rendelkezik, a kommunista sajtóorgánus: a Daily Worker tulajdonképpen nem napilap, hanem hírközlő ujság, mely Angliában alig van elterjedve; a kommunisták 36 gyári ujságja hetenként összesen csak 12 ezer példányban jelenik meg. A

kommunista agitátorok kezét leginkább megköti az, hogy ezeket Moszkvából irányítják s függésük megakadályozza őket abban, hogy munkájukkal az angol viszonyokhoz alkalmazkodjanak. S ez az ami az igazán tehetséges angolokat visszatartja a pártba való belépéstől. Hogy az angol kommunista párt nem bír nyugtalanító jelentőséggel, nem akadályozza annak, hogy a legradikálisabb kommunista ideológia éppen az angol intellektuális körökben ne terjedjen el. Különösen Anglia akadémikus ifjúsága látszik e tekintetben veszélyeztetettnek. Az egyetemeken kommunista sejtek vannak, sőt a cambridgei egyetemen van egy *Októberi Club* is, mely az orosz októberi forradalomtól vette nevét s annak dicsőítésével foglalkozik. Több mint háromszáz tagja van. Aberdeenben a hallgatók egyik határozata így szólt: „Megfogadjuk, hogy a szocialista szovjetuniót, a vörös hadsereget és a vörös tengerészetet támogatni fogjuk. Valljuk a szovjetunió öt éves teremtését, mely közeleg a megvalósuláshoz.” A hallgatók számos vita-klubjában, melyek Anglia egyetemi életére olyan jellemzőek és fontosak, az utóbbi időben igen sok baloldali radikális határozatot fogadtak el. A bolsevizmussal sok protestáns szekta is rokonszenvez, nagyrészt tudatlanságból. Essex grófságban például egy lelkes Lenin arcképét és a vörös zászlót függesztette ki egy alkalommal a templomban. Bár az organizált kommunizmus nem jelentékeny, a jövőre való kilátásai éppen nem mondhatók kedvezőtlennek.

A bolsevista veszély természetesen legnagyobb középkelet Európában, a Dunavölgyében és a Balkánon.

A magyar tanácsköztársaság leverése után sem a magyar közélet, sem a környező államok nem tanultak a példából. A környező államok tettek ugyan gyökeres intézkedéseket is és ez csökkentette náluk a bolsevista veszélyt, Magyarországon azonban oly hirtelen keltek életre és jutottak hatalomhoz az ellenforradalmi erők, hogy jó hatásuk úgyszólván *semminek* nevezhető.

A bolsevizmus Magyarországon nem tartott annyi ideig, hogy intő példa lehetett volna. Az ellenforradalom pedig túl hosszú ideig tartott s megelőzte a világ összes többi ellenforradalmait. A mi bolsevizmusunk hirtelen láng volt, az ellenforradalom pedig abba a hibába esett, hogy csak magát a lángot tiporta el vehemens gyorsasággal s nem gondolt a zsarátnokokra. Az elmulasztott szociális intézkedések parazsa most is ott izzik a mélyben. A bolsevista kísérlet nálunk nem is volt igazi szociális forradalom, nem a magyar nép csinálta s nem is kellett neki. A magyarországi bolsevista veszély ma nem az ipari munkásságból, hanem a parasztságból indul ki. *1514 óta Magyarországon valódi szociális forradalom nem volt s most az ehhez hasonló vészes felhők gyülekeznek az égboltozaton.* Az úrgyűlölet, s a mindenkiben való csalódottság könnyen olyan kirobbanáshoz vezethet, melyre nem volt még példa. S abban a percben a bolsevisták oldalán lesz a fiatalság nagy része és a középosztálynak legalább egy harmada. A nemlétező magyar középosztály, gyökértelen nyomorában, egyik legvésebb előhírnöke lehet egy dunavölgyi kommunista kísérletnek. Ma „úri” allűrök izgatják. Görcsös rángatózással akarja tartani a nivót, melyből lecsúszott s ha anyagilag nem tarthatja, legalább látszatban őrizi meg. Így lénye lassan kettéhasad s ez a hasadás legbiztosabb vezető a bolsevizmus felé. Álmaikat megvalósítani nem tudja s kétségbeesett gyűlölettel fordul a „mentsvár” felé.

A Dunavölgyében a nemzeti ellentétek kiélezése is forradalomhoz vezethet. Egyetlen ország sem valósíthatja meg százszázalékosan a *nemzeti* elvet, s előbb-utóbb még erélyesebb rendszabályokra volna szükség a kisebbségek ellen. Ez azonban okvetlenül maga után vonná az anyaországok beavatkozását. A dunavölgyi államokban az egymással való állandó harcok miatt nincs nyugalom s a nyomor is nőttön nő: *minden kirobbanásból tehát csak a bolsevizmus nyerhet.* Erős támasza a kommunizmusnak a *magyar kisebbség*, az utódállamokban. Ők nem részesültek a föld-

reform áldásaiban, másrészt pedig bármily tiszteletre-méltók nemzeti politikusaik, azok még a régi iskolából kerültek ki, s tiszakálmáni elveket képviseltek a friss népi demokráciák közepette. A romániai és csehszlovákiai magyar falvakban a bolsevista propaganda nagyon jó talajra hull.

Ugyanígy áll a helyzet az utódállambeli magyar *fiatalsággal*. A nemzeti politikusok nem tudták maguknak megnyerni a fiatalságot, ellenkezőleg támadásaikkal csak eltávolították őket a nemzettől. Azt hitték, hogyha kiközösítik őket, akkor a radikális fiatalság olyan sorsra jut, mint jutna Magyarországon. (El kellene tűnnie a közéletből.) Jellemző volt ez a gondolkodás az „öreg” politikusokra. A kiátkozott ifjúság azonban megtalálta a maga kereteit és továbbra is dolgozik. Tagja a kommunista pártnak és a közép-európai szovjetről álmodik.

Azokban az országokban, így Franciaországban is, ahol baloldali kormányok voltak uralmon s a kommunista pártok terjeszkedésének nem volt akadálya, csökkent a bolsevista veszély. Bár a marxizmus végső alakja a bolsevizmus, a szociáldemokráciát mégsem szabad és nem is tanácsos egy kalap alá vonni vele, bármily előnyös, demagóg szónoki fogás is kínálkozik ezzel. A szociáldemokrácia igen sok jót is tett, amit ezúttal nem akarunk részletezni. Legnagyobb jelentősége az volt, hogy ahol uralomra jutott s az országot külső veszélyek, külpolitikai problémák nem bántották, miután nem forradalmi párt: megnyugtatta a kedélyeket. Károkat okozott az emberek lelkében, de azáltal, hogy kis vagyongázhhoz juttatta párthíveit, nyárspolgárává változtatta az egész ideológiát. A nyárspolgár pedig mindenre inkább szívesen vállalkozik, csak forradalomra nem.

Az európai bolsevizmus legnagyobb veszélye a *csalódás*. A világháború óta nem sikerült a kedélyeket lecsillapítani. Európa az átmenetek korszakát éli s az ilyen állapotban katasztrófális, ha az elégedetlen szellemek végső menedékét besorozzuk az európai közösségbe. Ha pillanatnyilag csökkentnek is látszik a

bolsevista veszély, mert új jobboldali forradalmak fénye világítja meg az eget, a moszkvai kísérlet európai sikere attól függ, sikerül-e ennek az új európai szellemnek *Európát egységessé is tenni*. Ellenkező esetben a nemzetek nem várakoznak új teóriákra, amikor egy készlet és kipróbáltat kaphatnak.

A NÉPEK HALOTTI TERÍTŐJE

És Európa államai mindent elkövetnek, hogy a Szovjetet erősítsék: mintha maguknak készítenék elő a talajt, mintha valóban elfogadnák a tételt, hogy egykor a harmadik Róma, a nagy orosz anya ölébe hajtsák majd fejüket.

A kérdés eldöntésére először *Chestertont* kell idéznünk, majd a bolsevizmus egy szakértőjét, az osztrák *Kühnelt-Leddihn* Eriket. Chesterton így ír: „Nincs újság, mely ki merte volna mondani a következő két világos tényről, bár ezek olyan jelenségek, melyeket ma hangoztatni nemcsak sürgős, hanem egyenesen *létérdek*. Az első az, hogy a kapitalizmus máris összeomlott, még pedig földcsuszamláshoz hasonlóan. A másik pedig, hogy a kommunizmus az a tájkép, mely a földcsuszamlás után azonnal a szemekbe ötlük. Azaz: hirtelen feltűnő és világos pillanattelvével, mely visszatükröződik azok előtt, akik a földindulás tényén kívül semmiről sem tudtak. Igaz, hogy ez a tájkép *Fata Morgana*, az összeomlás romhalmazának egyfajta visszatükrözése, azonban bizonyos, hogy ez a *legelső kép*, melyre a legtöbb ember tekintete esik, amikor az összeomlás tudatára ébred. Megállapítottuk, hogy a kapitalizmus és kommunizmus oly közel esnek egymáshoz, hogy *egyik a másikat vonzza és követi*. Ha a kapitalizmus a feltett kérdés, a kommunizmus rá a felelet; amennyiben kapitalizmus a probléma, a kommunizmus annak megoldása. A jólét és a szabadság fogalma számára már csak egy remény van és pedig az, hogy ezt a kérdést másképp teszik fel, vagy egyáltalában más kérdést vetnek fel

helyette. Akinek van még egy kis képzelőtehetsége, az láthatja, hogy milyen kényes és ijesztő ez a helyzet.”

Kühnelt-Leddihn Erik Nyugateurópa számára nem tartaná oly veszélyesnek a bolsevizmust. Megállapítja, hogy Nyugat és Keleteurópát szellemi területen *áthidalhatatlan* szakadék választja el egymástól. Magyarországnak például, szerinte, civilizációjában és bizonyos tekintetben kultúrájában is a Nyugathoz tartozik, gondolkodásában azonban *megcáfolhatatlanul keleti*. A magyaroknak éppúgy, mint a többi, kultúra tekintetében igen magas nívón álló finn-ugor és ural-altái népeknek, nincs érzéke a filozófiához és a theológiához. A spekulatív sugár lepattog róluk, jellemvonásaikkal nem fér össze és innen van az, hogy ezeknél a népeknél sehol sem találunk nagy theológusokat és filozófusokat. Hivatkozik arra, hogy Szovjetországból történt hazatérése után Magyarországon *technikai* kérdéseket adtak fel neki a gazdasági viszonyokról, az ügyvédek is a gazdasági helyzet sorsáról érdeklődtek. A bolsevizmus, nézete szerint, pedig elsősorban filozófiai dolog s azt nem lehet mechanikusan felfogni. Jellemzői: 1) a kollektivizmus; ezzel összekötve az egyenlőséghez való akarat (oka: az irigység); 2) a dialektikus marxizmus, a testi dolgok magasabbrendűségének tana; 3) az állam abszolút hatalma. A legfőbb istenek: a tömeg, a gyomor, az állam. Ez az új háromság pótolja az Atyát, Fiút és a Szentlelket s ezért oly elkeseredetten atheisták.

A Nyugat ezzel szemben *szabadságot*, a szellem felsőbbrendűségét, és a világnézeti embert hangoztatja.

Keleteurópa története Kühnelt szerint szakadatlan láncolata a rabszolgaságnak, állami mindenhatóságnak és tömegmozgalmaknak. A Nyugat: Róma árnyékában fekszik, Keleteurópa, Bizánc és Moszkva árnyékában. Róma titka a szabadság, Bizáncé és Moszkváé a terror. A kereszténység nagystilű demokratákat termelt ki: Brüninget, Don Šturzot, Seipelt, Stöckert, Luegert, Marc Sangnieret. Az újkori bolsevizmus fejei mind keletiek: a gruz Stalin-Dsugasvili, a lengyel Centry-Dzerzinsky, a tatár Uljanov-Lenin, a bulgár Rakowskij, az örmény

Karachan, a finn Kuusinnen, a japán Katayma. A G. P. U. legnagyobbbrészt magyarokból, lettekből és kínaiakból áll.

A nyugateurópai bolsevizmus *anonym*, nem az éhezők, hanem a félműveltek mozgalma Kühnelt szerint. Aki okosabb volt, kidobták. A keleteurópai államok ahelyett, hogy az egyetlen orvossággal, a szabadsággal küzdenének a bolsevizmus ellen — *ochranát* és kötelet használnak. Miközben a Nyugat tanult a bolsevizmusból, a Kelet nem tanult. Jogi-mechanikus gondolkodásuk nemcsak Keletet, hanem egész Európát a szakadékba ránthatja. A bolsevizmus egészen más, mint ahogyan a középszerű polgár elképzei. Nyugaton is elképzelhető a bolsevizmus, azonban csak átmenetileg. Nyugaton megbukna az Intellektus, az Egyházak és a szabadságösz-tön rettentő nyomása alatt. Miközben Oroszországban már egy fél emberöltő óta tart a bolsevizmus, Németországban a szociáldemokrácia hosszú ideig lehangolta. A német szociáldemokrácia nemcsak a weimari alkotmányban, hanem a Spartakus lázadás leverésében is megnyilvánult. Nyugat a szabadságot akarja. Legutóbbi példa Irország szabadságküzdeme, mely 1923-ig tartott. Ugyanakkor Oroszországban temetői nyugalom volt. Magyarország másfél évszázadig török iga alatt nyögött, Lengyelország fel volt osztva, Oroszország pedig a mongol kánok és a cárok uralma alatt állott. Ez idő alatt nyugaton az individualizmus kora virágzott, Wilhelm Tell, Andreas Hofer, Georges Washington, Ziska, a hollandok szabadság-küzdeme a spanyolok ellen, állnak az egyik oldalon. Az orosz szabadsághősök pedig: Pugacsov és Sztenjka Rjazin — *rablók*. A bolsevizmus csak Keleteurópa számára veszélyes, mert keleteurópai produktum. S annyiban veszélyes a Nyugatra is, amennyiben a keleteurópai gondolkodás előretör.

Ha valaki nem is ért mindenben egyet ezzel a felfogással, *el kell ismernie Mereskovszkij figyelmeztetését*. „A népek egykor szabadon kiélték magukat nemzeti-ségükben: ma ez lett halotti terítőjük. Az emberiség, vagy belepusztul ebbe a nacionalizmusba, vagy

elrothad. A bolsevikiek nem saját erejükénél fogva erősek, hanem a többiek gyengesége folytán. A bolsevisták tudják, hogy mit akarnak; valamennyien egyet akarnak. *Ti azonban mind mást akartok.* Úgy beszéltek a bolsevizmusról, mint a gyermek a halálról: „Mindenki meghal, csak én maradok élve”.

NEMZETKÖZI IGAZSÁGOSSÁG ?

HALÁLTHOZÓ SZUVERENITÁS.

A Nemzetek Szövetsége bukásáról beszélni már annyira divatos, hogy a tévhiteknek, hiedelmeknek, az imperialista propagandának s a defaitista erőlködésnek olyan szövevénye veszi körül, hogy könnyen megállapíthatjuk: ez a nagy és keresztény eszme, hacsak csodával határos, előre nem látható események meg nem mentik: el is bukott. Ha a Népszövetség elért politikai eredményeit tekintjük, a kép valóban siralmas. De csak az egyik oldalon. A genfi testületnek csak politikai működését szokták meglátni s miután e téren a helyzet valóban csak rosszabbodott, a világ úgy gondolkozik, hogy az intézményeket eredményeik után kell megítélni s a Népszövetséget elmarasztalja.

A Nemzetek Szövetségének két veszedelmes ellensége van. Az egyik az *igazságtalanság*, a másik az államok *szuverenitásába* vetett fanatikus, gőgös és önző hit. A Népszövetség bukásának okainál mind a két összetevővel kellett volna találkozunk.

Hogy megvilágítsuk a Nemzetek Szövetsége és az európai államok együttműködése körüli bonyolult zavart, tisztázzuk magát a problémát. Verdross professzor, az egyik legkiválóbb nemzetközi jogász, a bécsi egyetem tanára a keresztény nyugat újjászervezéséről tartott előadás-sorozatában onnan indul ki, hogy az emberiség fogalma a keresztény felfogás szerint nem a világpolgárok bizonyos összességét jelenti, mint a sztoikusok tanították, hanem az egy szervesen tagolt közösség, melynek gyökerei az isteni világrendbe bocsátkoznak le, s amely világrendnek első gyakorlati megszervezője Nagy Károly volt. Ez isteni világrend előtt hódolt maga a

császár is, amidőn a pápa kezéből elfogadta a koronát, hogy megszervezze Isten országát ezen a földön, melynek ő az első *zarándoka*, alattvalói élén. Halálával felbomlott ez a birodalom, de eszméjét átvették és tovább vitték a német királyok és császárok, akiknek kulturális és politikai hegemoniája biztosította a keresztény nyugat évezredes egységét. A *Respublica Christiana* eszméje, kulturális és politikai értelemben, hosszú időre minden nemzetközi ellentétet kiegyenlített s a felmerült pörökben, Európa valamennyi keresztény fejedelme a Szentszéket tekintette döntőbírónak, amely mindig az egész keresztény közösség békéje és jóléte érdekében döntött a vitás kérdések közepette. Ebből a keresztény gyakorlatból nőtt ki a keresztény nemzetközi jog, amelynek első művelői Viktoria dominikánus páter és Suarez voltak. A harmincéves háborúig vezető hirtakadás azonban, ezt a nagy egységet politikai tekintetben is megsemmisítette. Az osnabrücki konferencia, (1648) már új nemzetközi rendet állapít meg Európában, amelynek egyik legsúlyosabb jogi tévedése volt, hogy a 13. és 14. századokban virágzó keresztény döntőbíróság eszméjét *elejtette*, nyilván abból a célból, hogy a protestantizmusra veszélyes pápaság befolyását megtörje. Ettől kezdve a pápai diplomácia háttérbe került, a nagy politika „első játékosai” mögött, akik azután a „versenyző és rivalizáló” politika nemzetközi gyakorlatát fejlesztették ki. *Európa nem volt többé szervesen összefüggő Egész*, nyugalma egy-két rivalis nagyhatalom egyensúlyától függött. Újabban csak az 1815-ben kötött Szent Szövetség próbálkozott az európai együttműködés elvét újból felszínre hozni, de ez az elv inkább a fegyvereken, mint a lelkiismeret erején nyugodott. Kimondták ugyan, hogy Európa államai egy és ugyanazon keresztény család tagjai *Krisztus királysága* alatt, de ez az újból elismert elv papíroson maradt: a nagyhatalmi versengés továbbra is szította a lappangó ellentéteket. A XIX. században azonban ismét megjelenik a színen a pápai diplomácia; a középkor óta XIII. Leo volt az első pápa, kinek tekintélye az egyház döntő-

bírói szerepét újból sikerrel érvényesíthette, egyelőre csak abban a részletkérdésben, amely Németország és Spanyolország közötti feszültségben jutott kifejezésre, bizonyos gyarmati ügyekre vonatkozólag. Az igazságos béke gondolata értelmében lépett fel XV. Benedek is a háború végén. Sajnos, a nagy békepápa szándékai Európa nagy szerencsétlenségére nem találtak megértésre azoknál a kormányoknál, amelyeknek vezetőit csak a bosszúvágy és a zsákmányolás szenvedélye irányította. XV. Benedek pápa híres békeakciója különösen a német kormány, Michaelis akkori kancellár, ellenkezésén hiúsult meg, aki *választ sem adott a Vatikán jegyzékére*. XIII. Leo pápa pedig fel is szólította a nemzeteket, hogy egy szervezetben egyesüljenek, a nemzetközi problémák megtárgyalására.

Nos, a Genfben egybehívott Népszövetség halvány mása ennek a nagy katolikus gondolatnak. Megalakulásánál közrejátszottak keresztény megfontolások is, azonban legnagyobbbrészt a wilsoni puritanizmus szülötte. Második szülőoka pedig az volt, hogy biztosítsa a nyugalmat az európai győzők számára. Ez a wilsoni puritanista-pacifizmus pedig nem keresztény. Legtávolabb áll tőlünk, hogy a divatos szólamok oldalán fogcsikorgatva ítéljük el a pacifizmust. A kardcsörtetők — s mindenütt van belőlük elég — csak a militarizmus ellentétét látják benne, s egyáltalában elvetnek mindenféle *békés* megoldási lehetőséget. Csak a fegyver s az erő intézheti el a konfliktusokat szerintük. Mi a wilsoni pacifizmussal kapcsolatban egészen másképp gondolunk. Yves de la Brière, híres jezsuita nemzetközi jogász a pacifizmus szót a „*nemzetközi igazságosság*“ kifejezéssel kívánja helyettesíteni, mert ez felel meg a keresztény fogalmaknak. A természetes erkölcstörvény és a kinyilatkoztatás a nemzetközi életre és az államok, nemzetek kapcsolatára is érvényes. *Nincsen kettős morál!* Ami bűn az egyéni életben, bűn a nemzetközi életben is, a természetjog itt is érvényesül. Amint beszélünk szociális igazságosságról, mely a társadalmi békének, a szeretettel együtt, egyedüli alapja, úgy a nemzet-

közi igazságosság a nemzetek egyetemének nyugalma-
ról gondoskodik.

A Népszövetség megalkotásának *körülményei* pedig ellentmondanak ezen alapvető elveknek s ha szervezési okmányában fel is fedezzük a keresztény csirát — a jó hatásokat, a megvalósítás körüli szellem, s a tények, nem érvényesítették teljes mértékben. A puritanista-pacifista gondolat indítója a nyugalom volt, anélkül, hogy meggyőződött volna róla: — joga van-e már Európának a nyugalomra. A győzők többi részének pedig fegyver lett a kezében a Népszövetség, hogy a legyőzöttekkel szemben, (kik kezdetben — nem is voltak tagjai a Népszövetségnek —) a békeszerződések keresztülvitelét biztosítsák. Ezen alapvető hibák mellett a genfi testületnek eredendő téveszméi: szervezeti szét-
hullása, túlzott demokráciája, mely arra vezetett, hogy az európai egyensúlyi játékot most már itt intézzék el a zöldsztálnál s az a tény, hogy sok döntéshez egyhangú határozat kellett, mely keresztül nem vihető s végnélküli tárgyalásokra ad alkalmat. A háborút nem zárta ki a nemzetközi konfliktusok elintézésnek mód-
szereiből, hanem felszólította a tagállamokat, hogy viszályukat először döntő bíraskodás útján, vagy a hágai állandó nemzetközi bíróságnál intézzék el. Feladataul azt tűzte ki, hogy megvédi a nemzeti és vallási kisebbségek jogait is, csökkentti a tagállamok fegyverkezését s gondot fordít minden emberi problémára (Nemzetközi Munkaügyi Hivatal; ópiumkérdés, rabszolgaság megszüntetése, leánykereskedelem, népbetegségek stb.) Az államok szuverenitásukról azonban nem mondtak le.

Miután a nemzetközi együttműködésre irányuló minden kísérlet jó és üdvös — ismét hangsúlyozzuk, — hogy a Népszövetséget is jónak és üdvösnek kell tartanunk, politikai félrelépései, nem keresztény gyakorlati alkalmazása ellenére s annak nem megbuktatására kell törekednünk, hanem keresztény szellemmel való megtöltésére s a zavaró tények kiküszöbölésére.

Katolikus: (tehát *emberi*) kötelességünk ez, különösen ha látjuk, hogy a Népszövetség alaphibái milyen fegyvert adtak azok kezébe, akik esküdt ellenségei a döntőbíráskodás elvének s az egyensúlyi politika, a blokkrendszer mellett tesznek, a nemzeti szuverenitás alapján hitvallást. A Népszövetség 1919. óta politikai téren sorozatosan tévedett, a legsúlyosabb csapást maga a francia politika, a népszövetségi elv leghatározottabb védője mérte rá azzal, hogy a Népszövetség keretén belül nem ismert el más akaratot, csak a magáét. Ezáltal szakadást idézett elő a népszövetségi gondolatban.

A legtöbb bajnak okozója a szuverenitás és a nacionalizmus. — A nemzetek azáltal, hogy beléptek a Népszövetségbe, bizonyos mértékben lemondottak szuverenitásuk *abszolút* értelmezéséről, ha abba nem is egyeztek bele. Egy francia felfogás szerint a szuverenitás jogi függetlenséget jelent minden oldalon. A Népszövetség fennállása óta a tagállamok abszolút szuverenitásáról nem beszélhetünk többé. Valamennyi állam alárendelte magát a döntőbíráskodásnak, a nemzetközi bíróságoknak és a népszövetségi tanácsnak. Az államok külön szuverenitásáról csak az beszélhet, aki ezt az előbbi tényt tagadja. A nemzeti szuverenitáson való „kérődzés” nem jelent mást, mint a nemzeti jólét isenítését.

A Népszövetség birtokon belül lévő urai azonban soha nem akartak hallani arról, hogy egyszer véletlenül a birtokon kívülieknek legyen igazuk s nem egyszer történtek olyan kijelentések, melyekből arra lehetett következtetni, hogy a tanács, vagy a bíróságok egy rájuk nézve kellemetlen döntése esetén azt magukra kötelezőnek el nem fogadják. Legsúlyosabb tény a fegyverkezés ügye volt. A hatalmon belüliek sohasem szereltek le s mindig csak a szembenálló felek fegyverkezésének csökkentését követelték. Ily módon a Nemzetek Szövetsége nem a nemzeti szuverenitások leépítéséhez vezetett, hanem éppen ellenkezőleg, azok *megerősítéséhez*. A birtokon belüliek, kik elegendő hatalommal rendelkeztek, a Népszövetséget csak arra használ-

ták fel, hogy a békét az egyoldalú hatalmi túlsúly alapján tartsák fenn. Ezzel kihangsúlyozták a maguk nemzeti szuverenitását (melynek védelmére szolgált a Népszövetség), másrészt ellentmondtak annak az elvnek, mely a nemzetközi életben egyedül szabályozhatja a viszonyokat — s ez az elv a jog.

JOGBIZONYTALANSÁG **A SZERZŐDÉSEK ELLENÉRE**

Az elmúlt tizenöt év Európában tökéletes jogbizonytalanságot teremtett. Az államok hátafordítottak annak az ideának, melynek értelmében összeültek, s szerződéseiket azzal a célzattal kötötték meg, hogy a jognál erősebb eszközökkel: a fegyverek s a túlsúly hatalmával biztosítsák magukat.

Bár a népszövetségi egyezmény hozzájárul, hogy keretén belül az egyes államok egymással szerződéseket, szövetségeket kössenek, mégis különös, hogy 1919. óta lázas külön-tárgyalások indulnak meg, hogy ezen felül is „védjék” egymást, Locarno, Lausanne, Thoiry, Kellog-paktum, kisantant megegyezés, balkán-paktum, öthatalmi egyezmény, négyhatalmi egyezmény, kilenc-hatalmi egyezmény, a támadó fogalmának meghatározása, garancia szerződések, jegyzőkönyvek, katonai és gazdasági konvenciók, deklarációk, barátsági szerződések, egyeztető szerződések — egész sora a gyönyörűbnél gyönyörűbb leköltéseknek. A nemzetközi jog soha jobban nem virágzott, mint az elmúlt tizenöt év alatt, s mégis soha nagyobb a jogbizonytalanság nem volt, mint most. A Kellog-paktumban, melyet tizenöt állam írt alá és melyhez negyvenhárom állam csatlakozott, valamennyi ünnepélyesen kijelenti, hogy „*elítéli a háborút*”, mint a nemzeti politika eszközét az államok kölcsönös viszonyában; elítéli a háborúhoz való folyamodást a nemzetközi nézeteltérések szabályozásában s kijelenti, hogy a közöttük fennálló konfliktusokat és

nézeteltéréseket sohasem akarja más úton, mint békés eszközökkel megoldani." Ez a szerződés 1929-ben életbe lépett. Óriási jelentőségűnek mondta mindenki s az is volna. Hiszen többet jelent, mint a népszövetségi alapokmány, mely nem zárja ki a háborút. Az aláíró felek és a csatlakozó hatalmak azonban *reservatio mentalissal* éltek, mert nem mondtak le arról az abszolút nemzeti szuverenitásról, melynek leírását fontosabb adtuk.

Ezek az ellentmondások nem vezethettek máshová, mint a népszövetségi elv fölborításához. Németország mondta ki ebben a döntő szót, mely nemcsak úgynevezett asztalracsapás, nemcsak egészséges lázadás a hatalmon belül lévők uralma ellen, hanem a valódi helyzet képe is. A nemzetek nem akarják megkötni magukat s valamennyinek *vágyát* jelképezte a német kivonulás. A blokkrendszer hívei azon az állásponton vannak, hogy szuverenitásukról nem mondanak le, hogy a béke legfőbb biztosítója az erős hadsereg (lásd Mussolinit) s a legelőnyösebb, ha minden állam maga rendezi vitás ügyeit a többiekkel.

„Aki a Népszövetségre panaszlik, ezzel a panaszszal elismeri, hogy a Népszövetségre szükség van.” Ezek a fejtegetések is ilyen értelemben íródnak. A hibákat fölismeri, nem jelenti az embert elpusztítani. A kereszténység ismeri a jóvátételt, a bünbánatot, sőt csakis a kereszténység ismeri. De meg kell ismerni a hibákat s be is vallani azokat. Ezek felsorolása után készséggel el kell ismernünk, hogy a Népszövetség mai alakjában még csak „elemi iskolai” nivón képviseli a gyakorlatban magát az elvet. De veszélyes volna, ha éppen katolikus részről fordítanánk hátat neki. Hiszen máris elmarasztalhatjuk azokat a katolikusokat, akik inkább álltak a kényelmes nemzetszuverenitás gondolata mellé, semmint követték volna a pápák parancsait az emberiség javáért.

A Népszövetségért való küzdelem nemcsak nemzeti és nemzetközi, de szociális kérdés is. A kapitalizmus nemzetközisége az érdekek harcára vezetett s így

a nemzetközi kapitalizmusból nagyon is nemzeti fegyver lett a gyakorlatban, ha területre, befolyásra, nagyobb vevőkörre volt szüksége. A kapitalizmusnak nem érdeke, hogy legyen egy nemzetközi szerv, mely döntő szóval vethet véget bármilyen versengésnek, hiszen ez bénítólag hatna az ő működésére is. A hadiipar internacionáléja pedig ismét növelte a nemzeti öntudatot. Azonkívül: ezt a legveszedelmesebb iparágat az egyes államok nem nyilvánították monopóliumnak s nem helyezték a Népszövetség ellenőrzése alá. Így világos, hogy az emberi rossz természetre számító hadianyagipar, azon igyekezett, hogy az államok biztonság-igényének elvét még jobban alátámassza. Holott a Népszövetség meglétében nem lenne szükség olyan *securitére*, mely egymás ellen akarna megvédeni. Az államok nagyrésze költségvetésének 70 százalékát fordította fegyverkezési célokra s nem kis mértékben ezek a horribilis kiadások is okai annak a nagy nyomorúságnak, melyben a szegény nép tengődik. Az „állam biztonsága” címén, ötőlük veszik el e filléreket s elfelejtik, hogy az állam biztonsága elsősorban polgárainak meglegedettsége. Az angliai Vickers Armstrong, a Focker gyárral és a Hotchkiss konzernnel együtt, az olasz Societa Vickers Terni, a japán Nitsui konzern, a franciaországi Schneider-Creusot, a csehországi Skoda művek, a romániai Skoda művek, a legnagyobb exponensei annak a nemzeti hadiiparnak, melynek *minden országban* van gyára. Az államok megoldatlan problémái, a belső krízisek is visszahatnak a Népszövetség ügyére. A növekvő szegénység, a nyomor bűnbakot keres s nem mer mindig, de legfőképpen nem tud igazságosan ítélni. Nem fordul a saját nemzetének bűnös, vagy rosszhiszemű vezetői ellen, hanem nagyrészt teljes egészében a külföldet teszi felelőssé.

A Nemzetközi konferenciák, együttműködési gyűlések nemcsak politikai, de gazdasági, világnézeti, kulturális és egyéb tereken követik egymást. Ilyenek: az Interparlamentáris Unió, Szellemi Együttműködések

Kongresszusa, hivatások kongresszusa, Olimpiászok stb. Mindez nem zárja ki, hogy a feszültség könnyen kirobbanhat. A Népszövetség nem foglalja magában az egész világot s azok, akik csatlakoztak — (az elmaradókkal együtt) — semmi hajlandóságot sem mutatnak arra, hogy lemondjanak a szuverenitásról. Enélkül pedig a jegyzőkönyvek nem érnek sokat.

A REFORM

Utóbbi időben sokat beszélnek a Népszövetség reformjáról és ezzel kapcsolatban egy nemzetközi hadseregről. Azonban ez is csak az esetben volna megvalósítható, ha a nemzeti hadseregek nem volnának *imperialisták*, amint most kevés kivétellel azok. A Népszövetség reformját inkább abban az irányban keresik, hogy az ne legyen kis és nagy hatalmak játszótere a *többségi demokrácia* címe alatt, hanem az egymással megegyezett nagyhatalmak döntsenek a legtöbb kérdésben. A nemzetközi döntőbírószágok szervezete nem rossz — csak az államoknak kell elfogadniuk és végrehajtaniuk a határozatokat. Amidőn arról szözlöttünk, hogy a Népszövetség s általában a nemzetközi együttműködések legádázabb ellensége: az igazságtalanság és a szuverenitásról alkotott „liberális” felfogás — ez *utóbbi* marasztaltuk el erősebben. Hiszen vannak a Népszövetségnek olyan „ágazatai”, melyek az évek folyamán óriási és áldásos munkát végeztek. A Nemzetközi Munkaügyi Hivatal szinte majdnem teljes egészében jóvátette azt a sok félrelépést, hibát, amit politikai téren a genfi urak elkövettek. Figyelme kiterjedt a munkanélküliségre, a bérek nagyságára, a munkaidőre, a gyermekek és nők munkájára, a vasárnapi munkaszünetre, az éjjeli munkára a bérszerződésekre stb. Igen sok javaslatát az államok nem fogadták el, vagy ha magukévá tették, nem ratifikálták s ha ez is megtörtént, nem léptették életbe. Természetesen, mert kellemetlen lett volna, ha egy Hivatal merészel beleszólni az államok felségjogaiba. „A

keresztény gondolat azonban — írja P. Delos dominikánus nemzetközi jogász — túllát az államok mai határain, mert tudja, hogy a civilizáció mai állapotában, a vámhatárokkal körülvárt állami autarkia, képtelen egészséges szociális miliőt teremteni. Csak a keresztény politika tud olyan organizációkat és nemzetközi rendszert is alkotni, melyben az egyes államok és egyének is megtalálják a maguk jogait és kötelességeit. Ez azonban csak igazságosabb, becsületesebb, szociálisabb be rendezkedésben lehetséges s ezért mindenkinek kötelessége ezért az új rendért dolgozni." Ennek az új rendnek egy kétségtelenül nagyszerű pionirja a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal. S ez természetesen nem kell, a nemzeti szuverenitás apostolainak. Németországnak egyik legelső dolga volt, hogy ebből az organizációból kilépjen. Mindenesetre becsületesebben vallotta be, hogy nem hagyja magát megkötni semmiféle nemzetekfölötti elvtől, mint a többi állam, mely mást *hazudik*.

A Népszövetségnek és az igazságosság elvén felépülő nemzetközi, becsületes együttműködésnek azonban elengedhetetlen feltétele, hogy az ifjúság nacionalista nevelése megszűnjék. A nemzetek békéje nem utópia. „A nemzetek fiatalságát hozzá kell szoktatni — írja egy francia publicista, — hogy a múlt és jövő minden olyan politikai problémáját, mely a népek békéjét veszélyezteti, olyan emelkedett szempontból vizsgálja, mely túl van a nacionalista érdekek körén. Ez a szempont a humanitás, pontosabban: a keresztény eszmény és ezek érzékenységeire kell nevelnünk az ifjúság lelkiismeretét. Ennek a nevelésnek, mely nem racionális kozmopolitassággal, hanem minden nemzet megbecsülésével akarja biztosítani a békét, a középiskola elvégzésével kell megindulnia." Ki kell küszöbölni azonban már az olyan játékokat is, melyek a gyermek lelkében a militarizmus tiszteletét fejlesztik. Az ólomkatonákkal való játék a kezdete a Népszövetség bukásának. A tankönyvekből ki kell hagyni a más nemzetre sértő részeket s a történelem objektív szemléletére kell törekedni. „Az érettségizett fiatalember azután a politika kérdéseit csak a

maga rendezetlen patrióta ösztönén keresztül látja. Ha ebben a korban nem láttatjuk meg vele, hogy *a túlzó nacionalizmus ellentétben van a kereszténységgel*, egész életében úgy látja a másik nemzetet, mint a maga nemzetének ellenfelét. Ebben a nevelésben, ha alaposak akarnánk lenni, természetesen revízió alá kell vennünk sok begyökeresedett tévedést, például a háború „jogát”, a nemzeti szuverenitást, az állam hatáskörét stb. Minél hamarább ismeri fel felelősségének súlyát a katolicizmus ebben az irányban, annál gyorsabban kell megkezdnie az ifjúság nevelését, hogy biztosítsa a békét a világ számára.”

A genfi Népszövetség nem intézte el a százával beadott kisebbségi petíciókat, nem tudta megakadályozni a távolkeleti háború kitörését, délamerikai tagállamai kilépnek, hogy háborúskodhassanak egymással, mások ismét nem ratifikálják az egyezményeket, nem tartják be a szerződéseket, fegyverkeznek s ezt a konferencia nem tudja meggátolni — mégis kell hinnünk e népszövetségi gondolatban. Még akkor is kell hinnünk benne, ha az önzés megszüntetné. — Le kell tennünk mégis egy szál virágot annak a Wilsonnak a sírjára, aki nem keresztény meggondolásból, igazság nélkül akart békét — de keresztény volt alkotásának elvében — öntudatlanul.

A ZSIDÓKÉRDÉS

ECCLESIA JUDAICA

A zsidó probléma megoldási kísérleteiről több kötetnyi munka összeírása után is le kellene mondanunk. Nincs hatalmunkban, hogy végleg eldöntsük a nagy pört, mely nem köztünk és a zsidóság között folyik, hanem melynek másik partnere a magasabb hatalmak. A zsidókérdés nem egyszerű közigazgatási, vagy vallási probléma, nincs megoldva a ghettóval, nem felelet reá a cionizmus és a kisebbségi élet, mert minden megoldásnál kiderül, hogy végeredményében mégis csak mint hal csúszott ki kezünkől a zsidóság; ha megverjük, önérzetes, ha nem verjük, akkor is az, de csodálatosképen ebből a belső gögből kifelé semmi sem látszik, gerinctelenül suhan át egyik korból a másikba s míg más népek vagy megtörnek, vagy meghalnak az idő nyomása alatt, a zsidóság poraiból éledt phönixként kezd új életet.

A zsidókérdés lényege metafizikai, világnézeti. Ki kell emelkednie az orthodox zsidóság kabbalisztikus, talmudi misztikájából (s az atheista zsidót is köti ugyanez az érzés, amelyhez tulajdonképpen semmi köze) s ez a kiemelkedés csak a kereszttség által oldható meg az egyén számára, csak misztikus úton múlik el a régi misztika hatása s ez ellen az igazi misztikus hatás ellen küzd, lázad a zsidóság a szétszórátás óta. A zsidókérdésnek sok részlete között legfontosabb három tagozódása. Mint mondtuk, a kérdés elsősorban világnézeti, metafizikai, úgy a közösség, mint az egyén számára. Ugyanakkor azonban belejátszik ebbe a tagozódásba is a faji probléma, mert a mai tisztán formalisztikus vallás a fajiság hordozója. Második tagozódásában állami és nemzeti

kérdés, de ebbe ismét belejátszik a faji probléma, mert a zsidóságnak „nemzeti élete” faji összetartásában rejlik. S végül egyéni, emberi kérdés is, hiszen mindenki nemcsak egy közösségnek tagja, hanem szabad akarattal, személyiséggel rendelkezik. A zsidóságnak akár itt, akár ott elhelyezkedő egyedeit a problémának ez a része is bántja. Annyira a közösséghez tartoznak, hogy nem is akarják elhinni a zsidóról, hogy egyéni életet élhet. Tragédiájának ez egyik gyökere.

A kérdésnek minden részletét érinteni fogjuk, azonban már itt előre kijelentjük, hogy *a zsidókérdés egész komplexumából a világnézeti részt tartjuk egyedül nagyfontosságúnak*. A földön minden egyéb accidentális, faj, állam, nemzet, társadalom nem örökkévalók — csak egy van, ami túlél minden változást: az ember lelke. Ma is és mindig e körül forgott az élet s a különbség csak annyi, hogy az emberek nagy része, néha későn jön rá erre: — a halál után. A zsidókérdéssel is ebből a magas szempontból foglalkozunk. Van egy zsidó szellem, mely két évezrede ellenfele, sőt ellensége a kereszténységnek, nem érti, nem akarja megérteni, nem fogja megérteni, mert a kereszténység ennek a szellemnek tökéletes antipólusa. A harc a kettő között csak egyfajta módon dönthető el: a zsidóság alázatos megtérésével. Minden egyéb úton való keresgélés zsákutcába vezet. A középkorban, amikor tudták, hogy a lélek körül forog minden s világnézetiileg gondolkoztak, nem is szaladgáltak másfelé. A nemzeti államok kialakulása aztán összekuszálta a problémát, mert olyan értéket tulajdonít a nemzetiségnek, ami nem illeti meg. Miután a nemzeti és nem világnézeti hovatartozás lett az irányadó, a zsidókérdés *bővült*. A világ mai adottságait, ha küzdünk is ellenük, el kell fogadnunk kiinduló pontokul. Világnézeti kérdés a zsidó probléma akkor is, amikor annak faji részéről, állami kihatásairól beszélünk, mert Európa keresztény népei a zsidó elárasztásban a zsidó szellem erejétől félnek. A legtöbb helyen annyira elmérgeződött, hogy elfelejtik a világnézeti rész elsőbbségét s *a nemzet érdekében* hoznak

határozatokat a zsidók ellen. Holott ezzel a zsidóság hatását nem kisebbítik s a forrást nem dugaszolják be.

Az újkori zsidókérdés tárgyalását és megoldását is igen megnehezíti még a fajról alkotott ferde felfogás. „A magyar faj — írja Szekfű Gyula — egy *másodlagos*, nem természettudományi, hanem *történeti* képződmény, de mint ilyen is saját jelleggel és minden mástól megkülönböztető tulajdonságokkal bír. A történeti fajba nem lehet minden előkészület nélkül — név-magyarosítás útján — beleolvadni, a történeti fajiság is határozott jellegű egység, melyet meg kell óvnunk s melynek örökletes jó tulajdonságai fejlesztendők, az ártalmas nemzedékek munkája árán levetendők.” Ilyen történeti képződmény a zsidó faj is, sőt a mai német-ség, tótság: Európa majdnem valamennyi nemzete. Az asszimilációs zsidóság egy rétege kézzel lábbal tiltakozott az ellen, hogy a zsidóság faj, s ezzel megnehezítette a valódi asszimilációt is. Mert nincs semmi akadály a annak, hogy a történeti fajok tagjai egymásba olvadjanak, természetesen, ha megvannak a hozzá szükséges diszpozíciók, amilyenek: a másik faj összetétele ne legyen nagyon különböző a beolvasztó fajhoz, az illető egyed akár újabb vérkeveredés eredménye, akár elsőnek lép be az új fajba, maradék nélkül fogadja el, szívja fel magába az elsőnek tradícióját. Ez természetesen nehéz és csak nemzedékeken keresztül érhető el. Vannak kivételek, akik maguk el tudják végezni ezt az olvasztó munkát, azonban az ő példájuk erősíti meg leginkább a szabályt, mert rajtuk világosan látjuk a felolvadást, amit ők tudatosan végeztek el. Az első feltétele ennek a tökéletes asszimilációnak a zsidó egyed részéről, hogy levesse formalisztikus vallási béklyóit, mert a zsidóságban ez a legnagyobb összetartó erő.

Nézzünk végig Európa országain, hogy helyezkedik el a zsidóság. *Lengyelországban* 27 millió összlakosság-ból 3·5 millió a zsidó: 12·9%, *Oroszországban* 110 millióból 2,725.000: 2·3%, *Romániában* 17,400.000

lakosból 834.000: 4·8⁰/₀, *Németországban* 62 millióból 564.000 zsidó: 0·95⁰/₀, *Magyarországon* 8 millió lakosból 500.000 zsidó: 6·3⁰/₀, *Csehszágban* 13,600.000 lakosból 350.000 zsidó: 2·6⁰/₀, *Angliában* 42,700.000 lakosból 300.000: 0·7⁰/₀, *Ausztriában* 6·5 millióból 300.000: 4·6⁰/₀, *Litvániában* 2 millióból 155.000: 7·8⁰/₀, *Franciaországban* 40 millióból 150.000: 0·36⁰/₀, *Hollandiában* 6,800.000-ből 115.000: 1·7⁰/₀, *Görögországban* 5 millióból 110.000: 2·2⁰/₀, *Lettországban* 1,500.000-ből 100.000: 6·7⁰/₀, *Európai Törökországban* 1,900.000-ből 85.000: 4·5⁰/₀, *Jugoszláviában* 12 millióból 64.000: 0·5⁰/₀, *Belgiumban* 7,500.000-ből 50.000: 0·7⁰/₀, *Bulgáriában* 5,500.000-ből 46.000: 0·8⁰/₀, *Olaszországban* 39 millióból 45.000: 0·1⁰/₀, *Svájcban* 3,900.000-ből 21.000: 0·5⁰/₀, *Svédországban* 6 millióból 6.500: 0·1⁰/₀, *Dániában* 3·5 millióból 6.000: 0·2⁰/₀, *Észtországban* 1,100.000-ből 5.000: 0·5⁰/₀, *Danzingban* 384.000-ből 4.000: 1⁰/₀, *Spanyolországban* 21 millióból 4.000: 0·02⁰/₀, *Finnországban* 3·5 millióból 1.600: 0·05⁰/₀, *Norvégiában* 1.500: 0·06⁰/₀, *Gibraltárban* 20.000-ből 1.300: 6·3⁰/₀, *Portugáliában* 6 millióból 2.000: 0·03⁰/₀, *Maltában* 200.000-ből 35: 0·02⁰/₀.

Európa nagyobb városainak zsidó lakossága a következőkép alakul: *Varsóban* 322.000 zsidó él, 32·5⁰/₀, *Budapestben* 212.000: 22·8⁰/₀, *Bécsben* 202.000: 10·8⁰/₀, *Londonban* 175.000: 2·3⁰/₀, *Berlinben* 172.000: 4·3⁰/₀, *Lodzban* 156.000: 34·5⁰/₀, *Odesszában* 190.000: 44·4⁰/₀, *Kiewben* 128.000: 32⁰/₀, *Moszkvában* 110.000: 5·5⁰/₀, *Párisban* 100.000: 3·5⁰/₀, *Leningradban* 84.000: 5·3⁰/₀, *Kisenevben* 80.000: 60·2⁰/₀, *Lembergben* 77.000: 35⁰/₀, *Stambulban* 70.000: 3·9⁰/₀, *Amsterdamban* 67.000: 10·4⁰/₀, *Szalonikiben* 60.000: 22·8⁰/₀, *Vilnában* 56.000: 43·2⁰/₀, *Bukarestben* 50.000: 14·3⁰/₀, *Krakóban* 45.000: 24·6⁰/₀, *Rigában* 39.000: 11·7⁰/₀, *Prágában* 31.000: 4·7⁰/₀, *Majnafrankfurtban* 29.000: 6·3⁰/₀, *Antwerpenben* 25.000: 6·1⁰/₀, *Kövnóban* 24.000: 27⁰/₀, *Brüsszelben* 20.000: 2·6⁰/₀, *Szófiában* 17.000: 11⁰/₀, *Lipcseben* 12.000: 1·9⁰/₀, *Kopenhágában* 6.000: 2·3⁰/₀, *Zürichben*

5.200: 2⁰/₀, *Belgrádban* 5.000: 4·4⁰/₀, *Triesztben* 4.000: 1·7⁰/₀, *Oslóban* 1.500: 0·6⁰/₀.

Az az antiszemita hullám, amely ma egész Európát végigjárja, nem sorozható be a mindig meglevő és örökké megmaradó zsidógyűlölet, zsidókérdés rubrikáiba. A jeruzsálemi szétszórás óta ez a probléma mindig fennáll, naivnak, korlátoznak kell mondanunk úgy a zsidó, mint a másik oldalon azokat, akik tagadják ennek létezését. Még a középkorban is megvolt a probléma, pedig akkor világnézetekben gondolkoztak az emberek és a zsidóság szigorúan magabazárt nép volt. De elkülönülő felfogása, tragikus beállítottsága, groteszk viselkedése nem maradhatott hatás nélkül azokra, akik között letelepedett. Az újkori zsidóság problémája az asszimiláció és az emancipáció óta akút. Kinyíltak a ghe ttó kapui és egy más fejlődési menetű, más dinamikájú közösség kért helyet az európai koncertben. A liberalizmus, amely nem volt tekintettel a tradícióra és az emberiség irott és iratlan törvényeire, fej nélkül hitt a szabadságban és ezzel legtöbb kárt okozta magának a zsidóságnak is.

Az évszázadok óta megtelepedett, az országok szokásaihoz alkalmazkodó, azok lelkiségét többé-kevésbé elsajátító zsidósághoz egy új hullám csapott be a keleti rezervoárból s ezt a friss, gyökértelen, a hazai zsidóságokkal sokszor még vérségi kapcsolatban sem levő tömeget, egy kalap alá vették a már félig asszimiláltakkal. A galíciai zsidó, akin rajta volt még a keleti szenny, aki behúzott vállakkal menekült a kancsuka elöl s akinek a zsidó vallás parancsain kívül, még külön furcsa erkölcsi törvényei voltak, ez a kultúrátlan, civilizálatlan, a kínai kulinál nem értékesebb horda, egyenrangú lett azokkal a zsidó családokkal, akik liberalizmus nélkül is az asszimiláció határán állottak. Az európai zsidóság sok képviselője látja ma már, hogy neki kellett volna leginkább tiltakozni e siserahad beözönlése ellen. Ám ellenkezőleg történt — szolidaritást

vállaltak ezzel az internálótáborba való tömeggel, fedezték útjukat, elősegítették mindenhová való behatolásukat s együtt örültek a „felszabadulásnak”, melynek előnyeit aztán, a rég megtelepedett zsidóság rovására is, csak ez a csöcselék használta ki.

Zsidó részről ma már csak azok tagadják le a problémát, akik még mindig a „felszabadulás” első örömeit élvezik, akik díszmagyaros, fringiás zsidó őseik képeialattélérzékenyülve verik mellüket, hogy magyarabban a magyaroknál, amellet azonban szigorúan betartják magának a zsidó közösségnek le nem írott szabályait. Van zsidókérdés mindenütt, ahol ez a különös faj nagyobb tömegben foglal helyet a „vendéglátó” népek életében, mint amennyi megilletné, és van zsidókérdés, mert a liberalizmus virágbaborulásával kifejlődött egy külön ferde „ecclesia judaica”, ahogy zseniálisan fejezte ki egy német író. Szegezzük le e helyen most még azt is, hogy ennek a problémának kollektív, világnézeti, faji részén kívül, mint mondtuk, van egy egyéni oldala is. A kollektív kérdés megoldásánál is kötelez bennünket a keresztény szeretet, a valódi krisztusi humanizmus, hogy az egyéni szempontokat is figyelembe vegyük és ne úgy kezeljük a zsidókérdést, mintha a zsidók nem olyan emberek volnának, mint mi. A problémának nem fáj, ha szétboncolják, a gyakorlat ott kezdődik, amikor rájövünk, hogy a „probléma” élő, vérző és ugyanolyan lélekkel rendelkező emberekből áll, mint mi vagyunk. Gyűlölettel a kérdéshez hozzá sem lehet nyúlni s az ilyen emberrel szóba sem kell állni. Keresztény oldalon könnyen esnek a gyűlölet hibájába, zsidó oldalon pedig a gőgös, meghajolni nem akaró elfogultságba.

Az újabkori európai zsidókérdés kétségkívül azért jutott el a mostani akút forrongásig, mert a zsidóság hallatlan befolyáshoz jutott. Az emancipált zsidóságnak, a keleti siserahaddal együtt — mondja Czermak Imre osztrák keresztényszocialista vezér „Ordnung in der

Judenfrage" című könyvében, — sikerült kétségtelen ügyességgel és nagy merészséggel a keresztény világba behatolnia és annak hatásait a környező világra felismerve, egyéni felfogásának megfelelően átrendeznie. A természetes keresztény és tradicionális népi élet megszűnésével a nemzetek mindinkább eltértek a keresztény népközösségek ősi törvényeitől. Miközben Európa nemzetei életbevágóan fontos feladatokról és kötelességekről megfeledkeztek, *a zsidóság jelentkezett a nyomor, az állami, szociális és erkölcsi fordulatok áldozatainak ügyvédjeül.* Bizonyos mértékig olyan szerep teljesítését vette át, amelyre a kereszténység volt hivatott és ebből a zsidóság által befolyásolt liberalizmusból származtak a különböző emberiség-boldogító izmusok, mint a humanizmus, pacifizmus. De mindezek csak szurrogátumok maradtak, merevek, léleknélküliek és anorgánikusak. Megrázó erővel írja Kühnelt Leddihn Erik, hogy a zsidóság és kereszténység felcserélték a szerepeket. Miközben a zsidóság a szegények, a háború áldozatainak, a halálraítélteknek védőjeül *tolta fel magát, a kereszténység az ótestamentumi úton ment végig.* Egyúj, zsidó-kereszténységkeletkezett a CorpusMysticum-on kívül, egy Ecclesia Christiana, Krisztus nélkül, egy egyház hatalmas szerzetesrendekkel, hol a szocialisták voltak a franciskánusok, a humanisták a bencések, a liberálisok a világi papok és a szabadkőművesek a jezsuiták. Valóban Szent Ágoston szavai érvényesek erre a nemkeresztény kereszténységre: „Multi, qui foris videntur, intus sunt, et multi, qui intus videntur, foris sunt.” (Sokan, akikről úgylátszik, hogy kint állanak, bévül vannak; és sokan, akikről úgylátszik, hogy bévül vannak, kívül állanak.)

A pacifizmus azonban még nem az ellenség szeretete, a humanizmus nem a felebarát szeretete, a liberalizmus nem a tolerancia és az internacionalizmus nem a faji kérdés megoldása. Ebben a démoni „kereszténnyé válásában” rejlik az asszimilációs zsidóság egész tragédiája. Félideákat prédikáltak s ezért van az, hogy ha valaki Keleteurópában a háborúk, az

osztályellentétek, a faji mitosz ellen beszél, azt lezsidózzák. Egy szörnyű ellenzéki beállítottsága miatt Európa sok helyén a kereszténység ótestamentomi módon elzsidósodott és igen sokszor hallatszik a keresztények soraiból a kiáltás: feszítsd meg Őt. Az asszimilációs tömeg-zsidóság, behatolva a keresztény eszmevilágba, mechanikusan fogta fel azokat és megalkotta a fantasztikus keresztény egyházat: Krisztus nélkül. *Felelősség terhel azonban bennünket is.* Kezdetől fogva keveset foglalkoztunk a zsidósággal, először bezártuk őket a ghettóba és közigazgatásilag egyelőre elintéztük a zsidót. Igaz, hogy világnézetekben gondolkoztunk és még senkinek sem jutott volna eszébe, hogy egy megtért zsidónak származását felhánytorgassa. Később a faji előítéletek meggátoltak bennünket abban, hogy térítésükkel komolyan foglalkozzunk. Pedig ez ugyanolyan hiba volt, mint ahogy hiányzott a munkáskérdés megoldására a szociális lelkiismeret. Az Ecclesia Judaica azonban nem egészen úgy keletkezett, hogy a zsidóság szorított bennünket ghettóba, odamentünk szívesen magunktól is. Kereszténységünk, merőben külsőséges, sallang és cifra-ság kereszténység lett, a szertartások lélek és értelem nélküliekké váltak és Krisztus teste mindennap átváltozott a miséző pap kezei alatt, de üres vallás, religio depopulata volt a háta mögött. A szabad akaratot szinte kikapcsoltuk a számításból s nem mozdultunk meg, hogy Krisztus parancsait teljesítsük. Egy pillantást kell vetni mult évszázadvégi és századelejei egyes szerzetesrendekre, „jólélő”, világias papokat és buddhista módon imamormoló nénikéket találunk. Kell e súlyosabb példa, hogy XIII. Leo nagyszerű kinyilatkoztatását semmibe se vettük. Formalisztikus, látszat-vallásosakká váltunk s engedtük, hogy mások vegyék át a mi szerepünket. Amikor pedig ráébredtünk, hogy milyen sikerük van nekik a mi tanításunkból, a Jézus tanításából elfajzott, de annak bélyegét mégis viselő elvekkkel, gögös dühvel haragudni kezdtünk ezekre az ígéhirdetőkre, ahelyett, hogy hozzáfogtunk volna azonnal a *pozitív* munkához. Antiszemitizmusunk és antimarxizmusunk negatív, taga-

dásban merült ki, de hosszú ideig nem nyilatkoztunk, mit is akarunk.

A FÖLÉNYESSÉG VÉGE

Mindenre megjött azonban a reakció. A liberalizmussal együtt megingott a kapitalizmus is és kikezdte a zsidóságot minden vonalon. Az már tagadhatatlan, hogy ők helyezkedtek el legtöbb helyen a kapitalizmus vezéri pozícióiban. Ha nem is ők csinálták a kapitalizmust, szükségük volt kezdettől fogva arra, hogy pénzük hatalmával egyensúlyozzák ki lenézetségüket, a pénz erejével kényszerítsék térdre, még az asszimiláció korszakában is a faji előítéletek miatt őket gyűlölő hatalmasokat és nem mese a zsidó világ-hatalom felhánytorgatása. Ennek letagadásával a becsületes zsidóság okoz magának legtöbb kárt. Természetes folyamat volt ez az előbb említett egyensúlyi törvény miatt. Itt aztán érvényesült az örök szabály is és a zsidó tragédia, hogy ha baj van, őket okolják leginkább. Ezt is el kell ismernünk; nem első eset, hogy nagy világ bajok kitörésekor a zsidóságot szedték elő mint „Prügelknabet”. Közbejött az is, hogy büntetést kaptak felsőbbrendűségükről hirdetett tanaikra. Disraeli mondotta: „A zsidót nem lehet felszívni, lehetetlen, hogy egy ilyen fölényes fajtát, egy alacsonyabbrendű magába olvasszon.” Logikus felelet volt erre például az, ami Németországban történt. Egy másik faj vindikálja most magának a felsőbbrendűség jogát, és nemcsak kiűzi, hanem le is nézi a zsidót. Az Angriff egyik 1934. májusi számában írta egy nemzeti szocialista vezér: „Ha egy zsidóval találálkozol, tégy úgy, mintha nem vennéd észre. Majd ha megszólít, mérjed tetőtől talpig végig. Ha ez sem elegendő, szólj így hozzá: Uram, itt valami tévedésnek kell lennie. Önnek már régen ki kellett volna vándorolnia.” Ez a kis jelenet teóriák, kötetek ismertetésénél jellemzőbb. A zsidóság belső nagy gőgjére jött válaszul, ez a szinte megérdemelt reakció.

A zsidókérdés legakutabb ott szokott lenni, ahol túlságosan nagy befolyásra tesznek szert a vendéglátó népekkel szemben. Antiszemitaizmus végeredményben Európa valamennyi országában mindig volt és van is, nemcsak a faji előítélet miatt, tehát aljas indokból, hanem megmagyarázható szempontokból. Így leginkább Középeurópában. A keleti zsidóság állandó rezervoárja a nyugati szétszórásnak, itt éli legelzártabb, legkülönbözőbb életét, de érdekes, hogy a lengyel zsidóság nem okoz annyi gondot Lengyelországnak, mint a német, annak ellenére, hogy a százalékarányában igen nagy különbség van. Ennek az az oka, hogy az orosz üldözések korában fokozatosan visszaszorultak, ma inkább a kisiparban és a kiskereskedelemben helyezkednek el, zárt egységük ellenére nem tűnnek annyira fel s azon az úton vannak, hogy teljes kisebbségi életet éljenek. Öntudatosításuk folyik. A szovjetben, az államfordulat után, a forradalmi időkben, kezdetben, a zsidó intellektuálisak voltak uralmon. Ez egyelőre megakadályozta a kérdésnek „szovjetszerű” rendezését. A fejlődés fokát a legújabb eredmények mutatják. Az orosz kormány autonóm zsidó szovjetet alakított a különböző kis, nemzetiségi szovjetállamok mintájára. Csehszlovákiában és Romániában elismerik a zsidó kisebbséget, de az „autonómia” megalkotásának módja még egészen primitív és a kisebbségi élet a zsidóság számára néha több előnyt juttat mintha vallásként kezelnék őket. Mindezek az államok arra törekedtek, hogy észrevétlenül csökkentsék a zsidóság befolyását s így kikerüljék a probléma nagyobb feltevését. Vezetőik többször nyilatkoznak, melyben csodálatuknak adnak kifejezést a zsidóság nagysága felett, közben azonban kínosan vigyáznak arra, hogy sem az állami hivatalokban, sem egyebütt, még az arányszámnak megfelelően se helyezkedhesse nek el zsidók.

A német zsidóság minden kétséget kizáróan nagyobb mértékben vett részt a német életben, mint amennyire

jogosítva volt. De a német antiszemitizmus nem mai keletű. Egy olyan öntudatos és kialakult történeti faj, mint a németiség, nem tudta túrni egy másik ugyanolyan egységes fajnak vele való életét. Nemcsak a zsidóság túlhatalmát mutatja a világháború utáni nagyobb számú elhelyezkedettség, hanem a németiség gyenge mivoltát is, amely preventív eszközökhöz nem ért és csak brutálisan oldja meg a kérdést. 0.95 %-nyi zsidóság ügye a 62 milliós tömegben megoldható lett volna. Állapítsuk azonban meg objektíven, hogy különösen az Ecclesia Judaica mindenhova benyomult a világháború után. A legszörnyűbb az volt, hogy teljesen kezébe fogta a német szellemi életet, maga alá gyűrte a sajtót, irodalmat, színházat s csak egy pillantást kell vetni a weimari Németország statisztikai füzetibe, hogy lássuk: ez a hihetetlen aránytalanság, egy nép mellére való rátelepedés, mennyire tarthatatlan. A német problémákat hallatlanul megerősödött sajtójukon keresztül nem német, hanem *félnémet* állásponton keresztül látták és saját érdekeiket összetévesztették a németekével. Berlin a nemzetközi csavargók tanyája lett, mert csavargóknak kell neveznünk azokat, akik csak az érvényesülés, a pénz, a siker országútjait járják és nem köti őket semmiféle gyökér. Elismerjük, hogy a propagandának is része volt a zsidókérdés kiéleződésében, a Prügelknabe esete is szerepelt, nem állítjuk, hogy a német zsidóság volt hibás mindenestől, hiszen éppen ott akadt egy Mendelssohn, sőt egy Rathenau is, akikről nem lehet letagadni, hogy német hazafiak voltak. Itt is látszik, hogy a problémát a liberalizmus érlelte meg, amely kinyitotta a ghetto kapuit anélkül, hogy a kérdést előre rendezte volna. A német zsidóság ügye akkor veszélyesedett el, amikor a keleti zsidók visszaözoñlése megkezdődött. A mai megoldási kísérletekben van becsületes szándék is, azonban a megoldásnak közelébe sem kerülnek. A németiség a maga határtalan nacionalizmusában nem törődik az általános emberi érdekekkel s a világnézeti vonallal, hanem azt állítja, hogy ki kell operálnia magából a

zsidó testet, sőt voltak olyan hangok is, akik a meggyőződésből kereszténnyé lett, de még nem asszimilált zsidóknak azt ajánlották, hogy vándoroljanak Palesztinába és térítsenek „faj”-sorsosaik között. A német „megoldás” elveti a legkisebb asszimiláció lehetőségét is, és pogány módon tagadja azt, hogy a meggyőződésből kereszténnyé vált zsidó elvesztve fajiságának legmeghatározóbb jelét, bele tud illeszkedni a keresztény népközösségbe és németté is tud válni. A német zsidóság ma még a ziláltság állapotában van, mert emberi jogaiban is megbántották és nem élhet állampolgárságával. Lehetetlen állapot, hogy egy állam lakosai, ha egyszer az állam befogadta őket, ne élhessenek teljes jogaikkal.

FRANCIAORSZÁGBAN IS

A francia és angol „zsidókérdés”, ha ugyan volt, nem olyan akút, hiszen Angliában csak 0.7 %, Franciaországban 0.36 % a zsidóság arányszáma. Ugyanaz érvényesült itt is, mint Európa többi, kisnyugatiállamaiban, ahol a zsidóság nem tudott nagy befolyásra szert tenni. Egy bizonyos szelíd nyomás észlelhető, a zsidóság elkülönülve él, nem nagyon fogadják be, állami hivatalokba nem nagyon juthat, de fennáll a lehetősége a tökéletes asszimilációnak, amint Gambetta vagy Disraeli példája mutatja. Zsidó probléma azért itt is van, mert a kapitalizmuson keresztül érvényesül hatásuk, és a nyugati szabadkőművességen át. A nagyvárosokban ugyanazt a gyökértelen kultúrát terjesztették el, mint Középeurópában és Németországban. Különös veszélynek van kitéve ezuttal Franciaország, amely visszakapta a középkorban kitűzött zsidó tömegeit. A német emigráns had nem vonult mind Palesztinába, vagy keletre, hanem hozzászokva a nyugati életformákhoz, Párisban, Ámszterdamban, Brüsszelben és Londonban, Kopenhágában, Stockholmban keres menedéket. Nagy előszeretettel vetették magukat Párisra, gondolva, hogy a franciák-

nak is „jól esik majd“, ha segítik őket és közösen indítanak büntető akciót a hitleri Harmadik Birodalom ellen. A francia nép egészséges ösztönével azonban megérezte a veszélyt. Amíg az emigránsoknak pénzük van, szívesen látja őket, de állást nem ad, elhelyezkedést nem biztosít, s már az együttélés első felévében megindultak a támadások e csavargó had ellen, akiknek kisöprúzése Németországból zsidó szempontból sem volt káros. Felburjánzottak a Berlinből régismert lapok, nemcsak németül, hanem franciául is és növelték Páris rosszhírét. A párisi nem „erkölcstelen“, nem a párisi töltötte meg a mulatókat és vannak párisiak, akik életükben sohasem jártak a Montparnasse híres és hirhedt lebujaiban. Ugyanakkor a német emigránsok uszítani keztek a franciákat a németek ellen. Beleszóltak könyvkiadásba, filmgyártásba, ellepték Páris utcáit s viselkedésükkel kihívták az ellenszenvet maguk ellen. „Hogy egy zsidó szabadkőműves-e vagy más, az nem számít. Mindenesetre felvonulunk ellenük, ha az internacionálé szelleme megtámadja országunkat. Akárhonnan is jöjjön a zsidó, amint veszélyezteti Franciaországot: ellenségünké válik, nem mint zsidó, hanem mint *Franciaország* ellensége. Az Emberi Jogok Ligájának elnöke, Victor Basch magyar-zsidó, alelnöke Emil Kahn, zsidó, titkára Roger Picard, zsidó és így tovább, és így tovább. Ezek a mi mestereink! Franciaország ki van szolgáltatva az állatoknak.“ Így ír az egyik jobboldali francia lap. „Franciaország kinyitotta határait, írja egy másik — a zsidó áradat előtt. Ezt a népséget azért ajánlják nekünk, mert állítólag a francia-német gondolat mellett való kitartó hűségnek lenne áldozata. Valóban pedig nem csinálnak mást, mint fajunk és országunk tradícióit rombolják. Az ébredő Németország kihajtotta őket, mert átlátta gaz játékukat. Most Franciaországban akarják folytatni piszkos üzleteiket. Meg kell nézni lapjaikat, amelyeket Párisba való érkezésük után félig francia, félig német nyelven adnak ki, íme máris megkezdték a hizelgést, a hazudozást. Tegnap érkeztek hozzánk ezek a tömegek és holnap,

holnapután megérjük, hogy elveszik a franciák kenyerét. Ahelyett, hogy csendesen eltűnnének ezek a telhetetlen és cinikus bevándorlók, támadásra fegyverkeznek. Nem is várják meg, míg koffereiket kipakolják, máris sértegetnek. Határtalan antihitlerista propagandának szentelik magukat, amelyhez míg odahaza voltak, ahol ez a propaganda veszéllyel járt, hiányzott a bátorságuk. Miközben köpnek Franciaországban is a nemzeti szellemre, nem felejtik el, hogy lapocskájukban pénztárcájukra ne gondoljanak. Felhívást bocsátanak ki: „Hoteltulajdonosok, vendéglősök, orvosok, ügyvédek, iparosok figyeljete, már sok tízezer emigráns él Franciaországban. És mi vagyunk ennek az emigrációnak az organuma. Egyedülálló alkalom nyílik, hogy új vevőket szerezzetek. Hirdessetek lapunkban.” Mi pedig határozottak vagyunk, végzi a francia lap, hogy ennek az áradatnak megállításában nem lankadunk és nem végzünk félmunkát. „*Franciaország a franciáké.*”

GALICIAIAK MAGYARORSZÁGON

Igy okoz mérhetetlen károkat továbbra is a zsidóságnak az a *galíciai* tömeg, mely jobban gyűlöli a kereszténységet és a másfajtajút, mint ahogy a legvéresebb szájú antiszemita gyűlöli a zsidóságot.

A magyarországi zsidóság hallatlan előretörésének, ha sürgős változtatás nem történik, a németországihoz hasonló súlyos vége lesz. Ezt a kérdést számtalanszor megvilágították s csak annyit szeretnénk hozzáfűzni, hogy a legnagyobb veszély a magyarságra nézve a középosztály elzsidósodása. A keletről beszivárgó friss elemek akkor jöttek, amikor egy magyar polgári osztály volt kialakulóban. A zsidóság a kapillaritás törvényeinél fogva felfelé szívódott, azaz felfelé törekedett és így egymaga lepte el azokat a pozíciókat, a bank, kereskedelmi, ipari és szellemi világot, ahova a magyarokból is kellett volna jutni. A magyar gentry és a paraszt-osztály amellet pedig irtózott a pénzzel

való foglalkozástól, azt lealacsonyítónak tartotta s így közvetve hozzájárult a zsidóság előretöréséhez. Magyar viszonylatban is meglátszik, hogy milyen szörnyű hatása volt a liberalizmusnak. A most bevándorolt galiciait ugyanúgy kezelték, mint az évszázadok óta itt lakó családok tagját. A zsidóság nem tiltakozott ellene. Legérdekesebb példája a tiszaezlári pör ennek. Bary József emlékirataiból, egy objektív és becsületes ember őszinteségével derül ki, hogy a vérvád még el sem hangzott, a magyar zsidóság legnagyobb része máris különös szolidaritásból a vádlottak mellé állott. Ettől az időtől kezdve az azonosításon nem lehetett változtatni.

Ma az a helyzet, hogy Magyarországnak nincs középosztálya és a meglévő kevés is annak a veszélynek van kitéve, hogy *szellemileg*, világnézetileg elzsidósodik. A zsidóság nagy számát sem lelkiileg, sem fajilag felszívni nem tudja és ha érvényesülni akar, még mindig neki kell alkalmazkodnia a zsidósághoz. A szelíd nyomás, a numerus clausus és más téren már érvényesül, azonban a sajtó még mindig az ő kezükben van. Nagy felelősség nyugszik azokon, akik az ilyen objektív kifogások miatt sértődöttséget ébresztenek a magyar zsidóság jobbik részében. Áll ez első sorban vezetőikre. Nem először hangsúlyozzuk, hogy ennek a kérdésnek *emberi oldala nem kevésbé fontos*, mint a többi. Tudjuk azt is, hogy senki sem tehet róla, minek születik. De minden keresztény nemzet, minden nép, egy az Istentől kapott adottsága és a magyarság bűnt követne el, ha nem akarna ezeken az állapotokon javítani. Nem a zsidó egyének ellen szólnak ezek a sorok, hanem a tulzó zsidó faji szellem, az ecclesia judaica kihatása ellen, amit a keresztényeknek kötelességük megakadályozni.

Az utóbbi időben a magyar zsidókérdés megoldása vak vágányokra kezd futni. Az egyik oldalon a német példára *félművelt „zsidózás“* kezdődik el, emberi érzésében sértik meg a zsidót, lealázzák. Ilyennek kell mondanunk a műegyetemi ghetto-pad „törvényt“, az egyetemi verekedéseket, amelyek nem méltók nem egy

keresztényhez, de egy emberhez sem, a másik oldalon azonban éppen keresztények nem mernek hozzányulni a probléma boncolásához és nagy tisztelettel viseltetnek a zsidó nagytőke iránt. Összekuszálta a helyzetet, hogy a magyar közéletben a német események óta külpolitikai kérdést is csak ebből a szempontból ítélnék meg és aki kifogásolni meri a németeket, annak melléhez revolvert szegeznek és zsidóbarátsággal vádolják, a zsidó származás hánytorgatásával bolygatják. Ez az idegesség a kérdés üszkösödését jelenti már. Ha egy társadalom ilyen érzékeny, ha a mélyben ilyen ferde ösztönök lappanganak, ha egy társadalom világos látása elhomályosul és csak abból a szempontból lát valóban világotrengető külpolitikai, vallási, európai problémákat, vajjon hogyan viszonylanak ezek a problémák a zsidókérdéshez, akkorkétségbe kelleszünk a fertőzésen. A magyar közönség inficiálódott a galíciai lapok szellemétől és az egyik rész fél véleményt nyilvánítani, mert attól tart, hogy megsérti őket, a másik pedig nem hisz el semmi hírt, mert fél, hogy zsidószemüvegen át látja őket. Magyarországon azonban a zsidókérdés sohasem juthat el a némettel egyforma megoldásig. Csak *hasonló* erejű lehet a *kirobbanás*. Mi jobban érezzük a fajkeveredést és toleránsabbak is vagyunk. Nem is volna másra szükség, mint becsületes konferencia ülésre. Ettől azonban mindenki húzódik. Nagy antiszemiták, akik magántársaságban minden mondatban használják a zsidó szót, kérdőjelle görnyednek egy bankigazgató előtt. Politikusok, hogy biztosítsák jóindulatukról a nagyipart s hogy ne látszódjának antiszemitának, félműveltnek, hallgatnak a kérdésről. Miniszterek, hogy „nyugatiak” maradjanak, sohasem beszélnek róla. Akik pedig beszélnek, azok durvák, nincsenek tekintettel a probléma kényes, összekuszált, finom voltára, átkozódnak, szitkozódnak, mindent egy kalap alá vesznek s ha egy becsületes, őszinte hang megszólal, akkor a zsidóság azt is ezek közé sorozza. Keresztény oldalon nem antiszemitizmussal kell a zsidókérdés megoldására törekedni, hanem *a pozitív, a keresztény elveknek a hirdetésével, az embe-*

reknek keresztény szellemmel való telítésével és akkor nincs a világnak olyan kérdése, amelyre igazságos megoldást ne találunk. Az első teendő mindenestre az, hogy a zsidóságnak megmagyarosodott, nem galíciai rétegei ne csak védekezésre gondoljanak, hanem egyengessék e pozitív megoldás lehetőségét.

VAN-E MEGOLDÁS?

Am ez a „pozitív megoldás” végeredményében csak frázis. A zsidóság számára csak egy lehetőség áll nyitva: *Damaszkusz*. Az egyén számára a keresztség őszinte felvétele feloldja a bilincseket és megnyitja az utat a keresztény közösségben, az asszimiláció útján a nemzeti közösségekbe is. De a zsidó közösség számára sincs más megoldás, mint a feltétlen meghajlás. A keresztség mentette meg a pogány népeket és a keresztség menti meg a zsidót is. Minden remédium hiábavaló tapogatózás, s csak arra szolgál, hogy *a kérdés élet letompítsa*. A keresztség az egyetlen felelet, minden más megoldási kísérlet végeredményében egyszerű bukáshoz vezet, az ellentmondások olyan tömegével találjuk magunkat szemben.

Akár kisebbségi, akár cionista, akár asszimilációs alapon állunk, keresztség nélkül nem jutunk célhoz, mert a zsidóság olyan sokrétegű. A keleti zsidó primitív körülmények között él, jesivából-jesivába vándorol, vallásosnak mondja magát, összetart, vigyáz a „faji tisztaságra”, ugyanakkor azonban ügyeskedik, ravaszkodik, csalásokhoz menekül, kiválasztottságát arra használja fel, hogy a vallásosság mellett üzleti érdekeit tarthassa szemelőtt. Ezek között is vannak cionisták, de legnagyobb részük tiltakozik a cionizmus ellen, mert a zsidóság hivatását *a szétszóratásban* látja. Van orthodox cionista zsidóság, van félig asszimilált orthodox. Van egészen asszimilált atheista, akit csak szinte természetfeletti kapcsolatok fűznek testvéreikhez. Van Mendelssohn-féle tökéletesen asszimiláltak és van-

nak Ratisbonne testvérek. A megoldási kísérleteknél tehát arra kell törekedni, hogy minden út nyitva maradjon, a zsidóság mégis *elkülönüljön*, tudatosuljon, hogy megszűnjön *kettős* szerepe, hogy nemzeti téren ne lehessen egyszerre a zsidó közösség érdekeinek, ugyanakkor a másik nemzet közössége érdekeinek képviselője. Utat kell engedni a nemzeti életnek, az asszimilációnak, az áttérésnek, csak a liberalizmus által teremtett fejetlenségnek kell megszűnnie.

Legelső teendő ahhoz, hogy a probléma élet a lehetőség szerint letompítsuk, Hilaire Belloc szerint, az elkülönítés. „A zsidóság idegen test egy organizmusban. A megoldás egyik lehetősége a kioperálás, a másik az elkülönítés. A kioperálás, megsemmisítés, elűzés, vagy felszívás útján történhetik. Mind a három metódus, azonban többé-kevésbbé ellenséges indulatú s ezért van szükség az elkülönítésre, az organizmus és az idegen test érdekében is.” Az elkülönítés szót aztán itt felváltja Bellocnál az *elismerés*, amit inkább *tudatosítás*nak neveznénk. Belloc azt ajánlja, hogy a zsidóság ismerje el külön nemzetiségét, a „vendéglátó” népek pedig hátsó gondolat nélkül ismerjék szintén el őket és tartsák tiszteletben a „kívülünk lévő közösség provinciáját.” Czermák ennek biztosítására különös kisebbségi jogokat ajánl, melyben elsősorban a zsidóság gazdasági és szociális helyzete szabályoztatnék, hogy lehetőség szerint kevés indok legyen gyűlölködési komplikációkra. Fontos, hogy a zsidók *mondjanak le a kettős* szerepről s ne akarjanak egyszerre azonnal zsidó vallású magyarok, de amellet a zsidósági közösséghez tartozók is lenni. Szolgálhatja a „vendéglátó” nép érdekeit egy kisebbség is és hátsó gondolat nélküli tökéletes átolvadásnak mindig megvan a lehetősége. Hiszen még a német árja-paragrafus is ismer kivételt, olyanok számára, akik a nemzet érdekében szolgálatokat végeztek.

Hogy a probléma mennyire komplikált, nem lesz érdektelen emlékezetünkbe idézni a Népszövetségnek mult évi kisebbségi vitáját, amikor egy sziléziai zsidó petíciót adott be Genfben, kisebbségi jogainak megcsorbitása miatt. A német kormány képviselője, von Keller, tartott először nagy beszédet, melyben azt hangsúlyozta, hogy a kisebbségi kérdés már a világháború után rossz vágányokra futott s a legutóbbi évek eseményei pedig „változást hoztak a világnézetben” s az egyének *néphez-kötöttségét* hangsúlyozzák. Egy néphez való tartozandóság ad jogot ahhoz, hogy a kisebbség a határokon át is szellemi és kulturális egységben érezze magát az anyatesttel. Ez a bizonyos Volkstum teória. A német nép érezte meg legjobban a Volkstum felfogás változásának erejét öntudatában. A zsidókérdés szerinte nem kisebbségi ügy, hanem egy különösképen feltett biológiai-faji probléma. A zsidók nem számítanak sem nyelvi, sem nemzeti kisebbségnek s nem is akarják, hogy úgy kezeljék őket. *A vallási kérdés nem jön számításba.* Németországban népesség-politikai és szociális problémáról van szó, amit a keleti zsidóság bevándorlása élezett ki. Mindenekelőtt a Volkstum gondolatának kérdését kell tisztázni. Berenger francia delegátus arra mutatott rá, hogy a zsidók maguk sincsenek tisztában vele, hogy kisebbség e közösségük, vagy sem? *Ormsby-Gore* angol delegátus válaszolt legérdekesebben von Kellernek. Kijelentette, hogy az angol kormány semmiesetre sem fogadhatja el a német állásponthot. A német elgondolás szerinti, a faji (mégpedig biológiai elvre felépített) államnak joga volna hozzá, hogy a más államokban lakó „fajtestvéreinek” összes ügyeit, a magáénak tekintse. Ez igen messze vezetne, s az volna a következménye, hogy az angol kormány felelősséggel tartozna a milliónyi *amerikaiért*, akik a Mayflower bevándorlók utódainak tekintik magukat. A Brit birodalom elveti a faji elvre felépített államgondolatot. Nemcsak a Brit birodalom, hanem az angol anyaország is erős fajkeveredés képét mutatja. Anglia ragaszkodik

ahhoz a szisztémához, hogy a kisebbségek meghallgatásra találjanak: egy bizonyos demokratikus rendszerre és a *szabad sajtóra*. Arra a felfogásra, hogy a zsidók Németországban sem nyelvi, sem nemzeti kisebbséget nem képeznek s hogy az egész kérdés csak demografiai probléma — kijelenti, hogy a zsidókat mint történeti faji kisebbséget kell tekinteni. Disraeli, Angliában háromszor volt miniszterelnök, hazafiasan gondolkodó angolnak számított — fajilag azonban a zsidósághoz tartozott, tehát egy faji kisebbséghez, amelyet mindenütt ugyanúgy kell kezelni, mint a többi kisebbségeket. A legelső, hogy állampolgári jogait kell elismerni. Nem kétséges, hogy az igazság inkább az angol oldalon állott, mint a németén, amely kizárólag nemzeti és biológiai faji álláspontot ismer.

Ez a vita is mutatja, hogy milyen veszélyekkel áll szemben az, aki a kérdéshez hozzányúl, bármilyen megoldást is talál ki. A szlovenszkoói zsidóságnak van például egy része, mely az államfordulat ellenére is kitar a magyar gondolat mellett, egy másik részük hozzá idomul a jelenlegi államhoz, mert így tartja saját magát is becsületesnek. Mi történjen ezzel a zsidósággal ha egy újabb államfordulat esetében egy harmadik államba kerül? Melyik nyelvhez kössön ki, zsidónak mondja-e magát, vagy csehnek vagy a harmadik állam nemzetiségének? A kisebbségi jogok és a tökéletes elkülönítés odavezet, hogy a zsidóság fokozatosan legyen nemzetivé, éljen a héber nyelvvel és kísérelje meg, hogy valahol országot alapítson magának. S íme elérkeztünk a cionizmushoz. És minden bizonnyal ezen a vonalon van a zsidó kérdés becsületes megoldáskísérletének egyik jó útja, mert az elkülönítés, a tudatosítás végső fokon ide jut. A fajilag öntudatos zsidóság erre fog törekedni s közben a maga kisebbségi életét éli. Állandóan nyitva van azonban számára az asszimiláció lehetősége is.

El kell ismerni, hogy sok fájdalommal és félreértéssel jár ezek keresztülvitele. Nehéz lemondani a *kettős* szerepről, mely nem minden zsidónál volt tudatos. Mindenesetre úgy a zsidóságnak, mint a kereszténységnek és a nemzeteknek is csak haszna lehet abból, ha az elkülönítés megtörténik.

A cionista, vagy délamerikai zsidó állammal meg van a lehetősége annak, hogy a zsidóságnak egy-egy országban élő nagy és terhes tömegei, ha nem akarnak kisebbségi életet élni átvándorolhassanak s nemzeti életet élhessenek. A kisebbségi szabályozás megvédi majd jogaikat, de megvédi az államalkotó fajt is attól, hogy újabb bevándorlási hullámok borítsák el az országot s hogy fej nélkül szólhasson bele a zsidóság a keresztény ügyekbe, a kisebbségi szabályozás megakadályozza, hogy a zsidók természetes ösztönükkel rá vessék magukat azokra a foglalkozási ágakra, ahol legjobban érvényesülhetnek s így parazita életet éljenek egy másik nemzet testén, megadja a lehetőségét annak, hogy egy természetes asszimiláció álljon be s végül megőrizi az emberi méltóságot.

Még ezek után is sok probléma marad nyitva. Az átmenetek sok szenvedéssel járnak, a nagy hatalomról való lemondás miatt. A tragikus vonás nem fog eltűnni a zsidóságból a kisebbségi úton, a nyugtalan-ságot nem lehet kiirtani belőle: — és csak egy mód áll fenn továbbra is: a keresztység. Érthető, ha a mai időkben a zsidóság érzékenyebb, mint valaha s érthető az is, hogy a „vendéglátó” államok is idegesek. A nagy fordulatok idejét éljük, a nagy tisztázások korát és sok emberi érték is esik áldozatul. Az erőszakos és gyűlölködő szemlélet nem vezet megoldáshoz s nem keresztényi. A zsidókérdés pedig gyakorlati kérdéseken felül próbaköve keresztényi érzületünknek is. Amilyen szigorúsággal, mondhatnám kegyetlenséggel kell a zsidó szellemet kiirtanunk, mint amely jobban gyűlöli a keresztény-

séget, mint a leggyűlölködőbb antiszemita a zsidókat, ugyanolyan emberi magasságokba kell emelkednünk a kérdés egyéni részénél. A német kísérlet mérhetetlen károkat okozott ezen a téren is. A zsidó probléma nem családja kérdése s aki egy kereszténnyé vált zsidónál s egy fajilag is asszimiláltnál ilyesfajta kutat s többre tart nála egy értéktelen s műveletlen egyént, ki még hozzá úgy akar feltűnni, hogy saját hibája helyett a zsidókéval törődik, vagy faji gyűlöletből verekedik — *az nem méltó az ember nevére.*

AZ EGYETLEN ÖRÖK ÚT

A NAGY EGYSÉG FELÉ

Sokan a „katolicizmus” kifejezést olyan hangsúllyal, olyan mellék-értelmezéssel használják (néha maguk sem tehetnek róla), mintha ez az „intézmény” is olyan volna, mint a többi s egyenrangú félként állana protestantizmus, zsidóság, fascizmus s más egyéb vallási, filozófiai, vagy szociális rendszerek mellett. Túlságosan is összetévesztik a látható egyház berendezéseit, emberi alkotásait az örök és változhatatlan elvekkel, melyeket nem kell és nem lehet reformálni, nem szorulnak kiegészítésre és nem hasonlíthatók össze semmivel ezen a földön, mert ami itt van, az emberi alkotás, a Katolikus Egyetemes Egyház pedig maga a Corpus Christi Mysticum, Krisztus Misztikus Teste. Vagy elfogadom ezt életem alapjául vagy pedig csak botorkálok a sötétben még akkor is, ha névleg, testileg ehhez a katolikus egyházhoz tartozom. Az egyháznak van lelke is és ehhez tartozik a kínai kuli, a kommunista agitátor, a nemzeti szocialista rohamosztagos, a kapitalista nagyvállalkozó, a bűnös rabló és a rosszakaratú püspök, a zsidó szerkesztő s a pogromra uszító antiszemita politikus, — de csak akkor és annyiban, amikor öntudatlanul is ennek a katolikus egyháznak parancsai szerint cselekszenek és amennyiben nem ismerik ennek az egyháznak a hitigazságait. A katolicizmus, azaz a kereszténység senkivel és semmivel nem azonosítható, nem függ gazdasági berendezésektől s lehet, hogy a szovjettermelés mellett is megállná a helyet, nem függ államformától, arisztokratikus, demokratikus, monarchikus, vagy köztársasági berendezkedéstől. A legnagyobb bűnt azok követik el, akik a kereszténységet

kapcsolatba hozzák bármilyen, földi, mulandó, végeredményben nevetséges dolgokkal, hiszen nincsen e világon *egy valamin kívül* semmi se, amit egy szél, egy vihar, egy forradalom *visszavonhatatlanul le ne dönthetne*. Krisztus Urunk kinszenvedése és halála óta az emberiség e Corpus Mysticum körül forog, *a történelem bizonyosság-tétel Krisztus mellett vagy ellen*; harmadik út nincsen, — a kereszténység igájában vagyunk, átjárta civilizációnkat, kultúránkat s mi ezt nem is veszszük már észre. Annyira mélyen bennünk van, hogy mindaz, ami rosszat hirdetünk, szinte csak elfajzása a kereszténységnek. A Sátán nagyon ért hozzá, hogyan tévesszen meg bennünket, eretnekekkel, ellenpápákkal, de kereszténynek *látszó* elvekkkel is. És ez a Corpus Christi Mysticum csak azért létezik a valóságban is, *mert az embernek lelke van* és ez a lélek halhatatlan. Minden az ő érdekében történik, hogy tökéletessé válva mint a mennyei Atya, hódoljanak Neki és osztozzanak Vele a dicsőségben. Valahányszor az emberi közösség elfelejtette, hogy az embernek lelke van, a közösség úgy járt, mint az egyén, aki megfélemezett halhatatlan lelkéről s így az Istenről: bűnbe esett, tévelygett s amíg töredelmesen meg nem vallotta hibáját, míg bocsánatot nem kért s a jóvátételt meg nem kezdte; rohant a kárhozat lejtőjén. Hogy közben szép ruhája volt s anyagilag jól élt, villája volt, azaz: virágzott a „művelődés“, nőtt a gazdagság, s az emberi szellem — — semmit sem jelent. A megsemmisülés, a kárhozat, a kikerülhetetlen büntetés, az igazságtevés felé rohant.

Krisztus igényt tart az egész emberre, az embernek pedig kötelessége a társadalomra gondolnia, szeretnie kell felebarátját, így az emberen keresztül hat a kereszténység az emberi közösségre, a társadalomra és az államra. Természetes, hogy az a szellem, mely Krisztusból az egyénen keresztül az emberi közösségbe sugárzik, a társadalom és az állam számára rendszeres for-

mákat is alkot. Ezek a formák azonban nem merevek, alakulásuk módja változékony. „*Mi nem csinálhatunk kódexeket, nem vagyunk kodifikátorok*” — mondotta Prohászka — „*Egy kódex van csupán: az evangélium*”. A katolicizmus nem a keresztény párt, nem egy szerzetesrend, nem a szociológia, az etika, a dogmatika, hanem mindez együtt s mindennek élén áll az első parancsolat: szeresd a te Uradat Istenedet és csak Neki szolgálj. — Mi és mindazok, akik katolicizmusról beszélnek, hajlandók ezeket az esszenciális dolgokat elfelejteni. Tanácsokat osztogatnak, hogy az egyház legyen liberális, legyen autoritativ s akkor majd tetszeni fog nekik az egyház. A katolicizmus először is együttesen liberális és autoritativ, másodsorban pedig a katolicizmus *mi is vagyunk, bennünk van, tőlünk függ, hogyan érvényesül* Krisztus parancsa, az élet különböző körülményei között s a különböző korokban. A hitszakadás után kezdődik meg a kereszténység, a keresztény ember legnehezebb kora. A fogalmak összezavarodnak s a kereszténység jogán, Krisztus hirdetésének címén mások is helyet kérnek közöttünk. Megkezdődik a nagy küzdelem, amely odáig vezet, hogy a kereszténységet *desztillálják, gyököt vonnak belőle és saját fattyúhajtásával méregetik össze*. A nagy egységet szétbontják és külön kezdik hirdetni az emberszeretetet, külön az erkölcsöt, külön a művészetet, külön a jólétre való jogot anélkül, hogy mindent a nagy *Unum-ba* foglalva, az Isten szeretete lebegne fölöttük. Együttjár ezzel az is, hogy azok a keresztények, akik gőgből nem akartak fejet hajtani az isteni parancs valamelyik tétele előtt, *menedéket találtak azoknál az elveknél, melyek a kereszténység lacsapódásai, fattyúhajtásai voltak*. Mindegyikben volt valami keresztény elv, mindegyikben megcsillant Krisztus szelleme, de nem volt az egész, hanem csak részecske. Így születtek meg a mindenféle *izmusok*, melyek tökéletesen kielégítették egy ideig az emberséget. A katolikusok pedig elfeledkezve Krisztus tanításáról, nem igyekeztek, hogy Mesterük szellemét érvényesítsék. A

világban akartak emelkedni s szolgálójává tették a Corpus Mysticumot ezeknek a fél és háromnegyed kereszténységeknek. Betetőzése volt a Misztikus Test szétszakításának a XIX. század. (s a XX. is még sok tekintetben.) A hitszakadással, az egység megszűntével elindult kereszténytelen keresztény eszmék a végsőig kiéleződtek s a liberalizmus, individualizmus és materializmus korszakának az egyház nem volt egyéb, mint „*Idejét mult középkori csökevény.*” Saját fattyai lázadtak fel ellene és mondták ezt róla. Részekre bomlott, az örök, oszthatatlan el nem múló tanítás s szinte végsőig beteljesedett: kockát vetettek ruháira és elosztották. — És mindaz, amit e könyvben elmondunk csak ebből a szempontból ítéltető meg. Keresnünk kell a nagy összefüggések szárait is. A szétziláltságból most megyünk a rend felé s *a katolicizmus most kezd újból kiemelkedni a gétből, a felekezeti látszatból.* Az elmúlt korszak a gög és az önzés sátni magaslata emelte az emberiséget. Bennünket is felvitt az ördög a hegyre és megkísértett csakhogya mi, mint annyiszor, elfogadtuk, amit kínált. Mindenütt uralkodni akartunk és így megfélemezünk arról a Testről, melyet érettünk, mindegyikünkért külön külön, mindennap felfeszítenek. „*Veletek vagya a világ végétéig*” — s minékünk nem kellett.

14. SZÁZAD ÓTA KORSZAKFORDULÓ

Közben azonban titokban elrejtve működtek más erők is. Rejtett életek, alázatos lelkek, akik az egész emberiségért alázták meg és áldozták fel magukat, hogya egyensúlyban tartsák a világot. És miközben a diplomáciák, udvarok, miniszteriumok háborúkat készítettek elő, miközben a *tiszta észről* álmodtak s a British Múzeumban forradalmat szőtt egy beteg, gyűlölködő zsidó, a lisieuxi Kármelben senkitől sem ismerve, a négy fal között Isten szeretetében égett el egy fiatal leány. Miközben az angol és francia hajók megindultak

a tengereken, hogy a friss kapitalizmus nevében, az első kilométereket tegyék meg a Stavisky ügy felé: Giovanni Bosco, egy toskánai parasztfiúból lett pap, első tanácsot ad s első szállást nyújt egy fiatal csavargónak, e kapitalizmus jövő proletárai atyjának. S miközben folyik a német francia háború 1871-ben, Párist megszállják a dühöngő csizmák: egy kapusfráter imádkozik s mosolyogva nyit ajtót a zarándokoknak az altöttingi kolostorban. Konrád fráter a neve, parasztfiú, akit most a szentek galériájában Szent Parzhami Konrádnak hívnak. S amikor az emberi szellem legjobban „diadalmaskodik” s a katolikusnak született emberek szeretnének szabadulni ettől a nyügtől, mely gyermekessé, naivvá teszi őket: egy fiatal lányka, Bernadette Soubirous, akit a Szent Szűz kitüntetett, eltűnik észrevétlenül egy eldugott francia kolostorban. Csodálatos, hogy valamennyien rejtett példák, eldugott lelkek, alázatos személyek, akik *a leggőgösebb korban nőttek* fel s virágoztak, hogy most belehelyezve az isteni világtervbe, megmutatkozzanak nekünk, milyeneknek kellett volna lennünk — már akkor. Hiszen a szentek jelzik a világtörténelem útját s nem a hadseregek, hadvezérek s úgynevezett nagy férfiak; a föld történetébe *csak ők* vannak beírva, csak ők a fontosak s nem azok az elvek, harcok, legyenek még oly tiszteletreméltóak is, melyek után kötetek s szobrok maradtak. Most egyszerre kezdjük látni s értékelni őket, most jövünk rá például XIII. Leó-ra is. Jellemző, hogy amíg a Rerum Novarumot megjelenésekor elhallgatták, *negyven év múlva*, egyszerre száz és száz kötetből álló irodalma lett. Filozófiában, idealizmuson keresztül érkeznek el a skolasztikához, Bergsonson át a spiritualizmushoz, s ellenkezője történik annak, ami évszázadokkal ezelőtt megindult, hogy az emberiség kárhozatának útjára, anarchiába vezessen: akkor a kis erecskék megindultak az óceánból s *ki akarták meríteni*, most megfordítva történik: hömpölyögve, minden útjukba álló akadályt ledöntve, áradnak, zúgnak bele vissza az egyetlen nagy Óceánba. Mindenünnen halljuk a jelszót: totális állam.

Ezek a mi hangjaink, ránk emlékeztetnek! Most még idegen istenek előtt hódolnak és sok harcunk lesz velük, de nem kétséges, hogy az anarchiából való ki-
menekülés, a nagy egység felé való vágy — Krisztus felé, a Corpus Mysticumba sodorja őket. „E kor gyermekei-
nek rá kell eszmélniök arra — írja Schütz Antal, —
hogy az igazi christophoros mindig eschatológiai feszült-
ségben él és ezért lelke tele van az örökkévalóság
elszántságával és készenlétével. Soha nem fakuló újság,
*a filiszterségből következetesen kilendülő, nem számító,
hanem kockáztató heroizmus* jellemzi az evangéliumot;
és ha jól látok, e kor gyermekeinek főként erre a
kettőre kell ismét rátalálniok.” Úgy érezzük, hogy egész
vajudó korunk máris ennek a heroizmusnak jegyében
él. Még korántsem érkezett el az igazi heroizmus meg-
valósításáig, de összezavarva pogány, liberális, ateista
elemektől mégis *vágyakozik*. A katolicizmus új forduló-
hoz jutott, s ez nagyobb, évszázadok óta valamennyi-
nél. Ismét Schütz Antal írja: „Bizonyos, hogy ez a
nemzedék nagy világtörténelmi válság kátyújába került.
*Az Egyház minden jel szerint mint van már abból a
nagy hullámvölgyből, melybe a 14. század vége óta
sodródott.* De mikor Isten jár a történelemben, egyik
lépést a másiktól sokszor évszázadok, sőt ezredek
választják el, és ki tudja, mikor válik történetileg és
szociológiailag is jól lemérhetővé a hullámnak hegy felé
emelkedése.” Bizonyára nem éri meg e nemzedék a
megnyugvás jeleit s csak a kevesek vannak tisztában
vele, hogy a 14. század s a mostani kor, valahogyan
kapcsolatba kerülnek egymással. Ez nem jelenti, hogy
„felismerve a történelem vonalát” bízunk mindent
Istenre. Szent Ignác szava érvényesül ebben az esetben
is: Úgy cselekedjél, mintha minden töled függne és
úgy bízzál, mintha semmi sem töled függne . . . Ime
tehát nem kell az új teóriák után futnunk, hanem ugyan-
úgy tennünk ahogyan *kétezer* éven át meg volt szabva.
Éppen most kell megerősödnünk, hogy a részecskék
jobban hozzánk találjanak. A katolicizmus most lesz
ismét az, amire rendelve van a kereszténység. Nem

kell külön világnézetekhez menekülni, ha a hazát, ha a szegényeket, ha az igazságot akarom szolgálni. Nem kell liberálissá lennem, hogy liberális legyek, nem kell szocialistává, vagy bolsevistává lennem, hogy a szociális igazságosságért küzdjek, nem kell nemzeti szocialistává válnom, hogy a haza értékével tisztában legyek. Egész egyszerűen *katolikussá* kell lennem, s van zsinórmértékem, biztatóm, fegyverem. De Krisztus követőjévé lenni, hogy mindent megtegyünk, ahogy parancsolta: nehéz. Többet kíván mint, amit a katolikus szó alatt értenének. *Szentnek kell lennem.* Ez a katolikus program az egyénre és a világra.

A nagy világfordulón, a mindig megmaradó és meglevő bűnök mellett, hiszen az áteredő bűn terheli emberi természetünket, két nagy bűnnel kell megküzdenie a Corpus Mysticum tagjainak. Ez a két nagy elv egyéni és állami életben egyaránt érvényesül s az egyik a gög, a lemondani nem akarás, a másik a pogány heroizmus. Az előbbi is „örök bűn“, de mindig megfelelő korokban itt ott bujt ki az egyénből, ma azonban egy egész korszak jellemzője, bélyege még. A liberalizmus és kapitalizmus túl nagy étvágyat csinált s az egyik oldalon nem akarnak lemondani a gögről, a másik oldalon pedig *meg akarják kóstitni* ezt a tiltott gyümölcsöt, melytől nemcsak az Isten, de a hatalmasok is eltiltották őket. Csodálatos, hogy azok a felszabadító forradalmak például, melyek a közelmúltban is ki akarták emelni az embert a pénz rabszolgaságából csak a *más ember*, pénzének uralmát akarták megszüntetni az egyén felett, anélkül, hogy az aranyat *in se* detronizálták volna. A proletárdiktaturák Európában azt mutatják, hogy a *jólét éhsége* döntött, nem a felebaráti szeretet. Nem a lemondással kezdődött a szociális probléma megoldása. Az atomizált individualizmusban minden ember valóságos kis várrá urasodott s ma megvetik az alázatot, mindenki arra törekszik, hogy minél többen legyenek alatta. A pogány heroizmus pedig

már reakciós jelenség s ebbe is belejátszik a gög. Elismer már egy hatalmat maga fölött, *egészre* törekszik, de egyelőre még bornirt s a Sátán két kézzel kapott rajta, hogy az Isten helyett újra csak bálvány felé vezesse. Ők már beszélnek lemondásról, de a szeretet csak a bajtársiasságig jutott még el s az anyagi fogalmakhoz szokott szegény ember egyelőre vért áldoz s értelmetlenül áll a Láthatatlan előtt. Hisz már, de egyelőre még csak embernek. „Még gyáván bujik el egy ilyen Isten pótlék karámjába az állam, az etatizmus, a paragrafus erkölcs ostroma alá” — írja Balla Borisz. — „Nem gyermeke a végtelen Istennek. Nem látják a bajba jutott részekről az Egésznek értelmét, nem látják a fátol az erdőt, a füsttől a lángot, és az anyagtól az Istent. Az új kor azonban ismét az egészért küzd s benne a legjobbak jól tudják, hogy ez az Egész, ez a Teljesség, a végtelen Isten betöltő fogalma nélkül: csak látszat egész, látszat teljesség.”

A GÖG ÉS POGÁNY HEROIZMUS ELLENSÚLYA

A Corpus Mysticum tagjai most tudatosan és öntudatlanul e két nagy bűn letörésére indulnak. Fegyverük nincs és rágondolnak azokra a példákra, akik a mult évszázadban rejtették el magukat, hogy ma mint szentek tündököljenek. XI. Pius pápa majdnem valamennyi, ez évi szenttéavatási beszédében erről beszélt. Bernadette Soubirous szenttéavatásakor ezeket mondom: „Az új szent azt mutatja meg nekünk, *amit a világ megvet és lenéz*; a rejtett életet, az alázatos életet, az önmagunkról való lemondást, mely egyike a legnagyobb leckéknek, melyet a Megváltó adott nekünk. „Vegyetek példát rólam, aki szelíd és alázatos szívű vagyok”. Az evangélium ebben a lényeges leckében foglalható össze. Ez a keresztény élet célja és a Megváltó útmutatásainak értelme. Az alázatosság érzése, amit ő hozott a világba, tökéletesen ismeretlen volt a pogány világ előtt, amit még most is tapasztalhatunk

azokon a vidékeken, ahol nem ismerik az evangéliumot, vagy meg vannak mészárolva a különféle tévedésektől és borzalmaktól. Szent Bernadette is azt a nagy leckét jött megmutatni a világnak, egy világnak, ahol a lélek gögje durválkodik, a keményszívűség uralkodik és az alázatosságot megvetik." — Ez a mai katolicizmus harca, ilyené válik arculata s nem a külön szociális, társadalmi, nemzeti és más programok a fontosak benne, hanem egyedül ez. Mert aki Isten előtt alázatos lesz, az nem zsákmányolja ki alattvalóit, ha király, uralkodó vagy munkaadó, és nem gyölöli a másik népet, mert Isten büntetéséből véletlenül más nyelven beszél. Sokan fecsegnek a katolicizmusról s védik, a legtöbb pedig mint mondtuk intézménynek nézik csak, holott a lényeg itt van, a Krisztus felé közeledő alázatos léleknel, aki kegyelmi életet él s így hat, sugárzik, hódít, nagy beszédeknél, programmoknál erősebben.

XI. Pius pápa politikájában, ha szabad így kifejeznünk magunkat, a konkordátumkötés játszik nagy szerepet. Ő maga mondotta: „Az ördöggel is megegyeznék, hogy híveim lelkét megmentsem.” Mély bölcsesség rejlik ebben a mondatban s ez vonul végig uralkodásának egész során. A papság és a katolikusok hatásának nem az a titka, ha a párt-életben vesznek részt, hanem ha elmélyítik lelki életüket, ha minél inkább katolikusokká válnak. S ha sok esetben a pápa beleegyezett abba, hogy az egyház tisztán vallásos térre „szoruljon vissza”, ezt azzal a tudattal tette, hogy a katolikus hatás úgy sem tud ott megállni. Gettóba csak azok szorulnak, kik engedik magukat, vagy akik amúgy is vissza akarnak vonulni. Gettóba vonulás az, ha tevékenység nem kíséri „szeretetünket”, ha imamormolássá fajul a vallásos élet, de gettóba szorulás az is, ha a katolikusok teljes erejükkel részt vesznek ugyan a társadalmi, tudományos, irodalmi, szociális életben, de a másik oldalon hiányzanak azok a *kontemplatív ellensúlyok*, melyeknek mindennél

nagyobb hatása vitán felül áll. Az Actio Catholica meghirdetése nem jelenti azt, hogy most egy kizárólagos „aktív” életnek kell következnie s mindenki csak gyűlésszenzen! Azt meg pláne nem jelenti, hogy a kontemplatív szervezetekre nincs szükség. Éppen ellenkezőleg, az értékek rendjének meg nem bolygatásával, s ebben a rendben első helyen áll a kontemplatív élet, azoknak a katolikusoknak kell felébredniök, akik ferde következtetést vontak le az imádságból. Aki nem tagja egy szigorú rendnek, ahol a szigorú élet kiegyensúlyozza a világ fájdalmait, annak imája csak úgy ér valamit, ha cselekedetek állnak mögötte. Az Actio Catholicának ez az értelme.

A következőkben jellemző vonásokat szakítunk ki az európai katolicizmusból, elhagyva olyan nagyszabású alkotásokat is mint a belga, holland, angol katolikus élet. Csak a fontosabb problémákat emeltük ki, hiszen teljességre itt sem törekedhetünk.

SORKEZDÉS MILANÓBAN

Fanfani, milánói egyetemi tanár szerint az olaszországi katolikus életre négy tény nyomta rá a bélyeget. A háború, a milánói Jézus Szíve egyetem megalapítása, XI. Pius pápa trónralépése és a fascista uralom. Ezek a tények — mindegyik más okból — úgy érvényesültek, hogy az olasz katolikusok működése mindinkább vallási térre szorítkozott, ugyanakkor azonban erősebb részt vesznek az állam irányításában is kezdeményezésükkel. Az olasz katolicizmus egész ereje arra irányul, hogy a fascizmust minél jobban keresztüljárja, „megkeresztelje” átalakítsa, hogy lassan kiemelkedve államistenítő teóriájából mindinkább haladjon a rendi állam felé. Ezekről a lehetőségekről, már az Olaszországról szóló fejezetben beszéltünk, most jegyezzük meg, hogy a kibékülés óta virágzanak ugyan a katolikus egyesületek, hitbuzgalmi és vallás erkölcsi alapokon, ugyanígy az ifjúsági egyesületek is, (az Actio Catholica

keretében), melyekről annakidején annyit vitáztak, de a katolicizmus helyzete mégsem mondható legjobbnak. Az egyháznak erősen kell küzdenie az ellen, hogy egy országban, amelynek lakossága majdnem százszázalékban katolikus, ne szoruljon az előbb említett gettók egyikébe. Mindkét részről a legjobb szándék nyilvánul meg, egyházellenes törvények, rendeletek természetesen nem látnak napvilágot, sőt az egyház mindenütt a legnagyobb tiszteletadásban részesül, elolvassa azonban a beszámolókat az az érzésünk marad, hogy még korántsem jutottak abba a helyzetbe, amilyent Toniolo, Don Sturzo katolicizmusa után a világ elvárhatott volna. Olaszország azonban egységes és nincs egyáltalában nincs meg a veszélye, hogy a fascizmus valaha is olyan arculatot vehet fel, mint a nemzeti szocializmus. Először is, mert már átesett rajta, másrészt pedig rossz példát lát maga előtt a Brenneren túl, harmadszor pedig a katolikusok behatolása mind erősebb lesz. Az olasz katolikus élet központja a milánói Jézus Szíve Egyetem, a híres konvertita franciskánus P. Agostino *Gemelli* alapítása. Az olasz katolicizmus jövőendő elitje itt tanul és már külföldiek is igen nagy számmal látogatják. Hallgatóinak száma ez évben *kétezer*. Jelentősége azért nagy, mert a jövő olasz katolikus intelligenciája itt kap utmutatást a tudományok (politika, gazdaságtanok, irodalom, filozófia) katolikus felfogására s nem kétséges, hogy ezek az emberek már nem lesznek fascisták. A milánói egyetem és a szociális hetek *az a talpalatnyi föld*, ahol a katolikus univerzalizmus vetette meg a lábát, hogy penetrálja és áthassa a fascista univerzalizmust. Bizonyos mértékben rosszul esik, még most is külön katolikus lapokról olvasnunk Olaszországban, melyeknek nincs semmi befolyásuk. Az olasz katolikus sajtó az egy Osservatore Romanot kivéve lokális jelentőségű és sok emberre a katolicizmus még mindig *egy szint* jelent csupán. Papini mellett számottevő írójuk nincsen, a katolikus szellem lassan tör előre s csodálatos: külföldről, Belloc, Maritain, Lippert, Chesterton könyvei fogynak elsősorban. Az olasz katolicizmus egy új etappe

gyermekcipőiben jár és nem alkalmas arra, hogy a mai alakjában még példának vegyük.

ISMÉT BERLIN

Csak futólagos pillantást vessünk a német katolikusok helyzetére, hiszen arról amit a Reichről magáról már elmondottunk bőségesen következtethetünk a katolikus helyzetre is. Bár igaz, hogy a hivatalos német államhatalom részéről egyenesen a katolikus egyház ellen irányuló lépés nem történt, az intézkedésekben megnyilvánuló szellem annál világosabban ellenséges. A katolikus egyház *ellen irányuló* ilyen lépés lehetett volna például, hogy kiűzik a szerzeteseket, vagy lerombolják a templomokat, az ellenséges szellem pedig például abban áll, hogy a nemzeti szocializmust, mint valláspótlékot, derivált kereszténységgel töltik meg, ami nyílegyenesen vezet a pogányságba. Az alázat hiánya, a keresztény aszkézis és szelidség tagadása, bármennyire is a „pozitív krisztianizmusba” legyen beágyazva: nem kereszténység! A veszélyt növeli az a tény, hogy a politika és a katolicizmus nagyon közel álltak egymáshoz s most a nemzeti szocialista vezérek demagógiája, a német püspökök, s híveik tiltakozását politikai célokra akarja visszavezetni. A Centrum hibákat követett el, de ezek leginkább csak politikai ügyetlenségek voltak. Nem szabad lekicsinyelni azt a körülményt, hogy a weimari alkotmányban bár tele volt laikus elvekkel, mégis nagy lehetőségeket biztosított a német katolicizmus számára s a Centrum élt is ezzel a lehetőséggel. A protestáns birodalomnak olyan kancellárai voltak, mint *Marx*, *Wirth* és *Brüning*.

Még emlékezetünkben van nagyon jól a párisi kép, amikor a francia fővárosban látogatást tett Brüning, szentáldozáshoz járult és a Notre Dame szószékéről Dassonville atya beszélt a német-francia testvériségről. Ez talán mégis felemelőbb látvány, mint a csizmák csattogása, a tempelhofi mező horogkeresztes zászló-

erdeje — akármennyi enyhítő körülményt is találunk ez utóbbiakkal szemben. — Az pedig egyenesen komikus, amikor Faulhaber főpapi szövegei mögött politikát szimatolnak s ezt az ősz egyházfejedelmet, a német katolicizmus és a németiség egyik legnagyobb alakját, monarchikus összeesküvésekkel vádolgatják. Istenem, hol van ez a Faulhaber a királyság, köztársaság, II. Vilmos, vagy Rupprecht propagandától, hiszen csak egy országot és egy királyságot ismer.

A német katolicizmus gyakorlati problémáját *Baranyay* Jusztin egyetemi tanár világította meg legvilágosabban: Lehetséges e katolicizmus számára egy diktatúrában, még pedig egy olyan diktatúrában, mely a totális állam elvét akarja megvalósítani, az elengedhetetlen életfeltételeket biztosítani, ha az államhatalom a katolicizmussal szemben barátságtalan álláspontot foglal el. Az egyház a XIX. században megmutatta, hogy a legantipatikusabb légkörben is képes a maga érdekeit hatékonyan megvédeni, a maga céljait egyszerűen szolgálni, ennek azonban előfeltétele a *szabadság*, mely a katolikus erőknél a szabad és teljes erő kifejtést lehetővé teszi. A különbség Német és Olaszország között e tekintetben igen jelentős. Az olasz fascista totális állam tagjai százszázalékig katolikusok. Így tehát a katolikus hívek a kizárólagos államszervezetben nincsenek állandóan kitéve egy az ő vallási világuktól idegen, sőt azzal ellenséges vallás befolyásának. Ezzel szemben, a német birodalomban, több mint hatvan százalék a protestantizmus, a nemzeti szocialista szervezetekben természetesen legalább is ennek az arányszámnak megfelelően érvényesül. Ennek következtében a katolikus hívek állandóan olyan idegen befolyásnak vannak kitéve, amelyet megfelelő kulturális, társadalmi, szociális, sport és egyéb szervezetek híján, kellek ellensúlyozni szinte lehetetlennek látszik. „Mi ehhez azt tennénk hozzá, hogy *nem is protestáns vallási befolyás az, ami a német katolicizmust szorítja, hanem az a szörnyű zavaros „világnézet”, mely Nietzschét, Luthert, Chamberlaint, Wotant, Hitlerrel együtt vallja*

istenének, vezérének és mindenének. A katolicizmus, a katolikus egyház részére valóban az a fontos, hogy *szabadsága* legyen, mert itt *hátárkérdésekről* van szó. „Ős kérdések ezek már — írja Balla Borisz, — a lélek és a test ütközik bennük. — Föld és ég, az emberi és az isteni. Ki sejtette volna még egy évtizede, hogy a XX. században egy új kor küszöbén újra ezek a kérdések lesznek a döntők, ezek a már mithykusnak hitt problémák.” Elhibázott dolog, mellékjelenségeknek tekinteni a pogány szellem jelentkezését, amikor ez a lényeg s ha sejtjük is, hogy a mi malmunkra hatja ez a Krisztus ellenes hullám a vizet, a mi kötelességünk a nem belenyugvás, hanem ismét a szent ignáci jelszó: „úgy cselekedjél mintha minden tőled függne . . .” Hallottunk már olyan véleményt is, hogy kár volt a német katolikusoknak nagy hűhót csapniok Rosenberg és Bergmann s a többiek zagyva írásai miatt, senki sem vette volna észre őket. Az ilyen nézeteket *károsaknak* tartjuk. Rosenberg a párt hivatalos lapjának felelős szerkesztője volt *kezdetől fogva*, tehát fontos személy, könyveiket pedig *Róma* helyezte indexre, Rómával pedig e kérdésben nem szabad polemizálni. Ha vitatkozni kezdünk Krisztus földi helytartójával, akkor már valóban magfertőzött bennünket is a *másik* szellem. Ha a német konkordátumot a kormány be is tartaná, ami ezek után nagyon kétséges, akkor is küzdenünk kell, az állam keretein belül a katolikus egyház mind több és több jogának elismertetéséért, mert mi is totalitásátért küzdünk, de nem erőszakkal.

Németországban egy a kereszténységgel homlok-egyenest ellenkező rendszer van kialakulóban. A szociáldemokráciával más volt a helyzet, mert az a meggyőződés alapjára helyezkedett és szabadon engedte a véleménynyilvánítást. Itt azonban fennáll a veszély, hogy a rendszer semmiféle véleményt nem tűr és „politikai ellenzék” ürüggyel elnyomja a világnézeti kritikát is. A német katolikusok maguk alig tudnak ebben az ügyben helyesen ítélni. A politikai igazság annyira a nemzeti szocialisták oldalán van sok esetben,

s a német katolikusok oly jó hazafiak, hogy a katakombák mélységéből jön már csak a kiáltás: *Krisztus fontosabb a hazánál is.*

NEM KÍVÁNATOS HASONLÓSÁG

A Dunavölgye, mint mindenben, úgy a katolicizmus arculata tekintetében is különös és néha zavaros képet mutat. Nem vonhatja ki magát a nagy európai hatások alól, de a régi liberális szellem vissza-vissza üt s a jószándékúak munkáját is megnehezíti. Magyarország számára a legnehezebb az átmenet. „Papsága nem csekély hányada egy vallásilag majdnem teljesen meddő liberális gondolkodásban leledzett — írja Pfeiffer Miklós kassai kanonok. — A Néppárt megmozdulását a liberális kultuszminiszterek előterjesztésére, főkegyúrilag kinevezett püspökök túlnyomó része, és a többi papság tekintélyes része ellenszenvvel fogadta. Az intelligencia a szószékről életidegen, üresen kenetteljes, frázishalmazhoz szokott, jámbor nénikéknek megfelelő prédikációt hallott s sokszor teljesen elavult formát és tartalmat.” Ezt a szellemet először Fischer Colbrie Ágost, Prohászka Ottokár és Majláth Gusztáv törték át, de hatásuk bármilyen nagy volt, a magyar katolicizmust szellemük még mindig nem járta át és gyökeres változás csak a most felnövekvő, a háború után felnőtt papi generációtól és fiatalságtól várható. Egyes kivételes egyéniségek e nagy püspökök nyomában már előbb elkezdték a talajjavító munkát s nem az ő lekicsinylésüket jelenti, ha azt állítjuk, hogy változás csak ezután várható. Ez éppen az ő dicséretük, mert az ő érdemük. A magyar katolicizmus legnagyobb problémája államhoz kötöttsége, az autonómia hiánya és antiszociális beállítottsága. A főhiba természetesen az, hogy a spirituális életre indító légkör hiányzik s az egész magyar társadalom felett a szűklátókörű félmaterializmus és az enyészet felhőcskéi lebegnek. Jóindulat és jóakarat nem hiányzik, a hiba azonban itt is a

katolikus intelligenciában van, melyről ez a réteg természetesen nem tehet, hiszen így nevelték. Kísérteties a hasonlatosság a lengyel és a magyar katolicizmus között e tekintetben. „Nem arról van szó, mintha az intelligencia vallástalan volna — írja a lengyel katolikusokról Brezovszky Gyula S. J., — hisz vásár és ünnepnapokon éppen úgy ott találjuk a templomokban akár a „népet”: a körmenetek, búcsúk, rendkívül impozánsak s az új szenátus megnyitását és minden történelmi jubileumot templomi istentisztelet szentel meg; a lengyel intelligencia katolicizmusa azonban igen felületes, kimerül a külsőségekben és soha sem jut el odáig, hogy világnézetében következetesen érvényre juttassa az egyház elveit. Ennek a következménye, hogy Lengyelországnak még ma sincs egy nagy katolikus napilapja (30 millió lakosból 23 millió a katolikus) s hogy az ország politikai irányzata sokszor eltér a katolikus felfogástól. Így például az ifúság nevelésében csak a nemzeti öntudat kifejlését tartja szem előtt s a nacionalizmus gondolatát a vallás fölé helyezi, ami homlokegyenest ellenkezik az egyház nézetével. Az egyház belátta, hogy ezeknél a már öregedő uraknál nagy eredményekre nem számíthat, azért a fősúlyt az ifjúság nevelésére fektette.” Mintha csak Magyarországról beszélnének úgy hangzanak ezek a mondatok. Előttünk lebegnek azok a szónoklatok, melyekben katolikus vezérférfiak szívből adják beleegyezésüket a nemzeti öncélúsághoz s ugyanakkor azon siránkoznak, hogy a katolicizmust hazánkban elnyomják. Holott éppen az ellenkezője igaz. Magyarországon ezidőszereint nincs olyan irányzat, mely a katolicizmusnak ártana, nincs elnyomás csak mi nem fogjuk meg a dolgot annál a végénél, ahol kellene. Rábízzuk magunkat az államhatalomra, mely egy szép napon, mint Lengyelországban már meg is kezdődött, megkezdí lenyelésünket; nemzeti alapokra helyezkedünk s nem az igazság a fontos számunkra. Megtörténhetik, hogy egy más rendszer, mely nem tiszteli többé a püspöki aulákat s nem lesz érzéke a szép formák iránt —

megvon minden segínyt tőlünk s akkor majd eldől, hogy a magyar katolikusok fenn tudják-e tartani filléreiből egyházukat, mint a franciák. Majd akkor eldől, kiknek volt igazuk, azoknak-e akik az egyházi birtokok kérdését még azelőtt akarták megoldani, míg azt fel nem osztják, vagy azoknak, akik arra számítottak, hogy a birtokokat nem veszik el soha. Az egyházi birtok célvagyon s ezt fennen kell hirdetni azokkal a szüklátóköri vitázókkal szemben, akik azt hiszik, hogy a pénz magánzsebekbe vándorol. Azonban a szociális érdek nagyobb s az ellenszenv akkora az egyházi vagyonnal szemben, hogy nincs értelme tartani, egy hasznot úgy sem hajtó birtokot tisztán az elv kedvéért. A magyar katolikus fiatalok egyízben már javaslatot tett az egyházi birtokok egy részének kis bérletbe való adására s ez a gondolat nem aludt el. Akár ezen a módon, vagy másként, de megoldást kell találni az egyházi birtokra, nehogy egy ellenséges éra szekularizáljon. Ilyen hangok máris hallatszanak. A parasztság pasztorálására kell fektetni a fősúlyt, hogy a nép minden változásnál kitarson az egyház és papjai mellett, kik nem *urak*, hanem *jó atyák* kell hogy legyenek számára. Csak ebben az esetben tud virágba szökkenni a Schütz Antaloknak és Szekfű Gyuláknak, a lelkek mélyén élő tanítása s csak így lehet valóságos haszna is a magyar lelkeknek abból, amit a katolikus fiatalok itthon és az utódállamokban végez.

TOMISTA RENAISSANCE PRÁGA KÖRÜL

Szlovenszón, általában Csehszlovákiában az „első idők egyházellenes hullámai” után a katolicizmus egyenesbe futott. Elsősorban áll ez a történelmi Csehországra, ahol a szociális kérdések elintézése után, (a klérusnak nincsenek nagy birtokai s a csehszlovák állam emberileg demokratikus,) nagy spirituális ébredés indult meg. Vezetnek ebben a cseh és morvaországi dominikánusok. Egy ország lelki megújódásának általában jele, hogy

milyen mértékben, milyen őszintén, mélyen foglalnak helyet életében a szerzetesrendek. Nem érdektelen egy rövid felsorolással bemutatni a csehországiakat. Az említett dominikánusok az elmúlt években tomista kongresszusokat rendeztek Prágában, melyeken részt vettek a világ legelső katolikus filozófusai, többek között Maritain, Garrigou Lagrange is. A bencésrend a beuroni kongregációhoz tartozik (Érthetetlen, hogy a rend női ága Magyarországra nem tud bejutni) s különösen liturgikus apostolkodással foglalkozik. A ferencrendiek a szociális tevékenység terén vezetnek, a premonstreieknél egy irányzat a parasztfiatalság nevelésével foglalkozik és így tovább. Úgy a cseh, mint a szlovák katolicizmusra, bár az utóbbiból még nem vészett ki teljesen a magyarellenés érzés, jellemző a *néppel való összekapcsolódás*. A „Volksverbundenheit” kifejezéssel lehet viszonyukat csak megérzékelteni. A középeurópai katolicizmusnak egyik legjobb anyaga a szlovákság s még nagy feladatok várnak rá. Nem véletlen, hogy a magyar klérusnak is olyan sok kiváló papot adott a szlovák nemzet. — Románia és Jugoszlávia katolikus élete lélekben erős, ez a kisebbségek jellemvonása. Az előbbi országban a magyarok, a másokban a horvátok vezetnek és igen sok megküzdeni valójuk van pravoszláv orthodoxiával. Az uniós mozgalom hívei is szép számmal nőnek, különösen a szlovák és a cseh katolikusok között, felismerve azt a mérhetetlen kötelességet, amivel szláv testvéreiknek tartoznak.

A LEGKATOLIKUSABB ORSZÁG

Európa katolikus rezervoárja és a katolikus európai megújhódás kiinduló pontja, ma is a „legkatolikusabb ország”, Franciaország. Ha politikusainak tévedéseit el is ítéljük, tekintetbe kell vennünk, hogy ugyanezek a politikusok akarták kivégezni annak idején a francia katolicizmust is és nem a francia katolikusok hozták azokat a békéket, melyek Európát rombadöntötték. A

francia szellemet nem könnyen értik meg s a francia szellem örve alatt, azt meghamisítva, a galíciai zsidó mentalitás durván erkölcstelen, („párisi”) szellemet portált. Ezt hintette el Magyarországon is, holott ehhez a francia szellemnek annyi köze van, mint a magyaroknak a szekerező cigányokhoz. A szerzetesek kiűzése, s a laicizmus borzalmas hatású volt, az éremnek azonban másik oldala is van s ezen a másik oldalon igen érdekes dolgokat találunk. Egy francia teológiai tanár mondotta e sorok írójának: „*A mi papságunknak átlag ötven évenként szüksége van az üldöztetésre.* Távol áll tőlünk, hogy mi kérjük ezt a rombolást, de bizonyára szükség van rá, ha az Isten küldötte ránk.” A nagy üldözések előtt is voltak Vianney Szent Jánosok és Fournet Andrások, de az üldöztetés után a francia egyház hitében mégjobban elmélyült, levetette a sallangokat és *az áldozatra fektette a fösúlyt.* A francia katolicizmusnak csak hasznára vált, hogy nem vett részt a politikában és nem rendezett nagyszabású demonstrációkat. A külsőséges erőfelvonultatás helyett, rejtve dolgozott, a néppel, a népért; beleszámítva ide a kifinomult (nem feudális) arisztokráciát és a kommunista proletárt is. A francia katolicizmus arra törekedett, hogy példákkal hasson, szolgálatokat tegyen egyik ember a másikért s különösen a klérus mindenkiért. Így már megértjük, hogy húsz évre az erőszakos lépések után, a Vatikán olyan hatalmas befolyással rendelkezik (*konkordátum nélkül*), Franciaországban s hogy a hivatalosan kiűzött szerzetesrendek, anélkül, hogy a kiűzési törvény visszavonatott volna, — *teljes nyilvánosság előtt dolgoznak.* Az egyház Franciaországban megszűnt „külön vallási intézmény” lenni s minden erejével arra törekedett, hogy francia nép és francia katolicizmus egyet jelentsenek.

Az összes katolikus elemi, közép és felsőbb iskolákat, egyetemeket (öt katolikus egyeteme van az országnak), klérust, intézményeket, egyesületeket, lapokat, folyóiratokat a hívők tartják el s amellet még ők költenek a legtöbbet a missziókra is. Ennek az áldozatkészség-

nek nagyságát Magyarországon fel sem tudják mérni. A francia egyház valóban *a nép egyháza*. Szívós küzdelem előzte meg a mai eredményeket, melynek előterében a papság felelősségérzete áll.

Röviden tartsunk seregszemlét egy-két fontosabb megnyilvánulás felett. Az iskolák, egyetemek mellett nagy szolgálatot tesznek a minden évben megtartandó szociális hetek, ahol a társadalmi és politikai kérdések egész sorát tisztázzák. De a francia katolicizmusnak meg is kell védenie a tanszabadságot. Erre a célra számtalan egyesület szolgál s vezető szerepet foglal el benne a DRAC, a volt frontharcos szerzetesek egyesülése. Nem militarista alakulat ez, ellenkezőleg békés célja van s nem is akar demonstrálni a „biztonság” mellett. Célja annyi, hogy fellépjen valahányszor a katolikusok szabadságát bántják s hivatkoznak arra, ha jók voltunk háború esetén az államnak, most éppígy adják is meg jogainkat. A nemzetközi életben sem „elzárkózó”, sovíniszta a francia katolicizmus, mind hirdetni szeretnék. Éles harcot folytatnak az Action Française és az Echo de Paris-féle mentalitás ellen s nem egyszer vannak kitévéragalmaknak. A sovíniszta szervezetek minden alkalmat megragadnak, hogy az ilyen béke-manifesztációkat megzavarják. Az öreg katolikus generáció sem marad el a támadásokban. Castelnau generális hirhedt viselkedése e téren óriási visszatetszést szült az egész francia katolicizmusban. „Öngyilkosság volna a francia katolicizmus részéről, ha a sovíniszta útmutatásait követné” írta egy dominikánus páter a „Vie Intellectuelleben.”

A francia egyház mély szociális érzékéről, a pápai enciklikák követéséről, úgy érezzük fölösleges beszélni. A kapitalizmus elleni harcban, a munkásság és a parasztság, a fiatalság megszervezésében ők vezetnek s minden organizációt a legmodernebb szellem hat át: „Nem akarjuk a régi időket.” A clermont-ferrandi egyetemi heteknek egyik rezolúcióját idézzük: „Egy katolikusnak modernnek kell lennie és csak az is lehet.

Különben semmi sem oly könnyű számára, mint éppen ez. Elegendő ugyanis, hogy katolikus legyen.“ Ez a szellem veti rá sugarát, a rádióelőadásokra, a sajtóra, a női és férfi egyesületekre s a nemzetközi kezdeményezésekre, az irodalomra, ahol a modern francia irodalom katolikus irodalmat jelent: Maritain, Claudel, Bernanos, Mauriac, Gheon a legelsőeknek számítanak s a régi szellem lassanként tűnik el. Micsoda változás ez Anatole Francetól, Romain Rollandon át Mauriacig! Ugyanakkor azonban az állami életre is befolyást gyakorol már a katolikus egyház. A konkordátum ellenére (csak a missziók ügyében kötöttek konkordátumot a Vatikánnal) az állam a legnagyobb tiszteletet adja már meg az egyházfőnek. Ehhez a spontán tisztelethez azonban az kellett, hogy először *ne követeljék*, hanem mindig csak aláztatosan szolgáljanak. Doumergue a jelenlegi francia miniszterelnök vallása szerint: *kálvinista*, politikai meggyőződése szerint *baloldali radikális*, két évvel ezelőtt így búcsúzott el a nála, mint akkori köztársasági elnöknel kihallgatáson járt, *Lemaitre* carthagói érsektől: „Ön most Rómába utazik, ugye? Bizonyára látni fogja a pápát is. Kérem mondja meg neki, hogy a francia köztársaság elnöke, egy kálvinista üzeni: ne okozzon felesleges gondot magának: *Franciaország katolikus és az is fog maradni.*“

Ez a szellem, amely Doumergue-el ilyen szavakat mondatott, kisebb és nagyobb mértékben mindenütt érvényesül, a kommunista proletárnál és habozó intellektuelnél. És Lemaitre érsek, akit szent Bernadette gyógyított meg *csodájával*, tizenegyévi halálos betegség után, emberi módon néz szemébe a radikális kálvinista Doumerguenек, éppúgy mint a párisi banlieu lelkésze mosolyogva nyújt kezét ellenfelének, a nyomorult kommunistának. Mert ez az emberi szellem, ez a katolikus szellem. *Egy jöttányit sem engedve az elvekből*, ha kell mártírhallálal Krisztusért, de sohasem az ember ellen, hanem mindig ő érette. Ezt a szellemet, melyre leginkább van szükségünk legcsodálatosabban a francia katolikus egyház mutatja meg nekünk.

HÚSZÉVESEK INTERNACIONÁLÉJA

MI NEM CSINÁLTUK A HÁBORÚT, SE A BÉKÉT

Ezerkilencszázhuszonhárom tavaszán Európa fiatal-ságának ajánlotta könyvét egy nagy utópia megálmo-dója. Coudenhove-Kalergi Paneurópája ezekkel a szavakkal kezdődik: „Der Jugend Europas gewidmet ...” Istenem hol volt ekkor már Európa fiatalsága? Szere-peltek akkor is fiatalok, (az emberi életek váltják egy-mást) s éppen akkor állt be a sorba egy nemzedék, mely aktív résztvevője volt a nagy harcnak, verekedett Verdunnél, Flandriában, az Isonzónál és az orosz csáá-tereken, akkor kezdett érdeklődni a világ sorsa iránt egy generáció, amely sebesült vonatokhoz járkált az állomásra otthon, piros tábori levelező lapokat olvasott s undorodott az öldökléstől. „Dieses Buch soll weder eine Anklage, noch ein Bekentniss sein. Es soll nur Versuch machen, über eine Generation zu Berichten die vom Krieg zerstört wurde — auch wenn sie seinen Granaten entkam”. Ezeket a sorokat pedig Erich Maria Remarque írta le, kísérteties víziójú könyvében. Hol vagyunk ma már ettől a hangtól s hol tartunk attól, hogy *Paneurópa* felépítését a fiatalságra lehessen bízni? Dehát melyik is ez a fiatalság? A Coudenhoveé, és Remarqueé; ugyanolyan ifjú szemek néznek ránk most is, mint amilyenekben egy próféta bízott s aki-ket 1928-ban reményvesztetteknek nevezett egy másik író?

Ha valaki ma igen okos akar lenni Magyarorszá-
gon, akkor nagyot üt mellére s kivágja: „A fiatalság
Európában nacionalista s ez az új! Vége van a paci-

fizmusnak, vége a marxizmusnak. A nemzetek újra élednek ifjú karjaikban." Micsoda korlátolt fogalomzavar, micsoda orrnál tovább nem látás. A régi nemzedék jelentkezik ezekben a szavakban s jelenségeket a maga értékmérőjével és szótárával próbál megmagyarázni. Lát egy színt s miután hosszú ideig csak szürkéséget látott — a legelső vele szembe találkozó színről azt állítja, hogy az az egyetlen. S miután még az ő kezükben van a hatalom — addig hangoztatják, addig darálják, míg maguk a fiatalok is elhiszik. Így akar ismét beleszólni egy levitézlett korszak a világ ügyébe, ahol pedig már semmi keresnivalója nincsen.

Nos, ha nem nacionalisták, — milyenek ezek a fiatalok s van-e egyáltalában európai új nemzedék, mely meg tudná menteni öreg kontinensünket a pusztulástól?

Mielőtt végig futnánk a mai Európán s mielőtt felsorolnánk a friss lomb új rügyeit is, állapítsunk meg két tényt. Az egyik, hogy a mai Európában még nem a fiatalok akarata tükröződik, a politikai mozgalmak nagyrésze sokáig eldugaszolt s hirtelen kibontott források vizéből táplálkozik. Ez a zürzavaros, egymásnak ellentmondó, hazug Európa, nem a mi világunk, nem mi alkottuk s megtagadunk vele minden közösséget, kivéve a fájdalomét s a tradícióét. *Most van a korszakforduló s most jön a forradalom.* Az európai forradalom igen sokrétű, és sokfajta jelenséget nevezhetek „európai forradalomnak“, az autarchiákat, a nacionalizmusokat, az új pogányságot, az öregek forradalmát az élet törvényei ellen, a bolsevisták polgári forradalmát, a kommunizmust, a kapitalizmus halálát és sok egyebet. A európai forradalom egy hosszú folyamat, mely a világháború végével vette kezdetét, — de kiteljesedéshez csak most fog elérkezni s ez az előbbi hosszúlejárátú revolúció nem a miénk, fiataloké.

A másik fontos tétel pedig így hangzik: az ifjúság, melyről szólunk, nem a harmincévesek, nem azok, akik résztvettek a világháborúban, vagy látták már a viláégést. Ama tömegről beszélünk, mely *tudatalatt*

érezte a borzalmakat, az anyaméhben hatott rá a világtörténelem nagy mézárulásának szele s később eszmélt, csak víziói vannak a háborús időkről. Akad sok kivétel, hiszen botorság lenne a generációkat teljesen szétbontani. Vannak nyolcvan éves ifjak és húszéves aggasztányok. És a háborús nemzedék is érzi azt, amit az utána következő — de mégis más.

Ez az új fiatal tömeg öntötte el most Európát. Nem élménye mindaz, amin az európai szemétdomb felépült. Nem élménye se a háború, se a többi gazságok. Nem élménye a kapitalizmus, neki nem hozott már hasznót s éppen ez a baja néha, hogy semmi élménye sincsen. Még mindig tisztán, bevetetlenül álló nemzedék.

Megkísérlem, hogy ennek a nemzedéknek arculatát bemutassam.

A barátom „húszéves“. Olyan családból származik, ahol idáig nem volt probléma, hogy a nyáron a fjordokban hajókáznak-e vagy pusztá kíváncsiságból összekötik a földközi tengeri utat Marokkó megtekintésével. Páris melletti kastélyuk tavasztól őszig vendégekkel teli s a négy automobil mese-erdőkhöz, középkori várkastélyok falai közé röpit, ha akarják. Yves egy szigorú apa, két néni és egy olyan anya nevelte őt testvérével együtt, aki azóta sem felejtett el naponta misére járni mióta már őt emberéről kellett reggelenként gondoskodnia. Yves nem úgy nőtt fel, mint a többi közönséges halandó. Zárt, megnyugtató és neki is tetsző világnézetet kapott, amit talán megzavart néha, hogy most már titokban sem olvassák odahaza a bálványozott Maurras lapját, az Action Française-t, de ez ki nem billentette sohasem nyugalmából, hiszen emellett abbé Gibod éppúgy eljárta hozzájuk továbbra is, a szegények megkapták a maguk decimáját és édesapja nem szünt meg védeni az egyházat. Yves ma túl van a huszadik évén. Amikor a háború kitört, éppen Bécsben volt a család, mert azok közé a kivételes franciák közé tar-

toznak, akik némiképp más kultúrát is hajlandók elismerni és a *l'esprit viennois* a maga franciásságával persze, hogy tetszett nekik. A kis Yves akkor három éves volt és csak az anyja elbeszéléséből hallotta, hogy tombol a császár-város és a fekete sárga színek hogyan tobzódtak azokon a proletár házakon, ahol ma Breitner falanszterei állanak s ismét várják a fekete-sárga zászlót. Apját Louvain-ben érte a német invázió s alig tudott menekülni. Láttá égni a székesegyházat és ő is megremegett, hogy a városháza csipkés épületére át ne csapjon a tűz, közben rongyokba burkoltan lapult a padlás-nyílás mögött és ökölbe szorult a keze, hogy nincs nála fegyver. Mindebből Yves csak akkor tudott meg valamit, amikor elmesélték neki is. Hatodik évében, eszmélése első jeleinél, ő is látta már a nagy felvonulásokat, kétségbeesett rokonok jöttek az Ardenesekből, piszkosan, idegesen és lerongyolódva, de mindez olyan volt még, mint egy álom, mert Franciaország győzött és la bas nem ütötte semmi se a fejét. Középiskolai évei már újra nyugodt atmoszférában játszódtak le és huszadik éve előtt *elküldték szétnézni a világban*. És Yves, a nyugodt, mindennel ellátott, szigorúan familiáris csöndben nevelkedett Yves, egy rövid idő leforgása alatt négy ifjúsági csoportban változtatott helyet, volt szélső radikális és kommunista is, míg aztán Bruxelles felé utaztában, a gyönyörű Chemin du Nord kényelmes kocsi-jain be nem vallotta most nekem, hogy mindenben csalódott, mindenből kiábrándult és ha nem tartaná egy szalon, egy vékony fonalon az a hit, mely mégis úgy látszik, hogy magyarázatot fog adni talán — már rég elutazott volna Moszkvába, hogy felajánlja szolgálatait, vagy beugrott volna a hajóból a tengerbe, két héttel ezelőtt, a csatornán Londonból jövet.

Yves francia fiú a húszévesek generációjába tartozik és minden joga meglenne ahhoz, hogy karriert csináljon, de Yvesnek nem kell. Azt mondtam neki:

„Ha valaki húszéves, még nem katasztrófa, ha nagyot csalódik.” (Komikusak amikor kortársak biztatják egymást.) Rámnézett nagy fekete szemével és így felelt: „Nincs joga így beszélni! Ha a szívére teszi a kezét és képzeletében végigfutja a világot, benéz az egyetemekre, irodákba, hivatalokba, gyárakba, műhelyekbe, s a kaszárnyákba, avantgardista gyakorlóterekre s megkérdi, vajjon merre van az az ifjúság, — vajjon hol lát olyan lelkesedő arcokat, akik tudnák is, hogy a végén mit akarnak? Ha fel tud mutatni egy olyan helyet, ahol az én kétségeim választ találnak, akkor lemondok a védekezésemről, de addig . . .”

Azóta Yvesnek majdnem igazat kellett adnom. Ha nem is egészen, hiszen az elkényeztetett fiatalos lelkesedését a békevilágban eléje táruló „Élet” is le-
törte volna. De nem is erről van szó, hanem Yves generációjáról, és ennek a testi nyomornál súlyosabb válságáról, arról, hogy ez a generáció eszmélése első jeleitől kezdve nem látott mást, mint gyakorlatban azoknak a dolgoknak halálát, melyet akár az iskolában, akár a szülői házban magyaráztak neki. Akik az anyatejjel együtt a hazugság szellemét szívták magukba, azokat az élet egészen más problémák elé állítja, mint elődeiket. Yves az a típusa a húszéveseknek, akiknek nevelése, minden külső és belső körülményei ellenkezik, német, magyar, orosz vagy akár francia kortársainak körülményeivel is. Hogyan gondolkozhat, mit érezhet tehát az a dunavölgyi fiú, aki kukorica kenyéren kezdte, vagonslakásban folytatta s ma vagy szükségmunkások listáján tartják nyilván, vagy pedig kegyesen kinevezték gyakor-
noknak? Nézzük ezt az ellenkező végletet, vajjon hogyan hatottak az ő lelkére ugyanazok az idők, melyeknek végső kifejlése még ezt a jóléttől duzzadó francia fiút is kétségekbe kergették. Nem arról akarok
szólni, milyen volt a nyomor, milyenek a külső körülmények, mert akkor sorra kellene venni a társadalmi osztályokat s megállapítani, hogy a legsúlyosabb helyzetben a munkás és tisztviselő-társadalom gyermekei voltak, akik elcsenevésztesedtek s ma mint betörők

vagy Dunába ugrálók keltenek feltűnést. A fiatalság lelki válságának analizálása már a bölcsőben elkezdődhetik. Tudatalatti állapotában majdnem valamennyi kisgyerek dühös kitérőseket látott maga körül, veszekedő szülőket, zajt, lármát, fokozódó idegességet, melyek lassanként már bizalmatlanná, félenkké tették a külső világgal szemben. Később amint iskolába került, megismerkedett a primitív fogalmakkal, jóval, rosszal, tisztával, szennyessel, hazugsággal, hamissággal, igazsággal, ahogy ezt a napi életben az események eléje tárták. Azt kellett látnia, hogy napról-napra növekszik az ür, a szakadék, a tanítás és a valóság között. Mert odahaza csak arról hallott, hogyan lehetne „szerezni” valamit, apró hazugságokból szövődött szülei élete, akiket ha felelősségre vont volna (ha értett volna hozzá) a felelet csak egy lehetett: Szégyeljük magunkat, de másként nem tudunk megélni. Látnia kellett, hogy miközben templomaikban és az iskolában a parancsolatokra tanítják, az ötödiket percről-percre megszegik és nem kapott rá magyarázatot, hogy miért? Családja igazságtalanságokat is szenvedett és látta, hogy az utca tulsó oldalán a nagy villában a hadiszállító lakik, kire ujjal mutogatott rá az anyja, hogy papírbakancsokat szállított és börtönben ült s most mégis kezét fognak vele az „urak”. Azt hallotta, hogy az embereknek egymást segíteniök kell és eszében úgy formulázta meg a dolgot, hogy minden csak azért van, hogy a jó emberek jó életét elősegítse, de céltalanul kellett beleütköznie valami ismeretlen tömegbe, amit vagy úgy hívtak, hogy társadalom, vagy úgy hívtak, hogy állam, de leginkább pénz volt a neve. És nemcsak ő ütközött bele, hanem mások is. Mindenki. A gonoszat pedig nem lehetett elmozdítani a helyéről, hanem éppen ellenkezőleg, a jó emberek hátán és mellén maradtak véres csikok az ütésektől.

Igy lassan meg kellett érnie mindannak bukását, amiben bízott. Fokról-fokra kellett feladni a reményt, hogy van a világon olyan intézmény, vagy embercsoport, amely őt nem csalja meg. Hideg lett, bizal-

matlan és visszautasító egy időre. A középiskolában erősen tanulni kezdett és ha nem is volt a legkiválóbb, de megállotta a helyét. De amikor arról volt szó, hogy valami nagybaját előnyt kaphatna, akkor csodálatosképen firtatni kezdték származását s mert szegény emberek gyermeke volt — üresen maradt. Körülötte gazdagodott a világ. Ő még keresni nem tudott, kisiú volt, de a szülei már szegényedtek. Csodálta, hogy honnan van ez s amikor végére járt, látta, hogy vannak emberek, akiknek több autójuk van s ezért lenézik őt. Észbe kapott s többé nem hitte már, hogy nincs pénz, mert tudta, hogy csak az ő számára nincsen. Merészet gondolt hát dolgozni akart, vállalt volna minden munkát, mert tanulni lett volna kedve; mint őskori lényen csodálkoztak rajta, füle mögé néztek, nem bukkan-e elő onnan őt, hat ajánlólevél. Miután kiderült, hogy nem sikerült senkit sem protektorául megszereznie, röhögve kilódították az utcára. Új világról hallott beszélni — (háború után volt már), — hogy mostanában nagy felbuzdulás van és most már mindenki tanult az elmúltak veszteségeiből. Hogy most már jobban meggondolják, míg olyan helyzeteket teremtenek, ami fegyverekig élesítheti a viszonyokat. És sorra romba dőltek ezek a reményei is. A nyilvánvaló igazságot tiporták sárba. A bátyja, ártatlanul, egy másik állam börtönébe került csak azért, mert nem tartozott a börtönörök nemzetéhez. Nem volt vallásos, nem is lehetett az, csak általános fogalmai és körvonalai voltak az egészről és kereszténysége is inkább humanizmus volt s ezért aztán bizalmatlansággal fogadta, mikor papok, vagy papos szavak közeledtek feléje. S így aztán már hidegen fogadta azt is, amikor idősebb barátja azt mondta neki, hogy az egész világ csak panama és minden csak látszat, az embernek arra kell törekednie, hogy tessék-lássék valamit, felmutasson, de ha őt méter vastag lényegét követelnek, akkor elég félcenti a felületen is, mert úgy sem boncolják szét a teljesítményt, mert félnek, hogy akkor az övékét is szétboncolják s akkor kiderül a csalás.

Ennek a generációnak élete a könnyű siker példájának jegyében indult. Hogyha meg is mutatták neki a nagy erőfeszítések értelmét, arról már nem gondoskodtak, hogy megmagyarázzák, miért a felületes, handabandázó, látszat-eredményekre dolgozó ember kapja a jutalmat.

A fiatalság előtt csak két eshetőség állott nyitva. Vagy bele kellett helyezkednie az eléje táruló politikai, társadalmi, gazdasági és legfőképpen világnézeti rendbe (s ha érvényesülni akart, ezt választotta) vagy pedig kíméletlen harcot hirdetni ellene. A mai világrendbe beleilleszkedő fiataalt, (ha egy ideig kapálódzik is még) — rövid egy-két év alatt magához idomítja, magához irányítja az a felfogás, ami nélkül még ruhát sem tud magának venni. Világnézetileg azt követeli tőle, hogy álljon „egy modern manicheista álláspontjára.” „Vallási” ügyeit intézze el önmagával és a templomban, de ne engedje megszólalni lelkiismerete szavát az élet ezernyi szövevényes kérdésében. Megadja neki a jogot arra, hogy „vallásos”, „becsületos” lehessen, de ha arról van szó, hogy a fiatal ember felfogásával s világnézetével ellenkező eszmét, vagy tettet szimatol meg abban, amit a „világ” éppen eléje tár, akkor a szemben levő oldalról egy udvarias mosoly, egy elhárító kézmozdulat a válasz, aminek az értelme nem vitás. *„Nem tárgyalunk veled!”*

Katedrálisok épültek Liverpooltól Bukarestig, de nem kérdezték, hogy az építőmunkások *jogos keresetüket* megkapják-e és ha hazamennek, mi várja őket otthon. A harangok az intézmények megnyitó üléseire misére hívtak, s a szentélyben ott van a „vezetőség”, a pap áldást oszt, szép szavak hangzottak el s ha véletlenül a húszéves ifjú egy kérelemmel járulna a katedrális ajtaján kilépő miniszterhez, az egy félszeg mozdulattal és az egészet érthetetlennek nyilvánító mosollyal lépett volna be autójába. A detektívek megrohanják s legjobb esetben örültekházába viszik. A fiatal-

ságtól azt követelték, hogy legyen vallásos s *ezáltal* legyen hű fia a társadalomnak s a hazának, de senki sem magyarázta meg neki, hogy micsoda különbségek vannak e két fogalomnál is, a valóság és az eszmény között.

Az ifjú embertől, ha érvényesülni akart, hódolatot kívántak felfelé, legmagasabb tekintély-tiszteletet, de senki sem szólt neki arról, hogy akiket éppen leginkább nagyrabecsül, egy hónap múlva az ujságok első oldalának szenzációjává lesznek, mint sikkasztók, öngyilkosok, vagy megvesztegetettek. Akár az egyszerű föld népéből került legyen ki hősünk, akár „intellektuális” ifjú legyen, nem tudta megmagyarázni magának azokat az ellentmondásokat se, amik az úgynevezett politikai élet mezején virítottak. A politikai bölcséleti tanok, a könyvek lapjairól mikorra ő hozzá kerültek, már csak *jelszavak* voltak s neki más választása nem volt, mint hogy afölött döntsön, melyik különb ember, a nemzeti demokraták jelöltje-e, vagy pedig a csirkepuccolóké. Ő nem tudta e fogalmak szerint, mi volt a liberalizmus mi a demokrácia, legtöbbet a hazafiasság fogalmával lehetett orránál fogva vezetni: apellálni magasztos érzéseire. Előtte a politikai élet csodás zürzavarrá vált. A parlament egy olyan gyűlde, ami Haitiben ülészik s a politikusok pedig pénzvágyó, kartelrabszolgák, vagy minden aljasságra képes emberek. Ha a négy kereskedelmet végezte el, be akart jutni a Zionostenskához, akkor a X minisztérium C államtitkárát kellett megkerülgetnie. Ha pedig, a magyar alföldön végezte el inaséveit és nem akart a pesti gyár velőtszívó karmai közé kerülni — hogy állást kaphasson: egy kormányfőtanácsos úr — volt jövőjének kulcsa. A politikai élet, a gazdasággal egyetemben, csak nagy szabadrablási lehetőségnek tűnt, ahol szabad volt a választás, Rózsa Sándor akar-e lenni, vagy Sóbri Jóska. Az egész nagyképűség — mondta magának — s *nevetni kezdte* a gazdaságtant, a csekk-jogot, hitelpolitikát s csak tisztelete növekedett, miközben egy elsüllyedt világ irataként olvasta a klasszikus politikai könyveket.

FORRADALOM!

NEM AKARJUK A RÉGI IDŐT!

Ma ez a fiatalság vagy bolsevista, vagy a fascista formációkban, vagy katolikus harci szervezetekben foglal helyet *s maradéktalanul, hátsó meggondolás nélkül forradalmár*. Csak két eshetőség állt számára nyitva. Az egyik, hozzáidomulás a mai társadalmi rendhez, ha érvényesülni akar, vagy pedig *tagadni*. A dezillúzióból másfajta utak nem vezettek ki. Az elődök, az úgynevezett harmincévesek még hittek abban, hogy *félmult* eszközökkel segíthetnek a bajokon, volt bennük valami csendes szomorúság is, hittek az uralkodó társadalmi rendnek. A húszéveseknek már nem maradt ezirányban semmi hitük.

S ha nagy részük ma egész Európában a nacionalista színezetű szervezetek legerősebb szószólója, erről nem ők tehetnek. A fiatalságot kegyetlenül megcsalták és félrevezették.

Ő nem tudja, mi a háború, ha érzi is fájalmát annak az időnek, nem tudja többé felfogni az embermészárlás borzalmait s nem tudja mivel járna egy újabb világégés. A fascizmus, nemzeti szocializmus és a többiek válasz-jelenségek is, bizonyos tekintetben, a háborúra. Bosszú, vagy kielégíhetetlenségi elemek is felmerülnek bennük. De nem a fiatalok csinálták-e a mozgalmakat, nem ők azok, akik megalkották a szabályokat, nem ők agyalták ki, hogy egész Európában a fiatalság nevelése katonai előképzéssé alacsonyul. Ezeket a szervezeteket egyes kiválóbb harmincéves fők teremtették meg, akiket hajtott még a liberális nacionalizmus, holott éppen az ellen volt szükségük valamilyen erőre. A liberálisizmus ellen, a marxi szociáldemokrácia ellen s hozzámenekültek az egyetlen valósághoz a nemzethez, államhoz, a fajhoz.

A húszéveseknek nem ez volt a tudatalatti vágyuk. Ők nem akartak gépfegyverrel játszani az út porában, nem gázelhárító gyakorlatokra akarták fecsérelni ide-

jüket s nem akarták gyűlölni azokat a fiatalokat, akiket nem ismertek. Nekik nem volt okuk, hogy másfajtajú pajtásukat lenézzék. Nekik másra volt szükségük. Igazságot, tetteket, világosságot, gyökeréig hatoló igazságtévét akartak. Végleges leszámolást azzal, amiből annyi keserőséget éreztek. Hiszen nem ők csinálták a versaillesi békét, nem ők gyilkoltak a Marne mellett, nem ők utaztak a luxusjachtokon, s ha utaztak, micsoda utazás volt az! A huszadik század leprásai megsokasodtak, a tengerből felpuffadt hullák tetemei bűzlöttek fel a hajó tánctermebe. S ennek a leprának, a holt tetemek uszkálásának sem ez a nemzedék volt az oka.

Ez a fiatalság persze, hogy nem tudott külön mozgalmat csinálni, hiszen a történelem nem ugrik, hanem az átmenetek elmosódnak azok számára, akik résztvesznek a történelem alakításában. Csak olyankor derül ki sok minden, amikor vizsgáljuk az okokat.

Túl fiatal is volt ahhoz, hogy önálló legyen s készen talált különböző formációkat. Nem csodálható, ha fejest ugrott abba, mely vérmérsékletének megfelelt. De legyen bárhol ez a fiatalság: van benne egység, soha ennyire nem volt egységes a tagadásban egy generáció. Ez a tagadás oly erős, annyi undor van benne, hogy félni lehet; az nem csak alapjaiban rázza meg Európát, hanem sok mindent eltöröl, aminek maradnia kellene.

Minden fiatalság forradalmár, nincs megelégedve az öregek tempójával, de ezúttal *nem a tempó* a kérdéses. Bukfencet hányának már sokan, kik a régi pozíciókat s gondolkodást védik, sietnének s felülnének rakéta lövedékekre is — csakhogy kielégítsék a fiatalságot. A gyorsaság vágyát. De van ellenkező véglet is. Egy kiváló magyar arisztokrata hölgy így látta a helyzetet: „Divatos jelszó a helyet az ifjúságnak,” a fiatalság dicsérete, mintha egyedül s kizárólagosan csak a fiatalok lennének képesek a világot a jelenlegi káosz-ból kivezetni. Végre mégsem lehet minden harmincöt

éves embert már nyugdíjba küldeni és azokat, akik ötven éven túl még élni merészelnek, a föld színéről eltüntetni! A fiatalság sok tekintetben komolyabb, érettebb, mint volt, de amellett sohasem volt annyi leplezetlen léhaság, élvezethajsz, szenzációkeresés, mint napjainkban. Egy szó, egy fogalom, mellyel jelenleg nagy visszaélés történik, a „forradalom” fogalma. A háború, az általa visszafojtott fejlődési ösztön s az emiatt szükséges változások érzete gyorsabb ütembe hozta a világ mozgását, sok, többé-kevésbé sikerült, kísérlethez vezetett. De amit az ember eddig a *forradalom* alatt értett, az a legritkább esetekben alkalmazható az utolsó tizenöt év alatt történetekre. Legtöbbször csak elszetett változások, fejlődések voltak ezek. Evolúció, de nem revolúció. Adja Isten, hogy a nemzetek bölcs vezetéssel felfelé haladjanak és így ne legyenek kitéve igazi forradalmaknak“.

Jellemző szavak ezek, melyeket egy tiszteletreméltó magyar arisztokrata hölgy írt le. De mintha Londonban mondták volna, vagy Párisban, vagy akár Stockholmban. Egyformán beszélnek s nem értik az új idöket. Az új európai fiatalság forradalmár abban az értelemben, hogy nem félti a saját életét s azt az Istentől kapott legfőbb jónak tartja ugyan, de közeledik ahhoz az örülséghez, mely csak a szentekben van meg. A nagy szentség is csak a *folie de la croix* által érhető el. A fiatalság nem tart itt s talán nem is fog elérkezni soha. Tömegeiben bizonyára nem. De mélységesen *akar* tisztelni egy *igazi* tekintélyt, egy *igazi* hatalmat, melyért áldozatot is hozhat.

Úgy van ahogy a magyar arisztokrata hölgy *nem* gondolja. Az új Európát, *vagy a fiatalok alkotják meg vagy egyáltalában nem alkotja meg senki*. Az evolúciótól már régen elmaradtunk. A kapitalista korszak nem volt alkalmas arra, hogy a kereszténység forradalmi szelleme érvényesüljön. A kapitalista korszak csak elagghatott és érelmeszesedésbe vihetta a világot. Egy világszisztéma, melynek legfőbb célja a kényelem, a nyugalom s a jólét, mint végcél: csak aljasságra

vezethetett s az ebben rejlő evolúció odavitt volna, hogy az emberiség török-szultáni ideálokat tűz maga elé.

Ezt a korszakot csak forradalommal kellett és lehetett megdönteni. Való igaz: sok minden, ami tizenöt év alatt történt, még az evolúciós korszak bélyegét is magán viseli. Mondottuk, nem a mai fiatalság alkotta őket, de a csirákban benne volt a forradalmi mag s az először *dezilluzionált* s aztán *desztillált* ifjúság a maga képére kezdi formálni ezeket a mozgalmakat.

Amikor a világháború kitört, a most a forradalom ellen prédikáló öreg politikusok szó nélkül küldtek a vérpadra húszéveseket is. Heroizmusukra apelláltak a nemzettel, állammal szemben, pedig miről volt szó? A beati possidentes diplomáciai csatározása nem sikerült, a problémákat melyek eléjük tornyosultak nem tudták többé megoldani. Akkor jó volt az ifjúság áldozatos heve: a semmiért. Mert, kapitalista érdekekért pusztultak el a csapatok, nagyiparosok játékaért, európai luxus volt a világháború, amit a kapitalizmus csikart ki s ha most ismét világégéshez érkeznénk, ugyanaz a szellem éledne újjá. Pedig a fiatalság ma más forradalmat akar.

Szociális és lelki forradalom ez. Gyökeres fogalom-változtatások az eddigiekről, a lelkiekben pedig visszafordulás a theocentrikus élethez, köz és magánéletben egyaránt. Az egyik helyen valóban Istennek hívják a centrumot, másutt tömegnek, államnak vagy fajnak, vagy osztálynak. De van zsinórmérték. Egymás ellen is kell harcolni majd ennek a fiatalságnak, mert a heroizmus csak az egyiknél Istenből való. De a „húszévesek” internacionáléja ezért valóság.

A húszévesek között világszolidaritás van. A laza idegek elleni küzdelem, háborús táplálék, undor és fogolytáborok árnyéka, düh, bizonytalanság, kiábrándulás, szintétikus világnézet utáni vágy szolidaritása.

A KOMZOMOLC

A kommunista fiatalembert Vaclávnak hívták, cseh volt a szudetanémet határról való, onnan Kassára került katonának és leszerelése után itt kapott állást. Vasesztergályos. Semmi nyoma nem volt benne a nemzeti gyűlöletnek, lenézte az intellektuális bolsevistákat, rajongó, zöld, kávéházi forradalmár fiatalokat. Úgy beszélt, mint egy ötvenéves. A mozdulatai lehiggadtak és csak a szeme égett. „A kávéháziak csak forradalmárok — mondotta, — de ilyen is kell. Ők rothasztanak, mi tervezünk és teszünk. A Komzomol nem tűrne meg olyasvalakit, aki naphosszat álmodozik. Mi tanulunk. Este a párhelyiségben kikérdeznek, tudom-e a szakmát. Aztán Lenin és a Pravda következik. Persze maguknak és a szociálfascistáknak — így nevezte a legnagyobb gyűlölet hangján a szociáldemokratapártot — ez újdonság. Nem is hiszik el, hogy mi egyáltalán létezzünk. Pedig Magyarországból Moszkva felé több mint négyszázezer ember kívándorolt már. Ó, Moszkva! Ehhez nem értenek maguk . . .”

És így sorra került köztünk minden kérdés. „Istent csak azért találták ki, hogy a kegyeskedők megakadályozzák az emberben az aktív ösztönök szabad kifejlődését. Aki az Istent hiszi, nem lehet bátor, mert a párt és maga közé odahelyezi ezt a koloncot. Pedig a pártért minden szabad. Még magát is megölném. Boldog vagyok, mert szabad vagyok. Maga nem az, pedig maga is húszéves.”

Ahogy mesélt hónapokon keresztül, még éjszakákon át is (ilyenkor áthallatszott a Schalk-ház cigánymuzsikája, amit szívből útált), felrajzolódott a cella poloskahullákkal teli fehér falára a világ térképe és ő megmagyarázta, hogy az új föld nem lehet más, csak bolsevik. Félelmetes arányokra nőttek a falon a számok aközben. A fiú világrészekben beszélt. Sidney és Montevideo éppen olyan közel voltak, mint Prága, avagy Budapest. Mindenütt volt egy szovjetiskola, ahol a gyerekek nem tanulják tisztelni az Istent és az

államot, a fölöttük álló rendet, a vagyont és a szép kiállítású könyveket, csakis egy tudat él bennük: fiatalok és a pártért mindent szabad, nőt szerezni és élni vele, mert ez a felesleges izgalom és a szerelem levezetése, végére járni a dolgoknak és lerántani a leplet, hogy kitűnjön: semmi sem veszélyes, minden anyag, tehát minden megváltoztatható és nem örök. Azontúl pedig úgy sincs semmi.

Vacláv Moszkvában is járt, kétszer is. Könyvekről nem tudott. Színházban sohasem volt. Ellenben a szavalókórus első tenorjába tartozik és a fali újságokról már előadást tudott tartani. „Burzsúj”-filmeket nem néz meg. A primadonnák nem érdeklik — ellenben minden vasárnap a hegyekbe jár kirándulni csoportjával, naponta meztelenre vetkőzve mosdott és jég-hideg vízzel locsolta le magát. A műhelyben dolgozik, — hiszen „ki kell használni minden lehetőséget.” Elégedett és mégis elégedetlen. Szerinte a párt öregjei még mindig nem százszázalékos leninisták, folyton a feleségeikről nyafognak és egy jó állásért lemondanak az elvről. Ő — mondotta — acélos marad, a fajfenntartást el lehet intézni egyszerűbb keretek között is; az öregek elfelejtik, hogy a sokat hangoztatott családi elv nagyobb dicsőségére sem védtek meg saját fiaikat és így megtörténhetett, hogy millió és millió ifjúmunkás, fiatal parasztfiú állati módon él. Ők a fiatalságban a nagyobbik rész és a szellemi szelekció (latin szavakat is tudott!) címén az uralkodóosztálynak talpát nyaló intelligens ifjúság mégsem törődött a véresszemű, napi tizenhatórát dolgozó, butulásra ítélt ifjúmunkásokkal.

Ebben aztán igazat adtam neki és csak akkor vesztünk össze, amikor kiszabadultam. Esküt akart tétetni velem, hogy belépek a kommunista pártba. Mikor szemére vettem, hogy a föld nyomorultjai iránt nincs benne részvét, nem látja az üvöltő munkanélküliek fájdalmát, nem akar segíteni, becsületes ott-hont teremteni: rám ordított: „Nem ez a fontos, hanem az, hogy a proletárok forradalma győzzön, hogy a szociáldemokrácia megdögljön. A jövőért tűrni kell.”

És mi lesz magával ha meghal? — kérdeztem már az ajtóban állva batyummal. „Akkor, akkor, akkor . . .” — de választ nem adott.

A HAZÁÉRT?

A nacionalista fiatalemberrel egy brüsszeli diák-konferencián tárgyaltuk le a világ eseményeit a Place Brouckherei Café Metropole nagy teraszán, a diák-kongresszus csatáját követő nap éjjelén. A nacionalista fiatalember lengyel volt. Pilsudszki híve és titokzatos megbeszélésekre hívott meg Varsóba, hogy valami blokkot létesítsünk a demokraták ellen. Legjobb barátai egyúttal legnagyobb ellenségei voltak. Amikor az ülésen felállt a menzurákkal teli német és szenvedélytől fűtött hangján elkezdte a mondatot: „Im Namen der Deutschen Studentenschaft . . .” a lengyel arca kigyulladt, de kigyúlt a horváté, a bolgároké, a szerbeké, a mindig bocheokat emlegető egyik franciáé s a beszéd után fergeteges tapsba kezdtek — és tíz perc múlva leszavazták egymást, a vonaton pedig összeverekedtek. Az angolok: It is a long way to Tiperary-t énekelték, a németek a Deutschland über alles-t, a flamandok Dixmuidenben elégették a belga zászlót s a franciák a nieuporti „trancheéknál” nagy beszédet tartottak azok ellen, akik a védtelen belgákat a háborúban meggyilkolták. A konferencia legérdekesebb egyénisége mégis kis lengyel barátunk volt, kevesen ismerték, de mintha órá ragadt volna a típus ismertetőjele.

Itt a kávéházban megkérdeztem tőle, hány éves: „Huszzonegy — mondotta — Miért? — tette hozzá. — Csak nem akarja ezzel azt mondani, hogy még fiatal vagyok? A családomat három állam kínozza meg. Oroszok, németek, és osztrákok. Van tapasztalatom elég. Lengyelország olyan nagy lesz, mint még sohasem.”

És az ukránok és Posen és a börtönök, ahol az

ember csak állni tud? „Ah, mindez mese. Azt csak ellenségeink terjesztik. De ha különben megtörténne, akkor sem lenne baj. Az ideálom úgyis Hitler . . .” És itt egyszerre szájára ütött, körülnézett, nem hallotta-e valaki. Majd így folytatta: „Hát persze csak az elvei. Ha mi uralomra kerülünk utána, nem fogjuk túrni az országban, hogy a zsidók szóhoz jussanak s hogy az idegen fajtájú elem bárhol is vezető legyen. A lengyel faj most fogja élni reneszánszát. Könyörtelenül eltaposunk mindenkit, aki ellenünk van. A vörös és fekete internacionálét éppen úgy gyűlölöm, mint a zsidót, csak hogy minálunk a helyzet még nehéz. A papság erős.” „Hát nem a szovjet ellen küzdenek? — vettem közbe.” „A szovjet már néma marad velünk szemben mindörökké — felelte. — A mi szuro nyaink éppen olyan erősek, mint az övék és 1920. nagy lecke volt. Szálláscsinálóikkal, a szociálistákkal is elbánunk. Lassan miénk a jövő, mert az ifjúságot megállítani nem lehet. Csak abban a nemzeti szocializmusban van egyetlen erő, amit mi képviselünk. Csak ez a nemzeti eszme, a tisztaságok elmélete elégítheti ki a jövő emberét, mert százszázalékosak. Mert az állam a faj minden és érte mindent szabad.”

„És az emberiség? Hogy képzeled ezt a bezárkózást?” „Az emberiség lássa meg a mi értékeinket és a mi fájdalmunkat. Mi senki mással nem törődhetünk, csak a mi testvéreinkkel, csak a mi szegényeinkkel, csak a mi földünkkel, csak a mi pénzünkkel. Mindenki törődjön magával. Különben is, ha végighúzza ujját a földgömbön, be fogja látni, hogy ez az eszme lesz uralkodó.” Aztán minden átmenet nélkül közbeccsapott: „Az ukránokat és a németeket ki fogjuk pusztítani . . .”. „És ön mégis tapsolt a Studentenschaft szónokának — szóltam.” — Mint akit tettenérték, elpirult. „Ó, ha kommunista lett volna, még akkor is szívesen tapsolnék neki, mert újat, mást, egészset, világosat, egyszóval cselekvést akar. A harcban talán meg is ölöm, de vesse jól eszébe, én huszonegy éves vagyok és undorodom ettől a hipokrata világtól,

mert nem vagyok reakciós. Jártam már Amerikában is és 1920-ban már a front mögött voltam segíteni, mint tizenegy éves gyerek. És voltam a kommunista pártban is. Mert mi az igazságot akarjuk."

A lelkesedéstől könnyezett. Mikor kezét adtam neki, erősen megszorította. És, hogy áll az Istennel?

"Ez nem tartozik ide és nem is érdekel — volt a válasz. — Egyébként az Isten is csak azt akarja, ha van, amit mi. Egységes Lengyelországot."

SZÍNTLENÜL?

A színtelen fiatalemberrel, aki már annyira van, hogy nincsenek elvei, sajnos, egy „dunavölgyi” egyetemen kellett találkozoznunk. Ott állt — a nevét máig sem tudom — az egyesület ajtaja előtt s amikor megkérdeztem, mire vár, lakonikus választ adott: jegyért. Amint utóbb kiderült, nem ebédjegy volt, hanem mozibelepő egy külvárosi műintézetbe. Akkor elhatároztam, hogy nyomon kísérem. Első útja a jegy átvétele után a menzába vezetett, itt sikerült beszélgetéséből ellesnem valamit. A szófoszlányok ilyenek voltak: az Ilona férjhez ment, négy kiló kolbászt kaptam (sóhaj), ma megint volt nálam a Pista, az öreg Kohnnál egy pengőért lehet kapni közjogi jegyzetet, holnapután hazautazom, van egy kis állás számomra az adófelügyelőségnél és így tovább. Este a moziban melléje ültem és meg akartam indítani a vitát. Aktuális dolgokról beszéltem, a kommunistákról, arról, hogy sokmillió kínai éhen fog halni és, hogy százezer magyarnak nincs betevő falatja, hogy a nagybankoknak van-e pénzüik, hogy Hitler mit fog csinálni, hogy Stalin visszatérni látszik az egyéni gazdálkodáshoz, hogy XI. Pius pápa már a Vatikán területén kívül is járt, hogy új bombavető repülőgépeket találtak fel . . . Am mindez nem érdekelte őt, szemezett a szünetben egy ifjú és éppen kapható hölgygel s mozi után karonfogva elvonultak. A színtelen fiatalembert nem érdekli a világ. Húsz

éves és kapcsolata csak annyiban van a többiekkel, hogy fáradt idegzetét nemtörődomségbe rejtí. Csak akkor indul meg, hogy ha valaki szóba ejti előtte az apját. Ilyenkor shokkszerűen összerándult, mert eszébe jut, hogy utolsó filléreit kérte most el, hogy rok-kant és nagyot kell köszönni neki a főnök úr előtt. De láttam már a színtelen fiatalembert belekeveredni kommunista ifjúmunkások gyűlésébe Bécsben. És a színtelen fiatalember egy óra múlva a párt tagja volt. A gyűlés szónoka „Kolumbus tojás egyszerűségű” mondatokkal érvelt: Ti nem vagytok felelősek semmi-ért és mégis az elődeitek bűnei miatt vagytok gyön-gék, miattuk hull a teher a nyakatokba, vegyétek kezetekbe a hatalmat.”

A FELELET: ISTEN

A negyedik fiatal internacionale sehol sem látható, hangosan nem beszél, de az igazságot ők keresik és találták meg igazán. Náluk a fájdalomból szeretet lett, az undorból és gyűlöletből tetterő: a vallásos fiatal-ember az új világ legérdekesebb lovagja.

A vallásos fiatalembert nevezhetném önmagát fel-áldozónak is, nevezhetném mártírnak, mondhatnám a katakombák unokájának, de mindez nem fedi a fogal-mat. Mert a modern vallásos fiatalember az élet mindenese. Gondolkozásának homlokterében Isten és a szegények állanak. A kettő szinte egymástól elválaszt-hatatlan. A kettő azonosodott. De kell is, hogy így legyen, mert amikor a barlanglakások borzalmait szem-léli és odahordja a ruhát, az ennivalót, — a gyűlöletet, amely a világ urai ellen irányul, nem tudná máskép-pen szeretetté konvertálni. A vallásos fiatalember nem ismer határt és szétválasztó erőt. Osztályából kilépett. Napi tizennégy órát dolgozik, a semmiből él, példái azok az emberek, akik arra törekedtek, hogy ha kell, inkább megrövidítsék életüket másokért; egészségével nem törődik, megtesz minden töletelhetőt, mert tudja,

hogy az élet csak egy perc és várják odaát. A vallásos fiatalember nem kegyes, sápadt tüdővészvirág, hanem „stramm” fiú. Róluk azonban nem szól a krónika. Nyári táborokban egész nap dolgoznak és játszanak és este pedig senki sem parancsolta nekik: maguktól imádják a Legnagyobbat, az oltársátorban elhelyezett Eucharisziát. A vallásos fiatalember bátor, nagystílú, nincs benne kispolgári póz és nemzetekfeletti, mert ő is világ-részekben gondolkodik. Ha erőt akar meríteni, szinte megijed a nagy energiáktól, amelyek ott vannak a kereszténység rezervoárjában. Éhezik, fázik, tanulmányait többször abbahagyja, de arra is képes, hogy vasút helyett gyalog vándoroljon el, ha szükség van rá. Nem a régi jó fiú, aki a család dísze, öröme, akiből „lesz valaki”, aki örömet, pénzt és feleséget hoz a házhoz és vasárnap délutánonként vizitelni jár. Ő tudja, hogy mindekre nincs idő. Egy feleséget is keres magának, aki éppen olyan igénytelen, mint ő, aki lyukas cipőben tud járni és talpalni a szegényei után. Tudja, hogy a keresztes lovagoké ma újból a világ és hősökre van szükség. Nem akar háborút és mégis lövészárokból harcol, mert ő az Isten frontkatonája. A vallásos fiatal-embert a világ nagyrésze bolondnak tartja. Szülei rémülten nézik beesett, kékkarikás szemeit. Szeretnék, ha pihenne, ha biztosabb állásról gondoskodna, ha materiális örömeik lennének fiúknak. Ám ő erre szelíden mosolyog s ebben a mosolyban valamennyi társának, a kommunistának, az állam mindenhatóságában hívőnek, s a kifáradt, színtelennek közös vonására ismerünk. Ez a mosoly azt mondja: mi öregebbek vagyunk korunknál, mi tudjuk, hogy mit akarunk.

De mindnyájuk közül csak a modern vallásos fiatalember ad feleletet minden kérdésre. A legnagyobbra is válaszol. És mindezt miért teszed? — kérdeztem tőle. „Az Istenért! Csak így nem csalódom. Tudom, hogy világforradalmak sem vehetik el tőlem Őt, ha elevenen eltemetnek, akkor is megmarad és százezer halálnál nagyobb büntetőostor a kezemben a Neve, amikor az igazságért és az új világért harcolok . . .”

ÉS ISMÉT A HÁBORÚ

Bevezetőben feltettük a kérdést. Meg tudná-e menteni ez a fiatal nemzedék Európát a pusztulástól? Ha ez a legutóbbi internacionalé jutna uralomra — igennel kellene felelnünk. De a többieknek a Christianum Imperium Európája nem ideálja többé. A nagy eszme, az európai tradíció kiveszett belőle. A lelkét keresi most. A fiatalság annyira *mást* akar, hogy az antimilitarista megmozdulások ellenére ismét be tudnák hajtani egy háborúba.

Annak idején felháborodva járta be a hír a világot, hogy oxfordi egyetemi hallgatók antimilitarista nyilatkozatokat tettek. Kijelentették, hogy nem fognak többé háborúba menni. E nyilatkozattal kapcsolatban felháborodásra nincs ok . . . Nem defaitista szellem mondatott velükilyent, hanem annak felismerése, hogy egészen mással *kellene* törődni s aki ma ismét háborúról beszél, az mellé és félre beszél. Irtózatoss problémák várnak megoldásra, halaszthatatlan teendők várnak munkás kezekre, az egyik helyen túltermelés, a másik helyen nyomor és szárazság, tuberkulózis, lepra, szovjet, Japán és Kína, s legfőképpen a belső élet elmélyítése.

De a fórumokon még mindig az öregek, az öreg szelleműek, kivénhedtek akarnak maradni. Visszatornász-szák magukat a bársonyszékekbe, s közben kificamodnak csontjaik. Erőszakosak s irigyek, nincs veszíteni valójuk: jól akarnak még élni s azután úgyis meghalnak. Ahol egy új ember megszólal, rágalmazzák s összefognak ellene. Nagy bírkozásnak vagyunk szemtanúi: aggastyánok torlaszsolják el az új Európához vezető utat, s apellálnak arra, hogy nem szabad bántani őket, mert ők öregek.

Pedig nem testi öregségről van szó, hanem egy öreg szellemről. Megcsinálta a világháborút, utána elárulta a békét s most, amikor a fiatalság mindent rendbe akar hozni, inkább felgyújtja ismét a világot, félrevezeti a fiatalságot — de nem enged. Ha sikerül Európa

fiatalságát egymás ellen uszítani újból, a halottak lelkei
bizonyságot fognak erről tenni az Úr színe előtt s
vádolni fognak:

Mi nem akartuk!

TARTALOMJEGYZÉK

Kelet népe és az európai forradalom	7
---	---

A DEMOKRÁCIA ÁRULÁSA

Harc az imperializmussal	15
1918: Fehér lap	19
A kiábrándulás	24

AZ EURÓPAI SZINJÁTEK

„Megvert bennünket a kard”	31
Az italianitától az univerzalizmusig	35
Új történelmi célok: Ázsia és Afrika	39
Romanitas	42
Nietzsche csillaga	45
Ami bevált a heroizmusból	50
Ein Reich, ein Volk	53
Az óriás körül	58
Les Belges	58
Hollandiában is: dinaso	61
Koppenhága: Brandes a múlté	64
„Észak: van valami a levegőben”	66
Kavarodás a Baltikumon	69
Nyugati és keleti fogalmak	73
Új Spanyol honfoglalás	75
British Empire	80
Ottawa: a kapitalizmus haldoklása	82
Mi az angol demokrácia?	85
Anglia katolikus ország?	87
Mit hoz a második francia forradalom?	91
Securité!	94
Fascizmus, francizmus, vagy új szellem?	97
Európa új jelszava: Igazságot!	101
Dunavölgy: a világ börtöne	104
A nacionalizmus pestise	107
Mindhalálig egymás ellen	113

Az új örökös a Német Birodalom	115
Quo vadis Austria?	117
A „feudalizmus” vége	121
Balkán a balkániaké	125
Moszkva, a „Harmadik Róma”	134
Lenin fegyelmet követel	137
9700 ujság 69 nyelven	139
Van-e Európában bolsevista veszély?	144
A népek halotti terítője	149

NEMZETKÖZI IGAZSÁGOSSÁG?

Halálthozó Szuverenitás	155
Jogbizonytalanság a szerződések ellenére	160
A reform	163

A ZSIDÓKÉRDÉS

Ecclesia Judaica	169
A fölényesség vége	177
Franciaországban is	180
Galíciaiak Magyarországon	182
Van-e megoldás?	185
Emberi szempontok	189

AZ EGYETLEN ÖRÖK ÚT

A nagy egység felé	193
14. század óta korszakforduló	196
A görög és pogány heroizmus ellensúlya	200
Sorkezdés Milanóban	202
Ismét Berlin	204
Nem kívánatos hasonlóság	207
Tomista renaissance Prága körül	209
A legkatolikusabb ország	210

HÚSZÉVESEK INTERNACIONÁLEJA

Mi nem csináltuk a háborút, se a békét	217
Forradalom! Nem akarjuk a régi időt!	226
A Komzomolc	230
A hazáért?	232
Szintelenül?	234
A felelet: Isten	235
És ismét a háború	237

